

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios teisės katedra**

Gabijos Jasiulevičiūtės
V kurso baudžiamosios justicijos studijų
atšakos studentės

Magistro darbas

**Baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė
bausmių skyrimui**

**The circumstances, which facilitate the criminal amenability,
and their significance for imposing of penalties**

Vadovas: doc. dr. Jonas Prapiestis
Recenzentas: doc. dr. Egidijus Bieliūnas

Vilnius 2009

TURINYS

Įvadas	3 psl.
Baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių samprata, raida, klasifikacija	7 psl.
Baudžiamajame įstatyme įtvirtintos baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir jų taikymas teismų praktikoje:	
Kaltininkas suteikė nukentėjusiam asmeniui pagalbą arba kitokiais aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių.....	19 psl.
Kaltininkas prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailisi arba padėjo išsiaiškinti šią veiką ir joje dalyvavusius asmenis.....	21 psl.
Kaltininkas savo noru atlygino ar pašalino padarytą žalą.....	24 psl.
Nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties.....	25 psl.
Veika padaryta dėl psichinės ar fizinės prievartos, jeigu tokia prievarta nepašalina baudžiamosios atsakomybės.....	27 psl.
Veikos padarymui įtakos turėjo provokuojantis ar rizikingas nukentėjusio asmens elgesys.....	29 psl.
Veika padaryta nukentėjusiojo asmens, kurio būklė beviltiška, prašymu.....	30 psl.
Veika padaryta pažeidžiant nusikalstamą veiką padariusio asmens sulaikymo, būtinojo reikalingumo, profesinės pareigos arba teisėsaugos institucijų užduoties vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygas.....	32 psl.
Veika padaryta peržengiant būtinąsias ginties ribas, kai baudžiamasis įstatymas numato atsakomybę už būtinąsias ginties ribų peržengimą.....	32 psl.
Veika padaryta dėl didelio susijaudinimo, kurį nulėmė neteisėti nukentėjusio asmens veiksmai.....	34 psl.
Veiką padarė ribotai pakaltinamas asmuo.....	37 psl.
Veiką padarė prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas asmuo.....	38 psl.

Nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką.....	39 psl.
Baudžiamajame įstatyme tiesiogiai neįtvirtintos baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė.....	42 psl.
Kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytos lengvinančios aplinkybės ir jų reikšmė.....	47 psl.
Baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių reikšmė bausmių skyrimui.....	53 psl.
Kita baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių reikšmė:.....	
Lengvinančios aplinkybės, kaip švelnesnės, nei įstatyme numatyta, bausmės skyrimą įtakojantis veiksnys.....	59 psl.
Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių.....	63 psl.
Lengvinančios aplinkybės, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiai.....	64 psl.
Išvados.....	67 psl.
Literatūros sąrašas.....	69 psl.
Santrauka (lietuvių kalba).....	72 psl.
Santrauka (anglų kalba).....	73 psl.

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso¹ (toliau – BK) 41 straipsnyje yra įtvirtinta bausmės, kaip ypatingos valstybės prievartos priemonės, samprata bei paskirtis. Šiame straipsnyje teigiama, jog bausmė turi nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, sulaikyti jį nuo naujų nusikalstamų veikų darymo, paveikti tokį asmenį taip, kad ateityje jis laikytųsi įstatymų, ir pagaliau – įgyvendinti teisingumą. Būtent pastarojo tikslo vienas iš aspektų yra tinkamas bausmės, skiriamos asmeniui, įvykdžiusiam nusikalstamą veiką, individualizavimas, reiškiantis bylą nagrinėjančio teismo pareigą ne tik išsamiai, visapusiškai bei objektyviai nustatyti visas bylai reikšmingas aplinkybes, bet ir pripažintam kaltu asmeniui skirti adekvačią jo padarytai nusikalstamai veikai bausmę. Bendrieji bausmės skyrimo, tame tarpe – ir jos individualizavimo pagrindai yra numatyti BK 54 straipsnyje, nurodančiame, jog teismas bausmę skiria pagal BK specialiosios dalies straipsnio, nustatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankciją, atsižvelgdamas į visas BK 54 str. 2 dalyje įvardintas bausmės individualizavimui reikšmingas aplinkybes. Vienos iš jų - tai BK 59 str. 1 dalyje įtvirtintos ar teismo, vadovaujantis to paties straipsnio 2 dalimi, tik konkrečioje byloje tokiomis pripažintos lengvinančios aplinkybės, parodančios tuos teigiamus momentus, kurie mažina nusikalstamos veikos pavojingumą ir leidžia švelninti asmens, įvykdžiusio nusikalstamą veiką, baudžiamąją atsakomybę. Šioms aplinkybėms tiek baudžiamajame įstatyme, tiek baudžiamosios teisės teorijoje yra skiriama ypatinga reikšmė. Kaip žinoma, baudžiamosios atsakomybės priemonės savo esme, turiniu bei sukeliomomis teisinėmis pasekmėmis labai skiriasi nuo kitų teisinio poveikio priemonių, nes dažniausiai jų taikymas yra susijęs su svarbiausių žmogaus teisių ir laisvių apribojimu. Todėl, realizuojant baudžiamojo įstatymo paskirtį, svarbu ne tik tinkamai kvalifikuoti asmenų padarytas nusikalstamas veikas, bet ir skirti jiems baudžiamojo įstatymo reikalavimus atitinkančias, individualizuotas bei teisingas bausmes. Atsakomybę lengvinančios aplinkybės yra vienas iš svarbiausių tokios užduoties įgyvendinimą garantuojančių veiksnių.

Magistrinio darbo tema yra pasirinkta atsižvelgus į itin didelį jos aktualumą. Nors atsakomybę lengvinančių aplinkybių institutas mūsų šalies baudžiamajame įstatyme yra įtvirtintas jau pakankamai seniai, šio instituto normos vis dar nėra plačiai taikomos. Apžvelgus Lietuvos Respublikos teismų praktiką (konkrečiai – Lietuvos Auščiausiojo

---

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000 m., Nr. 89 – 2741.

Teismo nutartis bei Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendžius ir nutartis), galima pastebėti, jog iš visų BK 59 straipsnyje numatytų atsakomybę lengvinančių aplinkybių (įskaitant įstatymo leidėjo teismui paliktą laisvę tokiomis aplinkybėmis pripažinti ir kitokias, baudžiamajame įstatyme tiesiogiai neįtvirtintas aplinkybes) įprastai skiriant bausmes yra taikomos vos kelios iš jų, teismams dažniausiai vengiant gilintis į šių aplinkybių taikymui reikšmingus kaltininko asmenybę bei jo įvykdytos nusikalstamos veikos pavojingumą apibūdinančius veiksnius. Dėl šios priežasties iki šiol vis dar nėra plačiai susiformavusi aiški ir nuosekli daugelio iš BK 59 straipsnio 1 dalyje įtvirtintų atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo praktika. Akivaizdus platesnio bei įvairiapusiškesnio tokių aplinkybių taikymo trūkumas parodo teisingumo ir bausmės individualizavimo, kaip svarbiausių baudžiamosios teisės principų, įgyvendinimo šioje srityje spragą. Atsižvelgus į tai, matyti, kad atsakomybę lengvinančių aplinkybių instituto dažnesnio taikymo teismų praktikoje skatinimas, šio instituto normų analizavimas, jų lyginimas su užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtomis lengvinančias aplinkybes nustatančiomis nuostatomis, taip pat praktikoje dėl minėtų aplinkybių taikymo kylančių problemų sprendimas yra vieni iš esminių šių dienų baudžiamosios teisės mokslo tikslų. Išvardintų teorinių bei praktinių klausimų aktualumas ir lėmė mano sprendimą pasirinkti būtent tokią savo magistrinio darbo temą.

Magistrinio darbo objektas. BK įtvirtintas atsakomybę lengvinančių aplinkybių institutas; istorinė šių aplinkybių teisinio reglamentavimo Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose raida; atsakomybę lengvinančių aplinkybių reikšmė bausmių skyrimui, jų taikymas mūsų šalies teismų praktikoje; kai kurių užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose nustatytos lengvinančios aplinkybės.

Magistrinio darbo tikslai. Šio darbo tikslus nulėmė atsakomybę lengvinančių aplinkybių instituto aktualumas tiek baudžiamosios teisės teorijoje, tiek praktikoje. Pagrindinis tikslas – atskleisti atsakomybę lengvinančių aplinkybių instituto esmę ir jų reikšmę bausmių skyrimo procese, pateikiant svarbiausias su tuo susijusias teorines bei praktines problemas ir pasiūlant tokių problemų sprendimo būdus.

Siekiant minėto tikslo, magistriniame darbe buvo išskelti šie uždaviniai:

- apibūdinti baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių sampratą;
- trumpai apžvelgti istorinę šių aplinkybių teisinio reglamentavimo Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose raidą;
- pateikti galimų atsakomybę lengvinančių aplinkybių klasifikacijų pavyzdžių;

- aptarti kiekvienos iš BK tiesiogiai įtvirtintų, taip pat teismo savarankiškai tokiomis galimų pripažinti baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių bruožus, pateikti praktinio jų taikymo pavyzdžių;

- aptarti atsakomybę lengvinančių aplinkybių praktinę reikšmę bausmių skyrimo procese, taip pat trumpai paanalizuoti šias aplinkybes kaip vieną iš veiksnių, įtakojančių švelnesnės, negu numatyta įstatyme, bausmės skyrimą ar asmens atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės;

- apžvelgti kai kurių valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintą lengvinančių aplinkybių teisinį reglamentavimą.

Metodai. Šiame magistriniame darbe naudotasi tradiciniais materialiosios teisės mokslo metodais:

- aprašomuoju ir istoriniu – siekiant atskleisti, kaip kito Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintas teisinis atsakomybę lengvinančių aplinkybių reglamentavimas;

- lyginamuoju – lyginant atsakomybę lengvinančių aplinkybių teisinį reglamentavimą mūsų šalies BK ir kai kurių kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose; taip pat lyginant šių dienų ir ankstesniuose Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintą tokių aplinkybių teisinį reglamentavimą.

- sisteminiu – tiriant atsakomybę lengvinančių aplinkybių praktinio taikymo problemas, kurių neįmanoma išnagrinėti neatsižvelgiant į sisteminius ryšius tarp teorinių BK numatyto tokių aplinkybių reglamentavimo aspektų ir realaus mūsų šalies teismų praktikoje vyraujančio jų taikymo.

- loginiu – analitiniu – tiriant praktikoje kylančias problemas, apibendrinant atliktą mokslinį tyrimą, darant išvadas, pateikiant pasiūlymus.

Taikomasis darbo pobūdis pasireiškia konkrečiais pasiūlymais, kaip reikėtų tobulinti dėl baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo susiklosčiusią mūsų šalies teismų praktiką.

Magistrinio darbo naujumas, originalumas. Kalbant apie šios srities veikalus lietuvių kalba, galima pasakyti, jog baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių institutas ir jo reikšmė bausmių skyrimui iki šiol nėra plačiau nagrinėti. Apie BK numatytąsias baudžiamąją atsakomybę lengvinančias aplinkybes yra plačiau rašyta Baudžiamosios teisės vadovėliuose², BK komentaro pirmojoje dalyje³, V.Piesliako

---

² Pvz.: ABRAMAVIČIUS, A. ČEPAS, A. DRAKŠIENĖ, A. et al. *Baudžiamoji teisė.* (Trečiasis leid.). Vilnius, 2001.

³ ABRAMAVIČIUS, A. BARANSKAITĖ, A. ČEPAS, A. et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai).* Vilnius, 2004.

vadovėlyje „Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga“⁴, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 28 d. „Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54 – 64 straipsniai) apžvalgoje“⁵. Tačiau šiuose šaltiniuose tėra pateikta gana abstrakti lengvinančių aplinkybių samprata, kai kurių iš tokių aplinkybių bendro pobūdžio bruožai, keli praktikoje pasitaikę jų taikymo pavyzdžiai. Joks išsamesnis nagrinėjamos temos tyrimas iki šiol nėra atliktas. Nepavyko rasti ir tokia tema parašytų magistrinių darbų. Būtent todėl, mano manymu, šis darbas savo pobūdžiu yra pakankamai naujas ir leidžiantis išsamiau apžvelgti tiek atsakomybę lengvinančių aplinkybių, kaip baudžiamosios teisės instituto, tiek ir jų reikšmės bausmių skyrimo procese esmę bei paanalizuoti tiek teorines, tiek praktines šioje srityje kylančias problemas ir pateikti galimus tokių problemų sprendimo būdus.

Pagrindiniai magistrinio darbo šaltiniai. Tiriant šio darbo objektą bei siekiant užsibrėžtų tikslų, buvo naudojamosi įvairiais šaltiniais: tiek Lietuvos Respublikos, tiek kai kurių kitų valstybių baudžiamaisiais įstatymais, įvairių autorių monografijomis ir moksliniais straipsniais, mūsų šalies teismų (konkrečiai – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei Lietuvos apeliacinio teismo) praktika, taip pat internete rasta informacija.

Magistrinio darbo struktūra. Šio darbo struktūrą nulėmė atliekamo tyrimo tikslas bei uždaviniai. Darbas susideda iš įvado, šešių dalių (dvi iš jų yra suskirstytos į smulkesnes dalis), kurios yra skirtos atskiroms temoms analizuoti bei apibendrinti, išvadų, literatūros sąrašo, santraukų lietuvių ir anglų kalbomis.

---

⁴ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius, 2008.

⁵ *Teismų praktika*. 2007, Nr. 27.

BAUDŽIAMĄJĄ ATSAKOMYBĘ LENGVINANČIŲ APLINKYBIŲ SAMPRATA, RAIDA, KLASIFIKACIJA

Nusikaltimo darymas baudžiamojoje teisėje pirmiausia yra siejamas su baudžiamąja atsakomybe. Baudžiamoji atsakomybė yra pagrindinis ir natūralus nusikaltimo teisinis padarinys. Per ją pasireiškia baudžiamosios teisės esmė ir visuomenės teisingumo samprata⁶. Grasinant bausme, kaip pagrindine baudžiamosios atsakomybės priemone, yra siekiama sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, nubausti tokias veikas jau įvykdžiusius asmenis, atimti ar apriboti jiems galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti juos taip, kad ateityje laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, galiausiai – įgyvendinti teisingumą. Pažymėtina, jog būtent teisingumas yra ne tik vienas iš svarbiausių bausmės tikslų, bet ir viena iš esminių jos efektyvumo sąlygų. Teisingumo principas reiškia būtinybę užtikrinti kaltininkui tokios tinkamai individualizuotos bausmės paskyrimą, kuri geriausiai atitiktų įstatyme įtvirtintos bausmės paskirtį⁷. Įstatymu nustatyta bausmė turi būti adekvati nusikalstamos veikos pavojingumui ir teisingai parenkama atsižvelgiant į padarytos konkrečios veikos pobūdį bei kitas bylos aplinkybes⁸. Baudžiamosios teisės doktrinoje yra teigiama, kad gera bausmė yra ta, kuri leidžia sumažinti recidyvo galimybę⁹. Iš tiesų, iš susiklosčiusios praktikos galima matyti, jog neteisingos, tinkamai neindividualizuotos bei neproporcingos bausmės dažnai veda prie priešingų, nei buvo siekta, rezultatų ir bausmės tikslų neįgyvendinimo. Suprantama, teisingos, arba, tiksliau tariant, kuo mažiau neteisingos bausmės skyrimas yra pakankamai sudėtinga užduotis. Tačiau, atsižvelgus į BK nuostatas, matyti, kad įstatymų leidėjas, įtvirtindamas specifines bausmių skyrimo taisykles, jomis parodė aiškia savo poziciją, jog, parenkant bausmę, visuomet turi būti ieškoma galimybių taikyti kaltininkui kuo labiau individualizuotą bausmę, kas iš esmės reiškia ir tokios bausmės teisingumą. Viena iš būtinų bausmės individualizavimo sąlygų yra BK 54 str. 2 dalyje nustatytos aplinkybės, į kurias atsižvelgia teismas, skirdamas bausmę: padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis, kaltės forma ir rūšis, nusikalstamos veikos motyvai ir tikslai, kt. Nors visos šios aplinkybės bausmės individualizavimo, t.y. konkrečios jos rūšies bei dydžio parinkimo procese atlieka svarbų vaidmenį, tačiau dažniausiai didžiausią įtaką skiriamos bausmės rūšiai bei dydžiui daro atsakomybę lengvinančios (bei, suprantama, taip pat ir sunkinančios) aplinkybės.

⁶ *Cit. op.* 4, 175 psl.

⁷ *Cit. op.* 3, 265 psl.

⁸ DAPŠYS, A. MISIŪNAS, J. ČAPLINSKAS, A. *Bausmės individualizavimo teisinės problemos. Baudžiamojo įstatymo normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė*. Vilnius, 2008. 8 psl.

⁹ PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2001. 543 psl.

Baudžiamosios teisės teorijoje yra teigiama, kad atsakomybę lengvinančios aplinkybės – tai tokios aplinkybės, kurios parodo teismui tam tikrus teigiamus momentus, mažinančius nusikalstamos veikos pavojingumą ir leidžiančius švelninti kaltininko baudžiamąją atsakomybę¹⁰. Būdamos susijusios su nusikalstamos veikos ar ją įvykdžiusio asmens pavojingumu, lengvinančios aplinkybės, kaip vienas iš baudžiamajame įstatyme įtvirtintų bausmės individualizavimą įtakojančių veiksnių, padeda teismui apsispręsti dėl konkrečios kaltininkui skirtinos bausmės rūšies bei dydžio. Jeigu byloje yra šių aplinkybių, teismas gali pagal taikomos BK specialiosios dalies normos sankcijos ribas paskirti nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui švelnesnę bausmės rūšį ar mažesnę bausmės dydį. Be to, byloje nustatytų lengvinančių aplinkybių pagrindu teismas taip pat gali paskirti tokiam asmeniui švelnesnę, negu numatyta baudžiamajame įstatyme, bausmę (BK 62 str.) ar net apskritai atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 39 str., 93 str.) ir pan.

BK 59 str. 1 dalyje yra pateiktas nebaigtinis lengvinančių aplinkybių sąrašas. Suvokdamas, kad nėra įmanoma numatyti visų praktikoje galinčių pasitaikyti mažesni nusikalstamos veikos ar ją įvykdžiusio asmens pavojingumą rodančių veiksnių, įstatymų leidėjas BK įtvirtino tik pavyzdinį lengvinančių aplinkybių sąrašą, palikdamas teismui teisę tokiomis pripažinti ir kitas, jo manymu, leidžiančias švelninti kaltininko baudžiamąją atsakomybę aplinkybes. Tokia teismui suteikta diskrecija praktikoje turi labai didelę reikšmę, nes padeda siekti ne tik besąlygiško asmens nubaudimo, bet ir kitų bausmės tikslų įgyvendinimo. Pažymėtina, jog tik atsižvelgus į visas bylai reikšmingas, tame tarpe – ir į bausmę galinčias švelninti aplinkybes, kaltininkui gali būti skiriama visapusiškai apgalvota, teisinga bei proporcinga jo padarytai nusikalstamai veikai bausmė.

Kalbant apie baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių sampratą bei siekiant atskleisti jų reikšmę bausmių skyrimo procese, negalima neatsižvelgti į istorinę šių aplinkybių reglamentavimo mūsų šalies baudžiamuosiuose įstatymuose raidą. Tinkamas tokios raidos ir laikui bėgant kitusio įstatymų leidėjo požiūrio į lengvinančias aplinkybes suvokimas leidžia geriau suprasti šio baudžiamosios teisės instituto atsiradimo priežastis bei vystymosi kryptis, o kartu įvertinti ir dabartiniame BK įtvirtintų lengvinančių aplinkybių tobulumą.

Trumpą Lietuvosje galiojusių baudžiamųjų įstatymų nuostatų, savo turiniu atskleidžiančių tiek pirmąsias galimybių švelninti baudžiamąją atsakomybę teisinio reglamentavimo užuomazgas, tiek pačio atsakomybę lengvinančių aplinkybių instituto atsiradimo priežastis ir tolesnio jo vystymosi kryptis, apžvalgą pradėsiu nuo vieno

---

¹⁰ *Cit. op.* 3, 323 psl.

ryškiausių Lietuvos teisės paminklų - Lietuvos Statuto (1529 m. redakcijos), išreiškusio mūsų valstybės viešojo bei privataus gyvenimo sutvarkymo teisinių aktų visumą, o baudžiamosios teisės prasme atspindėjusio naują raidos etapą, pabrėžusį valstybės požiūrį į nusikaltimą ir bausmę, kaip viešosios teisės institutus¹¹. Pernelyg nenutolstant nuo šiamo darbe nagrinėjamos temos, reikėtų paminėti, kad I Lietuvos Statutas skelbė teisės saugumu grindžiamos valstybės pamatinį principą *secundum consuetudinem iurium catholicorum* (t.y. jokiai didikai ar miestiečiui jokia bausmė negalėjo būti skiriama be teismo sprendimo), o taip pat įtvirtino okcidentinį teisės paprotį, jog bausmės dydį lemia nusikaltimo sunkumas¹². Be to, didelė reikšmė buvo teikiama pagrindiniam baudžiamųjų bylų nagrinėjimo principui, kad „nusikaltimo formalus turinys vis dar tebėra svarbiausias dalykas“. Būtent šis principas iš esmės reiškė tai, jog byla nagrinėjantis teismas nesigilindavo į nusikaltimo detales bei įvairias subjektyvias aplinkybes, todėl dažnai vienoda baudžiamoji atsakomybė būdavo taikoma už nusikaltimus, savo pobūdžiu padariusius vienodą žalą, neatsižvelgiant į nusikaltėlio piktos valios ir sąmoningumo laipsnio skirtumus¹³. Toks bausmių skyrimo reguliavimas akivaizdžiai skyrėsi nuo nustatyto šių dienų BK, kuriame numatyta, kad teismas bausmes skiria tik visapusiškai išnagrinėjęs bei įvertinęs visas bylai reikšmingas, tame tarpe – ir kaltininko baudžiamąją atsakomybę galinčias švelninti aplinkybes, ir todėl buvo pakankamai nehumaniškas bei neobjektyvus. Tačiau nors Statuto normos savo pažangumu šių dienų įstatymų nuostatoms ir neprilygo, tačiau tam tikrų net ir dabartinio įvairių teisinių santykių reguliavimo bruožų jose vis dėlto jau buvo. Tai pasakytina ir apie Statute numatytą galimybę, susiklosčiusius atitinkamoms situacijoms, taikyti nusikaltusiam asmeniui švelnesnę baudžiamąją atsakomybę ar net apskritai nuo jos atleisti. Štai VII skyriuje, 10 straipsnyje buvo teigiama: „*Taip pat jeigu kuris šlėkta ko kito kelyje tykotų ir pastotų, nors ne jam vienam, norėdamas sužeisti ar apiplėšti, ar nužudyti, ir dėl to tas, kuris vieškelyje tykojo, vieno kurio iš tų, kuriuos puolė, užmuštas būtų, ir jeigu to užmuštojo giminės norėtų prisiekti dėl to, kad šis jį užmušė užmušėjui pradėjus, tai turi galvapišius mokėti. O jeigu giminės nenorėtų prisiekti, nes „mes ten nebuvo“ tuomet tas turi atsisaikdinti pats trečias su dviem šlėktomis [...] ir toksai neprivalės mokėti galvapišiu, o būtent šitaip: kadangi tąją žmogžudystę įvykdė gindamas savo gyvybę, pradėjus tam užmuštajam, tai nuo baudos ir nuo galvapišiu atleidžiamas“¹⁴; XIII skyriuje, 1 straipsnyje buvo nurodyta: „*Jeigu kur**

¹¹ ABRAMAVIČIUS, A. ČEPAS, A. DRAKŠIENĖ, A. et al. *Baudžiamoji teisė. (Trečias leid.)*. Vilnius, 2001. 74 psl.

¹² VALIKONYTĖ, I. STEPONAVIČIENĖ, L. *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha*. Vilnius, 2005. 81 psl.

¹³ VALIKONYTĖ, I. LAZUTKA, S. GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius, 2001. 316 psl.

¹⁴ *Ibid.* 13, 201 psl.

*apylinkėje bernai vagia, ir juos sugaus su įkalčiu, kuris įkaltis kainuos pusrublį grašiu, tai turi būti baudžiamas kaip vagis. O jeigu įkaltis pusrublio nekainuos, tai žala turi būti apmokėta iš jo baudos – įkaltį gražinti, o už atlygį rimbais nuplakti [...]*¹⁵. Taigi matyti, kad nors tokio pobūdžio baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių ar atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutų, kokie yra įtvirtinti dabartiniame mūsų šalies BK, 1529 m. Lietuvos Statute ir nebuvo, tačiau minėtosios nuostatos neabejotinai galėtų būti laikomos ankstyvosiomis tokių institutų užuomazgomis, kuomet buvo suvokta, jog tam tikri veiksniai lemia mažesnę kaltininko veiksmais nukentėjusiajam padarytą žalą, ir todėl privalo būti švelnesnės jam taikomos baudžiamosios atsakomybės ar net atleidimo nuo jos pagrindu.

Kaip žinoma, 1529, 1566 bei 1588 metų redakcijų Lietuvos Statutas galiojo iki 1840 m., kuomet mūsų šalyje buvo įvesti Rusijos imperijos baudžiamieji įstatymai. Tik po 1918 m. vasario 16 d. paskelbtos Lietuvos valstybės nepriklausomybės, kuomet atsirado galimybė vėl turėti savo atskirą baudžiamąjį įstatymą, 1919 m. sausio 16 d. Valstybės Tarybos prezidiumas Lietuvos valstybės baudžiamuoju kodeksu pripažino Rusijos imperijos 1903 m. baudžiamąjį statutą¹⁶. Šis statutas buvo pagrindinis baudžiamosios teisės šaltinis per visą nepriklausomos Lietuvos gyvavimo periodą¹⁷. Jis pasižymėjo tam laikotarpiui pakankamai pažangiomis baudžiamuosius teisinius santykius reguliuojančiomis nuostatomis, kurių tarpe buvo galima rasti ir normų, reguliavusių bausmių skyrimo bei, esant baudžiamąją atsakomybę lengvinančioms aplinkybėms, jų švelninimo klausimus.

1903 m. Rusijos imperijos baudžiamajame statute buvo įtvirtinta prancūziška nusikaltimą lengvinančių aplinkybių sistema, pasižyminti pakankamai plačia teisėjams palikta nuožiūra. Nustatyti būtent tokį lengvinančių aplinkybių teisinio reglamentavimo modelį buvo pasirinkta todėl, kad baudžiamojo statuto sudarytojai manė galint būti tokių aplinkybių, kurios turi būti pamatas pakeisti bausmę¹⁸. Taigi šiame akte buvo nustatytos specifinės bausmių švelninimo ir keitimo taisyklės, leidžiančios, esant tam tikriems pagrindams, mažinti kaltininkui skiriamą bausmę. Nors kai kurios iš tokių taisyklių yra įtvirtintos ir dabartiniame BK, visgi negali likti nepastebėti tam tikri lengvinančių aplinkybių teisinio reglamentavimo skirtumai. Visų pirma, įdomu yra tai, kad, priešingai nei šių dienų baudžiamajame įstatyme, statute nebuvo nustatytos *a priori* kaltę mažinančios aplinkybės. Tokias aplinkybes nustatyti *ad hoc* buvo pavesta teismui, kuris

---

¹⁵ *Ibid.* 14, 249 psl.

¹⁶ VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919 – 1940 metais*. Vilnius, 1996. 7 psl.

¹⁷ *Cit. op.* 11, 78 psl.

¹⁸ *Cit. op.* 16, 10 psl.

galėdavo mažinti bausmę atsižvelgdamas į teismo motyvus bei aplinkybes, paskatinusias jį padaryti nusikaltimą. Kaip žinoma, šių dienų BK įtvirtina net tryliką konkrečių baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių, kartu palikdamas teismui teisę, įvertinus visą byloje esančią medžiagą, tokiomis aplinkybėmis pripažinti ir kitokius, nei kad numatyta BK, mažesni nusikalstamos veikos ar ją įvykdžiusio asmens pavojingumą rodančius veiksnius. Tačiau lygiai kaip yra nustatyta ir dabartiniame mūsų šalies baudžiamajame įstatyme, pagal 1903 m. baudžiamąjo statuto nuostatas teismo sprendimui sumažinti bausmę nereikėjo kelių kaltę mažinančių aplinkybių – pakako vienos¹⁹. Esant lengvinančių aplinkybių, bausmė būdavo švelninama tokia tvarka: 1) nebuvo galima skirti aukščiausio įstatyme nustatyto laipsnio bausmės; 2) jei įstatyme buvo nustatyta žemiausia bausmės riba – teismas galėjo skirti pačią mažiausią bausmę; 3) jei tokia žemiausia laipsnio bausmė įstatyme nebuvo nustatyta – teismas galėjo mažinti bausmę iki žemiausio jos laipsnio ar nustatyta tvarka skirti kitokią bausmę²⁰. Tuo tarpu šių dienų BK 61 str. 2 dalyje yra teigiama: „Teismas, įvertinęs atsakomybę lengvinančias [...] aplinkybes, jų kiekį, pobūdį ir tarpusavio santykį, taip pat kitas 54 straipsnio 2 dalyje nurodytas aplinkybes, motyvuotai parenka švelnesnę [...] bausmės rūšį, taip pat skiriamos bausmės dydį, skaičiuodamas nuo jos vidurkio“. Taigi matyti, jog 1903 m. baudžiamajame statute įtvirtintos bausmių skyrimą bei lengvinančių aplinkybių taikymą reguliuojančios nuostatos savo esme nedaug skyrėsi nuo dabartinių. Tai buvo pakankamai liberalios ir humaniškos normos, leidusios teismui, atsižvelgus į visas bylai reikšmingas aplinkybes bei įvertinus kiekvienos iš jų reikšmę, parinkti nusikaltimą įvykdžiusiam asmeniui individualizuotą, teisingą bei proporcingą bausmę.

Vis dėlto 1903 m. Rusijos baudžiamasis statutas bei vėliau sukurti nepaprastieji baudžiamieji įstatymai Lietuvoje galiojo sąlyginai trumpą laiką. Sovietų Sąjungai 1940 m. birželio 15 d. okupavus Lietuvą, dar tais pačiais metais mūsų šalyje įsigaliojo RTFSR baudžiamasis kodeksas²¹. Ir tik po Stalino mirties, sušvelnėjus diktatūriniam režimui ir paskelbus tam tikrą respubliką, įeinančią į Sovietų Sąjungą, teisių išplėtimą, baudžiamosios teisės srityje atsirado galimybė rengti naujus, kiekvienos respublikos atskirus baudžiamuosius įstatymus. Lietuvos baudžiamasis kodeksas LTSR Aukščiausiosios Tarybos buvo priimtas 1961 m. birželio 26 d., o įsigaliojo tų pačių metų rugsėjo 1 d.²² Nors šis kodeksas pasižymėjo ypatingais to meto politiką bei ekonomiką atspindinčiais bruožais, atskleidžiančiais ganėtinai iškreiptą teisinių gėrių apsaugą, vis

---

¹⁹ *Ibid.* 18, 21 psl.

²⁰ *Ibid.* 19, 20 psl.

²¹ *Cit. op.* 11, 80 – 81psl.

²² *Ibid.* 21, 83 psl.

dėlto ir čia buvo galima rasti normų, bent jau formaliai leidusių teismams atsižvelgti į visas nusikaltimo padarymo aplinkybes, kurios galėtų būti svarbios skiriant kaltininkui teisingą bausmę. LTSR baudžiamojo kodekso (toliau – LTSR BK) 40 bei 41 straipsniai numatė eilę bausmės skyrimui svarbių nusikaltimo padarymo aplinkybių: lengvinančių ir sunkinančių. Atsižvelgdamas į jas, teismas savo nuožiūra švelnindavo ar griežtindavo bausmę sankcijos ribose. Tais atvejais, kai teismas nustatydavo, jog byloje yra lengvinančių aplinkybių, jis galėdavo taikomos normos sankcijos ribose paskirti arba švelnesnę bausmės rūšį, arba griežtesnę bausmę, tačiau arčiau minimalios jos ribos ar jos minimumą. Be to, remdamasis lengvinančiomis aplinkybėmis, ypač kai byloje jų būdavo kelios, teismas galėdavo skirti kaltininkui švelnesnę nei numatyta įstatyme bausmę (45 straipsnis), lygtinai ją nuteisti (54 straipsnis) ar net visiškai atleisti kaltininką nuo bausmės (11, 51, 52 bei 53 straipsnis). Koku laipsniu viena ar kita aplinkybė švelnina bausmę kiekvienu atveju nustatydavo teismas, atsižvelgdamas į visą bylos medžiagą. Be to, teismui buvo numatyta galimybė skiriant bausmę atsižvelgti ir į baudžiamajame įstatyme nenurodytas lengvinančias aplinkybes²³.

LTSR BK 40 straipsnyje²⁴ buvo pateiktas ganėtinai platus lengvinančių aplinkybių sąrašas. Daugelis jų, nors ir su tam tikrais pakeitimais, mūsų šalies BK išliko iki šių dienų.

1. *Kaltininkas užkirto kelią žalingoms padarytojo nusikaltimo pasekmėms arba savo noru atlygino padarytą nuostolį ar pašalino padarytą žalą.* Kaip matyti, ši LTSR BK įtvirtinta lengvinanti aplinkybė yra panaši į šiuo metu galiojančio BK 59 str. 1 d. 1 punkte („kaltininkas [...] aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių“) bei 3 punkte („kaltininkas savo noru atlygino ar pašalino padarytą žalą“) nustatytąsias lengvinančias aplinkybes. Taigi net bėgant laikui šios nuostatos išliko beveik nepakitusios. Tam, manyčiau, įtakos turėjo didžiulė tokios lengvinančios aplinkybės teigiamo poveikio kaltininko asmenybei reikšmė ir praktikoje itin dažnai kylanti jos taikomumo būtinybė.

2. *Nusikaltimas padarytas dėl susidėjusių sunkių asmeninių ar šeiminių aplinkybių.* Ši lengvinanti aplinkybė, manyčiau, galėtų būti prilyginta dabartinio BK 59 str. 1 d. 4 punkte įtvirtintai nuostatai („nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties“). Nors lingvistiniu požiūriu abi šios normos skiriasi, tačiau, atsižvelgus į dabartinę teismų praktiką, matyti, kad tiek vienos, tiek kitos lengvinančios aplinkybės prasmė yra beveik tapati.

---

²³ KLIMKA, A. APANA VIČIUS, M. MISIŪNAS, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė. Bendroji dalis.* Vilnius, 1972 m. 329 – 331 psl.

²⁴ *Lietuvos Tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais 1978 m. balandžio 15 d. ir su pastraipsniui susistemintos medžiagos priedu).* Vilnius, 1978.

3. *Nusikaltimas padarytas grasinimo ar prievartos įtakoje arba dėl materialinio, tarnybinio ar kitokio priklausomumo.* Dabartiniame BK yra išlikę tik dalis šios lengvinančios aplinkybės: 59 str. 1 d. 5 punkte yra nustatyta, kad atsakomybę lengvina tai, jog „veika padaryta dėl psichinės ar fizinės prievartos, jeigu tokia prievarta nepašalina baudžiamosios atsakomybės“. Mano manymu, ankstesnė norma buvo sutrumpinta atsižvelgus į pakitusias gyvenimo bei teisinio visuomenėje susiklostančių santykių reglamentavimo sąlygas. Ilgainiui tobulėjant tarnybinių (darbo), šeimos ir kitokių santykių reguliavimui, silpnesniajai tokių santykių šaliai atsirado vis daugiau galimybių ginti savo teises bei teisėtus interesus ir nepasiduoti fizinei ar psichinei asmens, nuo kurio yra priklausomi, prievartai. Nebelikus tokios stiprios minėtos priklausomybės keliamos tam tikrų pasekmių baimės, manyčiau, gerokai sumažėjo ir tokio poveikio eigoje padaromų nusikalstamų veikų, o kartu išnyko poreikis ir toliau nusikaltimo padarymą dėl materialinės, tarnybinės ar kitokios priklausomybės laikyti viena iš išakmiai baudžiamajame įstatyme numatytų atsakomybę lengvinančių aplinkybių. Kita vertus, esant būtinybei, tokie veiksniais baudžiamąją atsakomybę lengvinančia aplinkybe gali būti pripažinti vadovaujantis BK 59 str. 2 dalies nuostata.

4. *Nusikaltimas padarytas didelio susijaudinimo, kurį sukėlė neteisėti nukentėjusiojo veiksmai, įtakoje.* Tokia lengvinanti aplinkybė mūsų šalies baudžiamajame įstatyme yra išlikusi iki šiol: 59 str. 1 d. 10 punkte yra teigiama, kad atsakomybę lengvina tai, jog „veika buvo padaryta dėl didelio susijaudinimo, kurį nulėmė neteisėti nukentėjusiojo veiksmai“. Pažymėtina, kad tiek anksčiau, tiek ir dabar fiziologinio afekto būsenos faktą bylos nagrinėjimo metu nustato teismas.

5. *Nusikaltimas padarytas gynybos nuo pavojingo visuomenei kėsینimosi atveju, nors ir peržengiant būtinuosios ginties ribas.* Šią lengvinančią aplinkybę taip pat galima rasti ir dabartiniame BK: 59 str. 1 d. 9 punktas numato, kad atsakomybę lengvina tai, jog „veika buvo padaryta peržengiant būtinuosios ginties ribas, kai baudžiamasis įstatymas numato atsakomybę už būtinuosios ginties ribų peržengimą“. Paminėtina, jog, priešingai nei LTSR BK, dabartiniame BK kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė yra laikomas ne tik būtinuosios ginties, bet ir kitų baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių teisėtumo ribų peržengimas. Šis įstatymų leidėjo sprendimas, manyčiau, natūraliai susiformavo žymiai vėliau, nes tokios baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės, kaip pvz. asmens, padariusio nusikaltimą sulaikymas, BK buvo įtvirtintos tik 1993 m.²⁵

6. *Nusikaltimą padarė nepilnametis.* Akivaizdu, jog lygiai kaip ir dabar, ano meto baudžiamosios teisės doktrinoje vyravo nuostata, jog nepilnametis turi būti baudžiamas

---

²⁵ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga.* (Antrasis leid.). Vilnius, 2009. 46 psl.

švelniau, nei kad už tokį patį nusikaltimą būtų baudžiamas suaugęs asmuo. Taigi tarybiniais laikais susiformavęs požiūris į nepilnametį nusikaltimą įvykdžiusį asmenį, kaip specifinės baudžiamosios atsakomybės subjektą, yra išlikęs iki šiol. Tačiau pats nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų teisinio reglamentavimo pobūdis yra gerokai pasikeitęs. Dabartiniame BK yra įtvirtintas atskiras visus bausmių skyrimo nepilnamečiams principus apimantis skyrius, kuriame nustatytos itin liberalios nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę reguliuojančios nuostatos. Manychiau, jog platus, tačiau tinkamai susistemintas ir išbaigtas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus nustatančių šių dienų BK normų skyrius leidžia deramai atsižvelgti į tokių asmenų specifiką ir paskirti jiems jų amžių bei socialinę brandą atitinkančias bausmes. Tokios įstatyme įtvirtintos švelnesnės nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės garantijos, kaip trumpesnis jiems taikomų bausmių sąrašas, tokių bausmių specifika, galimybė vietoje kriminalinės bausmės skirti alternatyvias auklėjamojo poveikio priemones ir kt., mano manymu, yra žymiai teisingesnis bei efektyviau bausmės tikslus įgyvendinantis įstatymų leidėjo pasirinkimas, nei vien tik galimybė švelninti skiriamą bausmę pripažįstant kaltininko amžių jo atsakomybę lengvinančia aplinkybe.

7. *Nusikaltimą padarė nėščia moteris.* Manychiau, tokios lengvinančios aplinkybės nustatymas rodė didelį tų laikų įstatymų leidėjo humaniškumą. Neabejotina, kad ypatinga nėščios moters psichinė būseną iš tiesų gali įtakoti jos atliekamus veiksmus bei tam tikro elgesio pasirinkimą, tyčios pobūdį, todėl galbūt visiškai pagrįstai anksčiau buvo teigiama, jog tokios moters pavojingumas visuomenei yra žymiai mažesnis. Be to, skiriant bausmę nėščiai moteriai, buvo atsižvelgiama ir į būsimo kūdikio interesus, jo normalų vystymąsi moters organizme, patį gimimą bei šeimos padėtį. Tačiau, mano manymu, tokios lengvinančios aplinkybės įtvirtinimas visgi nebuvo pagrįstas. Teigiant, kad nėščia moteris visuomet yra tam tikroje pakitusioje psichinėje būsenoje, kurioje susilpnėja jos galimybė kontroliuoti savo veiksmus ar net apskritai juos suvokti, gali būti priartėjama prie akivaizdaus žmonių lygiateisiškumo principo pažeidimo. Laikantis tokio požiūrio, galėtų pasitaikyti atvejų, kai nėščios moters psichinė būklė būtų praktiškai prilyginama ribotai pakaltinamo asmens būsenai, o tai nėra teisinga. Kiekvienas atvejis yra individualus ir tai, ar moters nėštumas iš tiesų turėjo įtakos jos apsisprendimui elgtis nusikalstamai, galima atsakyti tik atsižvelgus į visas bylai reikšmingas aplinkybes. Todėl manychiau, kad įstatymų leidėjas naujajame BK pasirinko teisingą tokios situacijos teisinio reglamentavimo kryptį. Neįtvirtinant moters nėštumo kaip visais atvejais jos atsakomybę lengvinančios aplinkybės, o paliekant teismui teisę, esant būtinybei, tokią jos būseną, vadovaujantis BK 59 str. 2 dalimi, pripažinti lengvinančia aplinkybe tik konkrečioje byloje, yra išlaikomas

tiesioginio baudžiamojo įstatymo objektyvumas, tiek, esant reikalui, užtikrinama tinkama motinos bei jos kūdikio apsauga.

8. *Kaltininkas nuoširdžiai gailisi ar pats atvyko ir prisipažino padaręs nusikaltimą arba aktyviai padėjo išaiškinti nusikaltimą ar susekti kitus nusikaltėlius.* Beveik identiška lengvinanti aplinkybė yra numatyta ir šių dienų BK: 59 str. 1 d. 2 punkte teigiama, kad atsakomybę lengvina tai, jog „*kaltininkas prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailisi arba padėjo išsiaiškinti šią veiką ir joje dalyvavusius asmenis*“. Manoma, įstatymų leidėjas šios lengvinančios aplinkybės laikui bėgant beveik nepakeitė todėl, kad tokie nusikalstama veiką įvykdžiusio asmens veiksmai tiek anksčiau, tiek ir dabar buvo pagrindiniai jo pažiūrų bei dorovinių nuostatų nepastovumą, o taip pat mažesnę asmenybės pavojingumą rodantys požymiai.

Nors ir pakankamai platus, tačiau minėtas 1961 m. LTSR BK įtvirtintas lengvinančių aplinkybių sąrašas visgi nebuvo išsamus. Todėl, kaip jau minėta, teismas turėjo teisę skiriant bausmę atsižvelgti ir į LTSR BK nenumatytas lengvinančias aplinkybes. Tokiomis aplinkybėmis galėjo būti pripažintas kaltininko dalyvavimas Didžiajame Tėvynės kare, vyriausybinių apdovanojimų turėjimas, geras elgesys prieš padarant nusikaltimą, kt. Bet kuri iš tokių aplinkybių leido teismui švelninti nusikaltimą padariusio asmens bausmę²⁶. Ši įstatymų leidėjo teismui palikta diskrecija laisvai vertinti bylos medžiagą ir savarankiškai nustatyti konkrečiu atveju reikšmingas, nors BK ir nenumatytas, lengvinančias aplinkybes išliko iki šiol. Akivaizdu, jog buvo suprasta, kad nors, remiantis lengvinančiomis aplinkybėmis, ir sušvelninta, tačiau tinkamai parinkta bei proporcinga bausmė padeda kur kas geriau pasiekti bausmės tikslus.

Nors 1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir ėmus skubiai keisti tiek ekonominę, tiek politinę šalyje susiklosčiusią situaciją, prasidėjusi teisės reforma neaplenkė ir baudžiamųjų įstatymų, visgi Lietuvoje ir toliau liko galioti 1961 m. LTSR BK, kuris buvo tobulinamas lygia greta su rengiamu nauju BK. Naujojo Lietuvos Respublikos BK projektas buvo pateiktas Seimui 1996 m. pabaigoje, tačiau tik 2000 m. rugsėjo 26 d. jis tapo įstatymu²⁷. Įdomu tai, kad nors viso ilgo šio BK kūrimo proceso eigoje nuolat atsirasdavo vis nauji baudžiamosios teisės institutai, normos, sąvokos bei principai, baudžiamojo įstatymo nuostatos, reglamentuojančios lengvinančias aplinkybes, išliko nepakitusios iki pat naujojo BK įsigaliojimo 2003 m. gegužės 1 d. ir yra įtvirtintos iki šiol.

---

²⁶ *Cit. op. 23, 334 psl.*

²⁷ *Cit. op. 25, 63 psl.*

Dabar galiojančio BK 59 str. 1 dalyje yra numatytos šios atsakomybę lengvinančios aplinkybės:

1. kaltininkas suteikė nukentėjusiam asmeniui pagalbą arba kitais aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių;

2. kaltininkas prisipažino padaręs baudžiamojo įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailisi arba padėjo išsiaiškinti šią veiką ar joje dalyvavusius žmones;

3. kaltininkas savo noru atlygino ar pašalino padarytą žalą;

4. nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties;

5. veika padaryta dėl psichinės ar fizinės prievartos, jeigu tokia prievarta nepašalina baudžiamosios atsakomybės;

6. veikos padarymui įtakos turėjo provokuojantis ar itin rizikingas nukentėjusio asmens elgesys;

7. veika padaryta nukentėjusio asmens, kurio būklė beviltiška, prašymu;

8. veika padaryta pažeidžiant nusikalstamą veiką padariusio asmens sulaikymo, būtinojo reikalingumo, profesinės pareigos arba teisėsaugos institucijų užduoties vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygas;

9. veika padaryta peržengiant būtinosios ginties ribas, kai baudžiamasis įstatymas numato atsakomybę už būtinosios ginties ribų peržengimą;

10. veika padaryta dėl didelio susijaudinimo, kuri nulėmė neteisėti nukentėjusio asmens veiksmai;

11. veiką padarė ribotai pakaltinamas asmuo;

12. veiką padarė prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas asmuo;

13. nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką.

Nors tai, kaip jau minėta, tėra pavyzdinis baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių sąrašas, vis dėlto baudžiamajame įstatyme konkrečiai įvardintų aplinkybių yra pakankamai daug, todėl, siekiant supaprastinti bausmės individualizavimo procesą, lengvinančios aplinkybės teisinėje literatūroje yra įvairiai klasifikuojamos. Klasifikavimo pobūdis paprastai priklauso nuo pasirinkto klasifikavimo pagrindo ar tyrėjų mokslinių bei praktinių tikslų. Baudžiamosios teisės teorijoje tokio klasifikavimo pagrindu dažniausiai pasirenkami pagrindiniai nusikalstamos veikos sudėties požymiai (pvz. V.Pavilonis, I.Karpecas, kt.), todėl yra išskiriamos aplinkybės, apibūdinančios nusikalstamos objektyviąją pusę (pvz. BK 59 str. 1 d. 1, 4, 5, 6, 8, 9 ir 10 punktai), subjektą (pvz. BK 59 str. 1 d. 2, 3, 4, 7, 11, 12 ir 13 punktai) bei subjektyviąją pusę (pvz. BK 59 str. 1 d. 1, 2, 3, 6, 8, 9, 10 ir 13 punktai). Kiti autoriai (pvz. M.Skriabinas) yra pasiūlę paprastesnę

lengvinančių aplinkybių klasifikacija: 1) aplinkybės, apibūdinančios nusikalstamą veiką (pvz. nusikalstama veika padaryta dėl didelio susijaudinimo, kurį nulėmė neteisėti nukentėjusio asmens veiksmai, arba dėl psichinės ar fizinės prievartos, jei ji nepašalina baudžiamosios atsakomybės, kt.); 2) aplinkybės, apibūdinančios subjektą (pvz. veiką padarė ribotai pakaltinamas asmuo arba prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas asmuo, kt.); 3) aplinkybės, apibūdinančios ir nusikalstamą veiką, ir kaltininko asmenybę (pvz. nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties, kt.)²⁸. Mano manymu, būtų galima išskirti ir daugiau lengvinančių aplinkybių klasifikacijų, pvz.: 1) aplinkybės, apibūdinančios nusikalstamos veikos įvykdymo priežastis (nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties; dėl psichinės ar fizinės prievartos, jeigu tokia prievarta nepašalina baudžiamosios atsakomybės; dėl provokuojančio ar rizikingo nukentėjusiojo asmens elgesio; dėl nukentėjusiojo asmens, kurio būklė beviltiška, prašymo; dėl didelio susijaudinimo, kurį nulėmė neteisėti nukentėjusiojo asmens veiksmai); 2) aplinkybės, rodančios mažesnę kaltininko ar jo nusikalstamų tikslų pavojingumą (nusikalstamą veiką padarė ribotai pakaltinamas ar prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas asmuo; veika padaryta pažeidžiant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių teisėtumo sąlygas; nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką); 3) aktyvią kaltininko atgailą rodančios aplinkybės (jis suteikė nukentėjusiajam asmeniui pagalbą arba kitais aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių; prisipažino padaręs baudžiamąjį įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailėjosi arba padėjo išsiaiškinti šią veiką ar joje dalyvavusius asmenis; savo noru atlygino ar pašalino padarytą žalą) ir kt. Tačiau visos tokios baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių klasifikacijos yra sąlyginės. Jų tikslas yra padėti suvokti tikrąją minėtų aplinkybių prasmę, identifikuoti jas konkrečioje byloje ir taip palengvinti visą bausmės individualizavimo procesą.

Toliau šiame darbe bus aptarta kiekviena iš BK 59 str. 1 dalyje numatytų lengvinančių aplinkybių. Nors visos šios aplinkybės iš pažiūros atspindi svarbiausius bei dažniausiai galinčius pasitaikyti mažesnę kaltininko ar jo įvykdytos nusikalstamos veikos pavojingumą rodančius momentus, tačiau, įvertinus dabartinę teismų praktiką, matyti, jog iš tiesų jos yra taikomos nevienodai dažnai. Vienų iš konkrečiai baudžiamajame įstatyme įvardintų lengvinančių aplinkybių taikymo klausimas yra sprendžiamas vos ne kiekvienoje byloje, o dėl kitų aplinkybių teismai pasisako žymiai rečiau. Tam, manyčiau, įtakos turi tiek pakankamai retai susiklostančios kai kurių lengvinančių aplinkybių taikymą sąlygojančios prielaidos (pvz. nusikalstamos veikos įvykdymas dėl nusikalstamą veiką

---

²⁸ *Cit. op.* 11, 396 psl.

padariusio asmens sulaikymo, profesinės pareigos arba gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento; priverstinis asmens nugirdymas ar apsvaigimas ir pan.), tiek ir vos per penkerius metus nuo naujai suformuluotų aplinkybių baudžiamajame įstatyme įtvirtinimo dar nespėjusi susiformuoti pakankamai aiški jų taikymo praktika. Detalesnė BK 59 str. 1 dalyje nustatytų lengvinančių aplinkybių apžvalga padės ne tik geriau suprasti jų esmę, bet ir reto kai kurių iš tokių aplinkybių praktinio taikomumo priežastis.

**BAUDŽIAMAJAME ĮSTATYME ĮTVIRTINTOS BAUDŽIAMĄJĄ
ATSAKOMYBĘ LENGVINANČIOS APLINKYBĖS IR JŲ TAIKYMAS TEISMŲ
PRAKTIKOJE**

1. Kaltininkas suteikė nukentėjusiam asmeniui pagalbą arba kitokiais aktyviais veiksmais išvengė ar bandė išvengti sunkesnių padarinių

Baudžiamosios teisės teorijoje teigiama, jog ši baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė ne tik parodo nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, bet kartu atspindi ir kaltininko psichikos santykį su padaryta veika bei leidžia įvertinti jo pastangas užkirsti kelią tos veikos pasekoje kylantiems padariniams²⁹. Tai tam tikro pobūdžio aktyvi kaltininko atgaila. Ji vyksta po to, kai kaltininkas jau yra baigęs atlikti savo nusikalstamus veiksmus, arba, nors ir nėra jų baigęs, tačiau savanoriškai atsisakyti baigti nusikalstamą veiką (ši baudžiamosios teisės institutą plačiau reglamentuojama BK 23 str.) jau nėra įmanoma³⁰. Pažymėtina, kad šie du baudžiamosios teisės institutai – savanoriškas atsisakymas baigti nusikalstamą veiką (kaip baudžiamąją atsakomybę šalinantis veiksnys) ir kaltininko veiksmai, kuriais jis suteikia nukentėjusiam asmeniui pagalbą ar kitais aktyviais veiksmais išvengia ar bando išvengti sunkesnių padarinių (kaip baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė) – baudžiamojoje teisėje yra itin glaudžiai susiję, o bet kurio iš jų taikymas yra galimas tik tuo atveju, jei pagal atitinkamos bylos aplinkybes matyti, jog nėra pagrindo taikyti kitą. Kaip žinoma, savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą yra tada, kai asmuo savo noru nutraukia pradėtą nusikalstamą veiką suvokdamas, kad gali ją pabaigti. Asmuo nutraukia parengtinę nusikalstamą veiką suvokdamas ir būdamas įsitikinęs, jog atsisakymo metu yra realios galimybės tęsti pradėtą nusikalstamą veiką ir pabaigti ją iki galo, ir tokį savo sprendimą asmuo priima ne priverstas kitų asmenų ar susidūręs su neįveikiamomis aplinkybėmis, neleidžiančiomis pabaigti pradėtą parengtinę nusikalstamą veiką, o savanoriškai, t.y. savo valia³¹. Vis dėlto, kaip matyti iš šio baudžiamosios teisės instituto apibrėžimo, savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą veiką yra galimas tik rengimosi ar pasikėsینimo stadijose, t.y. iki baigto nusikaltimo stadijos. Toks asmens, besirengusio įvykdyti sumanytą nusikalstamą veiką ar jau pradėjusio ją įvykdyti, sprendimas atsisakyti šių savo ketinimų suteikia galimybę netaikyti jam baudžiamosios atsakomybės. Tais atvejais, kai nusikalstama veika jau yra baigta, įstatymų leidėjas numatė kitą galimą

---

²⁹ *Cit. op.* 3, 323 psl.

³⁰ *Cit. op.* 4, 288 psl.

³¹ *Cit. op.* 3, 147 psl.

baudžiamosios atsakomybės švelninimo pagrindą, jei tam tikri kaltininko veiksmai aiškiai rodo jo norą užkirsti kelią dėl jo nusikalstamos veikos kylančių žalingų padarinių atsiradimui ar bent jau neleisti jiems padidėti (t.y. rodo mažesnę kaltininko asmenybės pavojingumą). Tokia aktyvi asmens atgaila pasireiškia tuo, jog kaltininkas savo veiksmais įsiterpia į įvykių eigą taip, kad dėl jo įvykdytos nusikalstamos veikos žalingų padarinių visai neatsiranda, arba, jeigu jie iš dalies jau buvo atsiradę, bent jau nepasunkėja³². Taigi pagrindinis skirtumas tarp savanoriško asmens atsisakymo pabaigti nusikalstamą veiką ir jo atgailos yra tas, jog kaltininkas suteikia nukentėjusiajam pagalbą ar kitaip bando išvengti žalingų padarinių tuomet, kai nusikalstama veika jau yra baigta, o ne rengimosi ar pasikėsinimo stadijoje, ir tai ne šalina jo baudžiamąją atsakomybę, o tik gali ją sušvelninti.

A.K. buvo nuteistas už tai, kad, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, asmeninio konflikto metu, vieną kartą smogdamas peiliu L.K. į nugaros sritį, tyčia ją nužudė. Kasaciniame skunde A.K. nurodė, jog apeliacinės instancijos teismas neteisingai sprendė, kad jis nesiėmė priemonių išgelbėti žmonos gyvybę. Anot A.K., medicinos pagalba buvo iškviesta jo iniciatyva, ir tai turėtų būti vertinama kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė, numatyta BK 59 straipsnio 1 dalies 1 punkte. Nuteistojo A.K. kasacinis skundas buvo atmestas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo priimtoje nutartyje nurodė, kad iš bylos duomenų matyti, jog kasatorius peiliu sužalojo L.K. iki liudytojos I.R. apsilankymo. Ši liudytoja nurodė, kad atėjus pas L.K., jos būklė buvo prasta, ji gulėjo lovoje ir lyg sakė, jog skauda nugarą, A.K. apie tai, kad žmona sužalota, nesakė, nors liudininkė prabuvo pas juos 5 – 10 min., paaiškino, jog žmona girta. Liudytojai grįžus namo, maždaug už 10 min., pas ją atbėgo kasatorius ir pasakė, kad žmonai blogai. Taigi, remiantis šiais duomenimis, apeliacinis teismas teisingai nustatė, jog A.K., turėdamas galimybę per I.R. mėginti suteikti sužalotai L.K. pagalbą ir taip siekti išvengti jos mirties, I.R. tikrų L.K. negalavimo priežasčių nenurodė, ir pagrįstai tokios aplinkybės nepripažino lengvinančia³³.

---

³² Cit. op. 4, 289 psl.

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 12 d. kasacinė byla Nr. 2K-284/2005.

2. Kaltininkas prisipažino padaręs baudžiamąjį įstatymo numatytą veiką ir nuoširdžiai gailisi arba padėjo išsiaiškinti šią veiką ir joje dalyvavusius asmenis

Tai bene dažniausiai praktikoje pasitaikanti baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė. Ji apibūdina nusikalstamos veikos subjektą ir atskleidžia jo pažiūrų bei dorovinių nuostatų nepastovumą. Kaltininko prisipažinimas padarius baudžiamajame įstatyme numatytą veiką ir nuoširdus gailėjimasis parodo mažesnę jo pavojingumą ir suteikia teismui galimybę švelninti tokio asmens baudžiamąją atsakomybę³⁴.

Kaip matyti iš BK 59 str. 1 d. 1 punkte įstatymų leidėjo suformuluotos nuostatos, šiai lengvinančiai aplinkybei konstatuoti yra būtina nustatyti bent vieną iš sekančių alternatyvų: 1) kaltininko prisipažinimą padarius nusikalstamą veiką ir kaltininko nuoširdų gailėjimąsi; 2) kaltininko prisipažinimą padarius nusikalstamą veiką ir padėjimą išsiaiškinti nusikalstamą veiką; 3) kaltininko prisipažinimą padarius nusikalstamą veiką ir padėjimą išsiaiškinti ją darant dalyvavusius asmenis. Kiekviena iš jų yra tarsi atskira baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė, apibūdinanti tokį kaltininko elgesį, iš kurio matyti, kad jis jau suprato blogą savo poelgį, jį smerkia ir stengiasi susiklosčiusią padėtį bent kiek ištaisyti.

Kaltininko prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką yra tada, kai jis savanoriškai prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, t.y. veiką, kurią jis betarpiškai padarė, o jei nusikalstama veika padaryta kartu su bendrininkais – kai atskleidžia ir bendrininkų padarytas veikas. Jei kaltininkas yra padaręs kelias nusikalstamas veikas, prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką gali būti atsakomybę lengvinanti aplinkybė tik tų veikų atžvilgiu, apie kurių padarymą jis prisipažino savanoriškai. Pabrėžtina, kad prisipažinimas visais atvejais turi būti būtent savanoriškas, t.y. asmuo apie savo padarytą nusikalstamą veiką (-as) turi pranešti laisva valia, o ne priverstas objektyvių aplinkybių, pvz. baudžiamąjį proceso metu įstatymo nustatyta tvarka surinktų įrodymų. Visgi šioje vietoje svarbu paminėti, jog savanorišku kaltininko prisipažinimu padarius nusikalstamą veiką yra laikomi ir tokie atvejai, kai jis laisva valia atvyksta ir praneša apie įvykdytą nusikalstamą veiką valstybės institucijoms ar jų tarnautojams, nepriklausomai nuo to, ar apie jo nusikalstamą veiką jiems jau yra žinoma, ar ne³⁵. Teismų praktikoje teigiama, kad kaltininko prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką yra esminių objektyvių, turinčių juridinę reikšmę kvalifikuojant jo padarytą veiką, bylos aplinkybių pripažinimas duodant

---

³⁴ *Cit. op.* 3, 324 psl.

³⁵ *Ibid.* 34, 325 psl.

ikiteisminio tyrimo institucijoms ir teismui teisingus parodymus³⁶. Toks prisipažinimas turi būti išreikštas tiek ikiteisminio tyrimo, tiek ir bylos nagrinėjimo teisme metu. Todėl tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo metu asmuo prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką (-as), tačiau teisme parodymus pakeičia ir pradeda neigti savo kaltę, šios lengvinančios aplinkybės taikymas jo atžvilgiu yra negalimas³⁷. Pažymėtina, jog visais atvejais kaltininko prisipažinimas turi būti toks, kad padėtų ne tik tinkamai išnagrinėti bylą, bet ir priimti teisingą sprendimą. Taigi teismas kiekvienoje byloje turi įvertinti, kaip kaltinamasis savo parodymais ikiteisminio tyrimo metu ir teismui nagrinėjant bylą prisidėjo prie teisingo sprendimo byloje priėmimo³⁸. Daugiausia dėmesio yra skiriama įtariamojo bei kaltinamojo parodymams dėl jų įvykdytos nusikalstamos veikos (-ų) objektyviųjų požymių (veikos, būdo, vietos, laiko, kt.), nes dėl kitų požymių (pvz. kaltės formos) jie gali klysti ar netinkamai juos suvokti. Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog prisipažindamas dėl įvykdytų nusikalstamų veiksmų, asmuo neprivalo sutikti su teisėsaugos institucijų pareigūnų atliktu jų teisiniu įvertinimu. Svarbu yra tai, kad jis apskritai neneigtų padaręs nusikalstamą veiką (-as)³⁹.

Baudžiamosios teisės teorijoje pripažįstama, jog *kaltininkas nuoširdžiai gailisi dėl padarytos nusikalstamos veikos*, kai jis laisva valia prisipažįsta ją padaręs, kritiškai vertina savo elgesį ir įvairiais būdais stengiasi sušvelninti nusikalstamos veikos padarinius (pvz. atsiprašo nukentėjusiojo, grąžina iš jo pagrobtus daiktus, kt.)⁴⁰. Ši lengvinanti aplinkybė iš esmės parodo asmens požiūrį į padarytą nusikalstamą veiką ir yra apibūdinama kaip vienas iš svarbiausių žingsnių, rodančių, jog asmuo nori pasitaisyti⁴¹. Todėl nuoširdus gailėjimasis dažniausiai ir pasireiškia tuo, kad kaltininkas aiškiai pasmerkia savo nusikalstamus veiksmus, kremtasi dėl jų, pasižada pasitaisyti ir ateityje nebenusikalsti. Tačiau nuoširdžiam kaltininko gailėjimuisi konstatuoti nepakanka vien tik bendro pobūdžio asmens pareiškimų dėl savo kaltės pripažinimo – turi būti objektyviai įvertinama visa bylos aplinkybių visuma: pranešime apie padarytą nusikalstamą veiką nurodytos aplinkybės, įtariamojo duoti parodymai, teisėsaugos institucijoms suteiktos pagalbos pobūdis, kt.⁴² Be to, nuoširdus gailėjimasis dėl padarytos nusikalstamos veikos yra atsakomybę lengvinanti aplinkybė tik tada, kai kaltininkas tai daro savo noru. Jeigu asmuo gailisi tik po to, kai jo kaltė ir kitos nusikalstamos veikos aplinkybės jau buvo

---

³⁶ *Cit. op.* 4, 284 psl.

³⁷ *Cit. op.* 3, 325 psl.

³⁸ *Cit. op.* 4, 281 psl.

³⁹ *Ibid.* 38, 278 psl.

⁴⁰ *Ibid.* 39, 278 psl.

⁴¹ *Cit. op.* 11, 403 psl.

⁴² *Cit. op.* 3, 324 psl.

įrodytos byloje surinktais faktiniais duomenimis, toks gailėjimasis negali būti vertinamas kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė⁴³. Galiausiai būtina pabrėžti, jog nuoširdus kaltininko gailėjimasis turi būti reiškiamas iki pat apkaltinamojo nuosprendžio jo atžvilgiu priėmimo⁴⁴. Jei ikiteisminio tyrimo metu asmuo prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, krintosi dėl jos, stengėsi ištaisyti savo nusikalstamo elgesio padarinius, tačiau vėliau teisme pradėjo neigti savo kaltę, keisti parodymus ar duoti tik iš dalies teisingus parodymus, ankstesnis jo išreikštas gailėjimasis negali būti pripažintas lengvinančia aplinkybe⁴⁵.

Kaltininkas pagalbą išsiaiškinant nusikalstamą veiką ar joje dalyvavusius asmenis suteikia tada, kai jis, vedamas geranoriškų motyvų, savo aktyviais veiksmais padeda atskleisti visas jam žinomas nusikalstamos veikos aplinkybes, surinkti daiktinius įrodymus, nurodo paslėptas vertybes, nusikalstamos veikos liudytojus, kitų nusikalstamą veiką (-as) padariusių asmenų pavardes, gyvenamąją ar slapstymosi vietą, ir kt.⁴⁶

A.J. buvo nuteistas už tai, kad, turėdamas tikslą parduoti, įgijo 100 tablečių psichotropinės medžiagos, jas parsivežė ir laikė namuose, o vėliau dalį šių tablečių pardavė tretiesiems asmenims. Kasaciniame skunde A.J. nurodė, jog teismai nepagrįstai nepripažino jo atsakomybę lengvinančios aplinkybės, numatytos BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte, t.y. nebuvo atsižvelgta į tai, kad dalį psichotropinės medžiagos jis pareigūnams atidavė laisva valia, padėjo išaiškinti visas nusikaltimo aplinkybes ir jame dalyvavusius asmenis. Nuteistojo A.J. kasacinis skundas šioje dalyje buvo patenkintas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo priimtoje nutartyje konstatavo, jog toks A.J. elgesys, kai kratos jo gyvenamosiose ir pagalbinėse patalpose metu narkotinių ir psichotropinių medžiagų nebuvo rasta, o tik jai pasibaigus A.J. pats atidavė 50 tablečių, kuriose, kaip vėliau buvo nustatyta, buvo psichotropinės medžiagos, nors ir galėjo apie tai nutylėti ir toliau jomis disponuoti, tačiau taip nepasielgė, turimas tabletes atidavė ir paaiškino jų įsigijimo bei kitas padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes, padėjo surinkti daiktinius įrodymus, išaiškinti padarytos nusikalstamos veikos apimtį bei detales ir todėl atitinka BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytą atsakomybę lengvinančią aplinkybę – padėjo išaiškinti nusikalstamą veiką⁴⁷.

---

⁴³ *Cit. op.* 11, 404 psl.

⁴⁴ *Cit. op.* 4, 278 psl.

⁴⁵ *Cit. op.* 3, 324 psl.

⁴⁶ *Cit. op.* 4, 278 psl.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 2 d. kasacinė byla Nr. 2K-318/2006.

3. Kaltininkas savo noru atlygino ar pašalino padarytą žalą

Ši baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė apibūdina nusikalstamos veikos subjektą ir parodo jo požiūrį į nukentėjusįjį bei nusikalstama veika jam padarytą žalą⁴⁸. Tai labai svarbi aplinkybė, kuri atskleidžia kaltininko psichikos santykį su atsiradusiais nusikalstamų veiksmų padariniais ir taip leidžia įvertinti jo asmenybės pavojingumą. Tokie kaltininko veiksmai parodo, jog jis supranta savo veiksmų neteisėtumą, apgailestauja dėl jų ir stengiasi išpirkti savo kaltę, o tai yra pakankamas pagrindas švelninti šio asmens baudžiamąją atsakomybę. Tačiau padarytos žalos atlyginimui ar pašalinimui, tam, kad teismas tai pripažintų lengvinančia aplinkybe, vis dėlto yra keliami tam tikri reikalavimai. Visų pirma, nukentėjusiajam padaryta žala turi būti atlyginta ar pašalinta iki priimant teismo nuosprendį⁴⁹, o jei nuosprendis yra apskundžiamas – iki bylos išnagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme⁵⁰. Žalos atlyginimo būdai gali būti labai įvairūs: kaltininkas grąžina pagrobtą turtą ar pinigais atlygina jo vertę, sutaiso sugadintą daiktą, viešai atsiprašo nukentėjusiojo už įžeidimą ar šmeižtą, kt.⁵¹ Žalos atlyginimo motyvai taip pat gali būti įvairūs. Svarbiausia, kad kaltininkas šiuos veiksmus atliktų savo noru⁵². Reikėtų paminėti, jog tam tikrais atvejais kaltininko nusikalstamos veikos padarytą žalą gali atlyginti jo tėvai, sutuoktinis ar giminaičiai. Tai taip pat bus pripažįstama lengvinančia aplinkybe, bet tik jei minėti asmenys nukentėjusiojo patirtą žalą atlygins ar ją pašalins kaltinamojo iniciatyva arba jo sutikimu. Pažymėtina, kad žalą gali atlyginti ar įsipareigoti atlyginti ir draudimo bendrovės, jei kaltininkas yra apsidraudęs nuo civilinės atsakomybės. Tačiau kai žalą atlygina draudimo bendrovė dėl to, jog pats nukentėjusysis buvo apdraudęs savo sveikatą ar turtą, žalos atlyginimas negali būti pripažįstamas kaltininko atsakomybę lengvinančia aplinkybe⁵³. Vertėtų paminėti, kad nors paprastai yra reikalaujama, jog kaltininkas atlygintų ar pašalintų visą nukentėjusiojo patirtą žalą, tam tikrais atvejais teismas gali pripažinti lengvinančia aplinkybe ir dalies žalos atlyginimą ar pašalinimą⁵⁴. Be to, būtina pabrėžti, kad sprendžiant šios baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės buvimo klausimą, bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu nėra žiūrima, ar kaltininkas savanoriškai atlygino nukentėjusiajam neturtinę žalą, nes konkretus jos dydis yra nustatomas tik priėmus

---

⁴⁸ *Cit. op.* 3, 326 psl.

⁴⁹ *Cit. op.* 4, 285 psl.

⁵⁰ *Cit. op.* 3, 326 psl.

⁵¹ *Cit. op.* 11, 398 psl.

⁵² *Cit. op.* 3, 326 psl.

⁵³ *Cit. op.* 4, 286 psl.

⁵⁴ *Cit. op.* 3, 326 psl.

nuosprendį. Tačiau apeliacinės instancijos teismas jau turi atsižvelgti tiek į turtinės, tiek į pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu nukentėjusiajam priteistos neturtinės žalos savanorišką atlyginimą ar pašalinimą⁵⁵. Taigi iš paminėto matyti, jog ši lengvinanti aplinkybė apskritai yra ypatinga tuo, kad jos buvimo klausimas gali būti sprendžiamas tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teisme, nors praktikoje visgi yra pripažįstama, jog kuo anksčiau kaltininkas atlygina ar pašalina nusikalstama veika nukentėjusiajam padarytą žalą, tuo didesnės reikšmės tai turi skiriant jam bausmę⁵⁶. Be to, tais atvejais, kai vienas ar keli kaltininkai atlygina ar pašalina grupės asmenų padarytą žalą, lengvinanti aplinkybė yra taikoma tik žalą atlyginusiems ar pašalinusiems asmenims⁵⁷.

D.K. buvo nuteistas už tai, kad pagrobė A.J. priklausantį automobilį ir taip padarė nukentėjusiajam 625 Lt turtinę žalą. Kasaciniame skunde nuteistojo D.K. įstatyminis atstovas A.K. nurodė, kad teismai neatsižvelgė į tai, jog šeimos turtinė padėtis yra itin sunki, nes A.K. vienas turi išlaikyti keletą šeimos narių, taip pat į tai, kad D.K. atsiprašė nukentėjusiojo, jam buvo atleista ir buvo atlyginta nusikaltimu padaryta žala. A.K. kasacinis skundas buvo atmestas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo priimtoje nutartyje konstatavo, jog iš bylos medžiagos matyti, kad kasatorius A.K. dirba betonuotoju, todėl kas mėnesį gauna pajamų. D.K. su E.M. nusikaltimu padarė nukentėjusiajam A.J. 625 Lt turtinę žalą, ikiteisminio tyrimo metu dalį turtinės žalos E.M. nukentėjusiajam atlygino. Turint omenyje, jog šios baudžiamosios bylos tyrimo procesas iki išnagrinėjant bylą pirmosios instancijos teisme truko apie pusę metų, padaryta žala nedidelė, kasatorius dirbo ir gavo pakankamai pajamų, teisėjų kolegija konstatavo, kad kasatoriaus šeimos finansinė būklė nebuvo labai sunki, jis, kaip D.K. įstatyminis atstovas, turėjo realią galimybę atlyginti nusikaltimu sūnaus padarytą žalą. Todėl, esant tokioms aplinkybėms, žalos atlyginimą nėra pagrindo pripažinti lengvinančia atsakomybę aplinkybe, numatyta BK 59 straipsnio 1 dalies 3 punkte⁵⁸.

4. Nusikalstama veika padaryta dėl labai sunkios turtinės arba beviltiškos kaltininko padėties

Ši baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė apibūdina ne tik objektyviasias nusikalstamos veikos padarymo prielaidas, bet ir patį nusikalstamos veikos subjektą.

---

⁵⁵ *Cit. op.* 4, 287 psl.

⁵⁶ *Cit. op.* 3, 326 psl.

⁵⁷ *Cit. op.* 11, 398 psl.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 23 d. kasacinė byla Nr. 2K-762/2007.

Baudžiamosios teisės teorijoje aiškinama, jog paprastai ji pasireiškia tokiais objektyviais išorinio gyvenimo veiksniais, kurie padaro tiesioginį poveikį asmens elgesio pasirinkimui, t.y., vadovaudamasis savo vertybinėmis orientacijomis, kaltininkas taip įvertina konkrečiai jam susidariusią tam tikrą gyvenimo situaciją, kad išeitį iš jos randa tik darydamas nusikalstamą veiką⁵⁹. Paprastai tokiais lemtingais gyvenimo veiksniais gali būti sunki asmens materialinė padėtis dėl nedarbo, turto praradimas, sunki paties asmens ar jo šeimos nario liga, įtempta situacija šeimoje ar darbe, asmens neįgalumas, kt. Būtent šios susiklosčiusios objektyvios sąlygos, turėjusios tiesioginę įtaką kaltininko apsisprendimui nusikalsti, leidžia teismui manyti, jog jei tokių sąlygų nebūtų buvę, asmuo nusikalstamos veikos nebūtų padaręs, o tai jau savaime parodo mažesnę jo pavojingumą visuomenei⁶⁰. Paprastai yra manoma, kad tokių susiklosčiusių objektyvių aplinkybių nulemtos nusikalstamos veikos buvo įvykdytos be išankstinės kaltininko tyčios⁶¹. Vis dėlto būtina paminėti, jog tais atvejais, kai viena ar kelios iš minėtų sąlygų kyla dėl paties kaltininko tyčinių veiksmų (pvz. nuolatinio girtavimo, narkotikų vartojimo, įvairių neteisėtų veiksmų atlikimo, kt.), to pasekoje kilęs jo apsisprendimas įvykdyti nusikalstamą veiką negali būti pripažintas lengvinančia aplinkybe⁶². Taigi, vertindamas, ar susiklosčiusios aplinkybės lėmė sunkią turtinę ar beviltišką nusikaltusio asmens padėtį, teismas turi išsiaiškinti, ar šis asmuo tikrai buvo patekęs į būtinojo reikalingumo situaciją. Tokia padėtis visada yra fakto klausimas, todėl atitinkamas sprendimas gali būti priimtas tik nustačius visas bylos aplinkybes: konkrečias buvusias objektyvias kaltininko gyvenimo sąlygas, psichologinę jo būseną dėl šių sąlygų, suvokimą, ar buvo galima išvengti nusikalstamos veikos padarymo, kt.⁶³ Pažymėtina, kad sunkios turtinės ar beviltiškos kaltininko padėties, kaip jo baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės, nustatymas yra ypač reikšmingas skiriant bausmę nepilnamečiams asmenims, nes yra pripažįstama, jog jie dėl savo asmenybės ypatumų ir mažesnės gyvenimo patirties dar nesugeba pakankamai teisingai įvertinti konkrečios gyvenimo situacijos, savo nusikalstamo elgesio pasekmių, gėrio ir blogio santykio, kt.⁶⁴ Galiausiai vertėtų paminėti, kad, nustačius šią lengvinančią aplinkybę, bausmė kaltininkui turi būti skiriama ypatingai apgalvotai, nes tam tikras nuolaidumas jo atžvilgiu, atsižvelgus į susiklosčiusios sunkios turtinės ar beviltiškos padėties pobūdį, gali kaip tik labai teigiamai paveikti jį perauklėjimo prasme.

---

⁵⁹ *Cit. op.* 3, 327 psl.

⁶⁰ *Ibid.* 59, 327 psl.

⁶¹ *Cit. op.* 11, 399 psl.

⁶² *Cit. op.* 4, 290 psl.

⁶³ *Cit. op.* 3, 327 psl.

⁶⁴ *Cit. op.* 11, 399 psl.

J.A. buvo nuteista už tai, kad, veikdama bendrininkų grupėje, panaudodama fizinį smurtą prieš nukentėjusiąją ir atimdama jai galimybę priešintis, pagrobė svetimą turtą stambiu mastu. Kasaciniame skunde nuteistoji J.A. nurodė, jog abiejų instancijų teismai neatsižvelgė į tai, kad nusikaltimą ji padarė dėl sunkios turtinės padėties. Nuteistosios J.A. kasacinis skundas buvo atmestas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo priimtoje nutartyje konstatavo, jog iš bylos medžiagos matyti, kad tokias aplinkybes J.A. nurodė tik apeliacinio teismo posėdyje, nes pirmosios instancijos teismo posėdyje ji nurodė, jog ryžosi įvykdyti nusikaltimą tam, kad užtikrintų savo dukrų ateitį. Kasaciniame skunde, taip pat kaip ir apeliaciniame, J.A. nurodė, kad sunki turtinė (beviltiška) padėtis susidarė dėl to, kad ji neteko darbo ir su savo dukromis liko be pragyvenimo lėšų. Apeliacinis teismas šį klausimą svarstė ir nusprendė, kad laikinas darbo neturėjimas ir mažamečių vaikų auginimas nėra sunki turtinė arba beviltiška padėtis. Teisėjų kolegija pritarė tokiai išvadai, nes byloje iš tiesų nebuvo duomenų, jog J.A. turtinė padėtis būtų buvusi labai sunki arba beviltiška - vaikai buvo prižiūrėti, lankė mokyklą, be to, socialiai remtiniems asmenims esant reikalui teikiama valstybės parama. Be to, Teismas atsižvelgė ir į tai, kad kasatorė vos prieš metus už nemažą pinigų sumą buvo pardavusi motinos dovanotą namų valdą Vilniaus mieste, o pagrobtus pinigus leido ne pirmojo būtinumo poreikiams patenkinti⁶⁵.

5. Veika padaryta dėl psichinės ar fizinės prievartos, jeigu tokia prievarta nepašalina baudžiamosios atsakomybės

Baudžiamosios teisės teorijoje teigiama, jog ši lengvinanti aplinkybė apibūdina objektyviausias nusikalstamos veikos padarymo prielaidas. Ji pripažįstama lengvinančia todėl, kad kaltininkui dėl išorinių, nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių buvo gerokai susiaurinta teisėto elgesio galimybė. Tokiais atvejais yra pagrindo manyti, jog asmuo pats savo iniciatyva nebūtų ryžęsis nusikalsti, o nusikalstamos veikos iniciatorius yra kitas asmuo, prievarta palenkęs kaltininką atlikti tam tikrus neteisėtus veiksmus. Žinoma, jei kaltininko atžvilgiu panaudotos fizinės ar psichinės prievartos pobūdis akivaizdžiai lėmė būtinąją gintį, būtinąjį reikalingumą ar kitas baudžiamąją atsakomybę šalinančias aplinkybes, jis pagal baudžiamąjį įstatymą neatsako iš viso⁶⁶.

---

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 21 d. kasacinė byla Nr. 2K-430/2004.

⁶⁶ *Cit. op.* 3, 327 psl.

Iš BK 59 str. 1 d. 5 punkte įtvirtintos nuostatos matyti, kad įstatymų leidėjas kaip galimą asmens baudžiamosios atsakomybės lengvinimo pagrindą išskyrė tiek fizinės, tiek psichinės prievartos jo atžvilgiu panaudojimą, lėmusį asmens apsisprendimą atlikti tam tikrus nusikalstamus veiksmus. Pripažįstama, jog nusikalstama veika esant *fizinės prievartos* įtakai yra padaroma, kai kitas asmuo, siekdamas priversti kaltininką ją daryti, vartoja smurtą, paima, sunaikina ar sugadina turtą, kt.⁶⁷ Dažniausiai fizinė prievarta pasireiškia bet koku fizinės jėgos prieš kaltininką panaudojimu, sukeliant jam skausmą ar kitus padarinius jo sveikatai ar gyvybei. Tuo tarpu *psichine prievarta* laikomas grasinimas prieš kaltininką ar jo artimuosius panaudoti įvairaus pobūdžio neteisėtus veiksmus – nužudyti, padaryti kūno sužalojimą, sunaikinti ar sugadinti turtą, kt.⁶⁸ Pažymėtina, kad psichine prievarta gali būti ir šantažas. Asmuo gali būti šantažuojamas dėl kokių nors visuotinai nežinomų jo gyvenimo faktų ir taip lenkiamas įvykdyti nusikalstamą veiką⁶⁹. Be to, būtina pabrėžti, jog tiek fizinė, tiek psichinė prievarta gali būti taikoma (ir tai bus pripažįstama kaltininko baudžiamąją atsakomybę lengvinančia aplinkybe) ne tik jo paties, bet ir jam artimų žmonių atžvilgiu⁷⁰.

V.R. buvo nuteistas už tai, kad, veikdamas bendrininkų grupėje, turėdamas tikslą pagrobti svetimą turtą, užpuolė stovinčiame automobilyje sėdėjusį nukentėjusįjį J.N. ir padarė jam apysunkį kūno sužalojimą, o taip pat pagrobė J.N. priklausantį 1065 Lt vertės turtą bei svarbius asmeninius dokumentus; be to, turėdamas tikslą pagrobti svetimą turtą, užpuolė nukentėjusiąją I.L. ir, panaudodamas fizinį smurtą, pagrobė I.L. priklausantį 1275 Lt vertės turtą bei svarbius asmeninius dokumentus; be to, panaudodamas fizinį smurtą bei anksčiau atėmę galimybę priešintis, bendrininkų grupėje išžagino I.L., o vėliau, siekdamas nuslėpti šiuos nusikaltimus, I.L. nužudė. Nuteistasis V.R. kasaciniame skunde nurodė, jog teismai neatsižvelgė į tai, kad nusikaltimą jis padarė dėl psichinės prievartos, pasireiškusios grasinimu nužudyti. V.R. tvirtino, kad jo brolis G.R. vartojo narkotikus, o tuo metu, kai buvo užpulta I.L., jis buvo abstinencijos būklėje. Būdamas abstinencijos būklėje, G.R. būdavo neprognozuojamas, yra grasinęs jį nužudyti, o jis, žinodamas brolio būdą, charakterio savybes, turėjo realų pagrindą bijoti, kad jo grasinimas bus įvykdytas. Šioje dalyje V.R. kasacinis skundas nebuvo tenkintas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija pabrėžė, jog nuteistasis G.R. nei bylos parengtinio tyrimo, nei teismo nagrinėjimo metu niekuomet netvirtino, jog vienaip ar kitaip būtų grasinęs V.R., vertęs jį dalyvauti darant

---

⁶⁷ Cit. op. 4, 290 psl.

⁶⁸ Cit. op. 3, 327 psl.

⁶⁹ Cit. op. 4, 290 psl.

⁷⁰ Cit. op. 3, 327 psl.

nusikalstamas veikas. Be to, iš nustatytų faktinių bylos aplinkybių matyti, kad pats nuteistasis V.R. gana aktyviai dalyvavo darant nusikalstamas veikas, nors jo indėlis ir buvo mažesnis. Tai leidžia daryti išvadą, kad V.R. elgesį iš esmės lėmė ne psichinė prievarta, bet jo paties laisvas, sąmoningas ir valingas pasirinkimas. Todėl BK 59 str. 1 d. 6 punkte numatytos lengvinančios aplinkybės taikymas jo atžvilgiu yra negalimas⁷¹.

6. Veikos padarymui įtakos turėjo provokuojantis ar rizikingas nukentėjusio asmens elgesys

Ši baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė apibūdina objektyviasias nusikalstamos veikos padarymo prielaidas, o būtent – psichinį subjekto bei jo daromos nusikalstamos veikos ir jos padarinių santykį. Ji pasižymi tuo, kad kaltininkas, neturėdamas jokių žemų paskatų, nusikalstamus veiksmus atlieka vien tik reaguodamas į provokuojančius arba rizikingus pačio nukentėjusiojo veiksmus⁷². Iš susiklosčiusios praktikos galima matyti, jog provokuojantis nukentėjusiojo elgesys dažniausiai pasitaiko įvairių nusikalstamų veikų žmogui bylose, kai konfliktą, dėl kurio padaromos nusikalstamos veikos, sukelia pats nukentėjusysis⁷³. Kaip teigiama baudžiamosios teisės teorijoje, *provokuojančiu* paprastai yra laikomas toks nukentėjusiojo elgesys, kuriuo kaltininkas yra sąmoningai skatinamas pradėti prieš jį nusikalstamą veiką: nukentėjusysis įžeidžia kaltininką, panaudoja prieš jį ar jam artimus asmenis smurtą ar kitokius tyčinius veiksmus, kt.⁷⁴ Tokie nukentėjusiojo veiksmai neabejotinai išprovokuoja kaltininką ir šis kilusio didelio susijaudinimo pasekoje įvykdo nusikalstamą veiką. *Rizikingas* nukentėjusiojo elgesys dažniau pasitaiko nusikalstamų veikų transporto eismo saugumui bylose, kai eismo įvykį, be kaltininko nusikalstamų veiksmų, paskatina ir paties nukentėjusiojo rizikingas elgesys, kuriuo buvo pažeistos eismo saugumo taisyklės⁷⁵. Rizikingu paprastai laikomas toks nukentėjusiojo elgesys, kuriuo jis neatsargiai skatina kaltininką pradėti nusikalstamą veiką prieš jį, t.y. lengvabūdiškai tiki, kad jo elgesys neišprovokuos nusikalstamos veikos prieš jį, arba iš viso nevertina savo elgesio kaip rizikingo, nors gali ir turi numatyti, jog toks elgesys paskatins kaltininką atlikti jo atžvilgiu nusikalstamus veiksmus. Visgi reikėtų pažymėti, kad tais atvejais, kai kaltininko veiką išprovokuoja ne nukentėjusiojo, o kurio nors kito asmens veiksmai, tačiau iš bylos

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 14 d. kasacinė byla Nr. 2K-400/2004.

⁷² *Cit. op.* 3, 328 psl.

⁷³ *Cit. op.* 4, 291 psl.

⁷⁴ *Cit. op.* 3, 328 psl.

⁷⁵ *Cit. op.* 4, 291 psl.

aplinkybių matyti, jog kaltininkas, vertindamas padėtį, galėjo pagrįstai klysti, tokia situacija teismo taip pat gali būti vertinama kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė⁷⁶.

L.P. buvo nuteistas už tai, kad, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, dėl asmeninių nesutarimų ir pykčio, keturis kartus durdamas peiliu E.V., tyčia jį nužudė. Apeliacinis teismas nuosprendį pakeitė: L.P. atsakomybę lengvinančia aplinkybe pripažinta tai, jog jo nusikalstamos veikos padarymui įtakos turėjo provokuojantis nukentėjusiojo asmens elgesys. Nukentėjusieji V.V. ir L.V. kasaciniame skunde tam prieštaravo. Anot jų, konfliktą išprovokavo pats nuteistasis, o teismas buvo konstatavęs, kad įvykio vietoje realaus ir akivaizdaus kėsینimosi, pavojingo L.P. gyvybei ar sveikatai, nebuvo. Tačiau nukentėjusiųjų kasacinis skundas buvo atmestas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo nutartyje konstatavo, jog apeliacinės instancijos teismas teisingai nurodė, kad šio nusikaltimo padarymui įtakos turėjo nukentėjusiojo E.V. provokuojantis elgesys: apsvaigęs nuo alkoholio, jis kibo prie I.J., L.P. bandė jį nuraminti, tačiau E.V. nenurimo, praėjus kuriam laikui, priėjęs prie sėdinčio fotelyje L.P., spyrė į veidą, dėl ko L.P. kaktose buvo padaryti odos nubrozdinimai. Taigi, apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje yra nurodytas E.V. elgesys, kuris įvertintas kaip veikos padarymui įtakos turėjęs provokuojantis nukentėjusiojo asmens elgesys. Toks faktinių įvykio aplinkybių vertinimas reiškia tinkamą BK 59 straipsnio 1 dalies 6 punkto pritaikymą, nes nustatyti ir apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje nurodyti E.V. veiksmai buvo padaryti tyčia, jie buvo neteisėti, nukreipti prieš L.P. ir iš esmės suformavo pastarojo vidines paskatas padaryti nusikaltimą⁷⁷.

7. Veika padaryta nukentėjusiojo asmens, kurio būklė beviltiška, prašymu

Baudžiamosios teisės teorijoje teigiama, kad ši lengvinanti aplinkybė savo esme apibūdina ne tik nukentėjusįjį, bet ir nusikalstamos veikos subjektą⁷⁸. Kalbant apie nusikalstamos veikos padarymą dėl asmens, kurio būklė beviltiška, prašymo, reikėtų pažymėti, jog čia omenyje yra turimos tokios situacijos, kai kaltininkas, atsakydamas į beviltiškoje būklėje esančio asmens prašymą nutraukti jo fizines bei dvasines kančias, tyčia tokį asmenį sužaloja ar atima jam gyvybę⁷⁹. Tokiais atvejais kaltininkas dažniausiai neturi jokių žemų paskatų, nes įvykdyti nusikalstamą veiką jis apsisprendžia vedamas

---

⁷⁶ *Cit. op.* 3, 328 psl.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 6 d. kasacinė byla Nr. 2K-502/2005.

⁷⁸ *Cit. op.* 3, 328 psl.

⁷⁹ *Cit. op.* 4, 291 psl.

gailėsčio ar noro palengvinti kito asmens padėtį ir išgelbėti jį nuo kančių. Vis dėlto reikėtų pažymėti, kad būtinos šios lengvinančios aplinkybės pripažinimo sąlygos yra būtent beviltiška nukentėjusiojo būklė, be to, tokią savo būklę nutraukti jis turi paprašyti pats. Asmens būklės beviltiškumas kiekvienu atveju yra nustatomas įvertinus visas bylos aplinkybes, tačiau svarbiausia yra konstatuoti tai, jog tiek nusikalstamos veikos jo atžvilgiu įvykdymo prašęs asmuo, tiek tokį prašymą įvykdęs kaltininkas suvokė ir neabejojo, jog nukentėjusiojo būklė iš tiesų yra beviltiška⁸⁰. Taigi turi būti nustatyta, kad nukentėjusiojo liga buvo tokia, nuo kurios jis būtų neišvengiamai miręs ar ji būtų sukėlus didžiulius skausmus, kančias ar kitaip apsunkinusi jo gyvenimą⁸¹. Būtent altruistiniai kaltininko motyvai, t.y. noras išgelbėti kitą asmenį nuo tokios būsenos, lemia minėtų jo veiksmų pripažinimą baudžiamąją atsakomybę lengvinančia aplinkybe⁸².

Kalbant apie šią aplinkybę, manyčiau, reikėtų paminėti ir itin glaudų jos ryšį su pastaruosiu metu baudžiamosios teisės moksle pakankamai plačiai nagrinėjamais eutanazijos bei padėjimo nusižudyti klausimais. Kaip žinoma, BK 129 str. 2 d. 2 punkte yra numatyta baudžiamoji atsakomybė už bejėgiškos būklės žmogaus nužudymą, t.y. nesavanorišką eutanaziją, o BK 134 straipsnyje yra kriminalizuota tyčia veikimu ar neveikimu teikiama fizinė ar intelektualinė pagalba kitam asmeniui (savižudžiui) atimti sau gyvybę dėl blogos to asmens gyvenimo kokybės, susijusios su sveikata, t.y. padėjimas nusižudyti. Šių dviejų nusikalstamų veikų kontekste aptariama baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė atlieka nevienareikšmišką bei diskutuotiną vaidmenį, todėl jos taikymo problematika yra vis dažniau aptarinėjama tiek mokslininkų, tiek kitų baudžiamosios teisės specialistų⁸³.

Ginčų dėl aptariamąs baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės nei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, nei Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje iki šiol dar nėra pasitaikę. Tam, manyčiau, įtakos turi tiek itin retai susiklostančios, sąlygas tokios aplinkybės taikymui sudarančios situacijos, tiek ir pastebimai konservatyvus mūsų šalyje vyraujantis požiūris į asmens teisę, net ir esant prašymui, nutraukti kito žmogaus fizines bei dvasines kančias.

---

⁸⁰ *Cit. op.* 3, 328 psl.

⁸¹ *Cit. op.* 4, 291 psl.

⁸² *Cit. op.* 3, 2004. 328 psl.

⁸³ Plačiau skaityti dr. M.Liesio disertacijoje „*Eutanazija ir padėjimas nusižudyti: kriminalizavimo ir baudžiamosios atsakomybės problemos*“; Socialiniai mokslai, Teisė (OI S). Vilnius, 2008 m.

8. Veika padaryta pažeidžiant nusikalstamą veiką padariusio asmens sulaikymo, būtinojo reikalingumo, profesinės pareigos arba teisėsaugos institucijų užduoties vykdymo, gamybinės ar ūkinės rizikos, mokslinio eksperimento teisėtumo sąlygas

Ši baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė apibūdina tiek objektyviusius nusikalstamos veikos sudėties požymius (t.y. būdą, kaip buvo padaryta nusikalstama veika), tiek subjekto ir jo padarytos nusikalstamos veikos santyki⁸⁴. Ji yra taikoma tada, kai asmuo įvykdo nusikalstamą veiką esant požymiams aplinkybių, šalinančių baudžiamąją atsakomybę, tačiau pažeidžia joms privalomas baudžiamajame įstatyme nustatytas teisėtumo sąlygas. Kadangi paprastai tokiais atvejais kaltininkas nusikalstamą veiką padaro vedamas pozityvių motyvų (pvz. siekdamas apsaugoti aplinkinius, neleisdamas ištrūkti aktyviai bandančiam išvengti sulaikymo nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, kt.), manoma, kad tokio asmens pavojingumas yra žymiai menkesnis ir todėl yra teisinga mažinti jam skiriamos baudmės dydį.

Baudžiamąją atsakomybę šalinančios aplinkybės yra įtvirtintos BK V skyriuje, 28 – 35 straipsniuose. Todėl reikėtų paminėti, kad įstatymų leidėjas, apibrėždamas BK 59 str. 1 d. 8 bei 9 punktuose numatytas lengvinančias aplinkybes, paliko spragą, nes neįtraukė dar vienos aplinkybės, šalinančios baudžiamąją atsakomybę – tai įsakymo vykdymą. Taigi jei asmuo nusikalstamą veiką padaro pažeisdamas įsakymo vykdymo teisėtumo sąlygas, tai ši aplinkybė taip pat turėtų būti pripažįstama lengvinančia⁸⁵.

Kaip ir dėl prieš tai aptartos, taip ir dėl šios baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės kylančių ginčų pavyzdžių nei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, nei Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje rasti nepavyko. Mano manymu, taip yra todėl, kad pakankamai retai yra nagrinėjamos bylos, kuriose sprendžiami klausimai dėl pačių baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, todėl tokių bylų pavyzdžių aukštesnių instancijų teismuose beveik nėra.

9. Veika padaryta peržengiant būtiniosios ginties ribas, kai baudžiamasis įstatymas numato atsakomybę už būtiniosios ginties ribų peržengimą

Kaip ir aukščiau paminėtoji, ši baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė apibūdina objektyviusius nusikalstamos veikos sudėties požymius ir parodo subjekto bei jo

---

⁸⁴ *Cit. op.* 3, 329 psl.

⁸⁵ *Ibid.* 84, 329 psl.

padarytos nusikalstamos veikos santyki⁸⁶. Ji taip pat yra taikoma tais atvejais, kai asmuo įvykdo nusikalstamą veiką esant aplinkybės, šalinančios baudžiamąją atsakomybę (šiuo atveju – būtiniosios ginties), požymiams, tačiau pažeidžia jai privalomas baudžiamajame įstatyme nustatytas teisėtumo sąlygas. Tačiau būtiniosios ginties teisėtumo sąlygų pažeidimas baudžiamajame įstatyme yra išskiriamas kaip atskira lengvinanti aplinkybė todėl, kad, mano manymu, jis pasižymi tam tikrais ypatingais, tik šiam atvejui būdingais požymiais.

Teisė gintis nuo pavojingos veikos (kėsinimosi) nuo seno pripažįstama viena iš prigimtinių žmogaus teisių⁸⁷. Todėl ir šių dienų BK 28 straipsnyje yra įtvirtinta, kad nepripažįstama nusikalstama ir neužtraukia baudžiamosios atsakomybės veika, dėl kurios žala padaryta esant būtinajai ginčiai. Tačiau kaip ir kiekviena žmogaus teisė, taip ir teisė į būtinąją gintį turi tam tikrą apribojimą. Būtinoji gintis, susijusi su žalos puolančiajam padarymu, gali būti pripažinta kaltininko baudžiamąją atsakomybę šalinančia aplinkybe tik tuo atveju, jei ji atitinka ginties teisėtumo sąlygas: turi būti akivaizdus, realus ir pavojingas kito asmens kėsinimas, be to, žala gali būti padaroma tik besikėsinančiajam ir tik neperžengiant būtiniosios ginties ribų⁸⁸. Vis dėlto praktikoje labai dažnai susiklosto situacijos, kai būtiniosios ginties ribos yra peržengiamos. Būtiniosios ginties ribų peržengimas – tai tokia situacija, kai tiesiogine tyčia yra nužudoma arba sunkiai sutrikdoma besikėsinančio asmens sveikata, jeigu gynyba aiškiai neatitinka tokio asmens kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo⁸⁹. Nors tokiais atvejais kaltininkas už savo nusikalstamą veiką atsako pagal baudžiamąjį įstatymą bendra tvarka, tačiau, atsižvelgiant į tai, jog jis savo veiksmais gynėsi pats ar gynė kitų visuomeninių santykių subjektų teises ir teisėtus interesus nuo pavojingo kėsinimosi, bausmė kaltininkui vis dėlto gali būti švelninama remiantis BK 62 straipsnio nuostatomis arba būtiniosios ginties ribų peržengimas tampa kaltininko baudžiamąją atsakomybę lengvinančia aplinkybe⁹⁰.

L.Š. buvo nuteista už tai, kad, būdama apsvaigusi nuo alkoholio, gindamasi nuo jai smūgius ranka į veidą sudavusio G.B. ir aiškiai peržengdama būtiniosios ginties ribas, tyčia peiliu smogė G.B. į nugarą, dėl ko nukentėjusysis mirė. Nukentėjusieji I.B. ir A.B. apeliaciniame skunde kėlė abejonę, ar šioje byloje buvo pagrindas svarstyti dėl būtiniosios ginties ribų peržengimo, nes pati nuteistoji parodė, kad G.B. jai sudavė apie keturis smūgius į veidą ir už plaukų ištempė į laiptinę, o žinodama, kad tai gali būti dar ne konflikto pabaiga, ji ėmė skambinti į duris, ir G.B. ją įleido į vidų. Todėl nėra aišku,

⁸⁶ *Ibid.* 85, 329 psl.

⁸⁷ *Cit. op.* 4, 17 psl.

⁸⁸ *Cit. op.* 3, 182 – 186 psl.

⁸⁹ *Ibid.* 88, 186 psl.

⁹⁰ *Ibid.* 89, 329 psl.

kokiu tikslu ji sugrižo į butą – kad būtų mušama toliau ar atkeršytų už prieš ją pavartotą fizinį smurtą, ir labai abejotina, ar L.Š. sugrižus į butą prieš ją apskritai buvo vartojamas smurtas. Nukentėjusiųjų apeliacinis skundas buvo atmestas.

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo priimtoje nutartyje konstatavo, jog iš liudytojų bei pačios nuteistosios parodymų matyti, jog konfliktai tarp L.Š. ir G.B. kildavo dažnai, o pagrindinė jų priežastis – G.B. pavydas bei alkoholis. Byloje nebuvo duomenų, kad nusikaltimo vakarą nuteistosios elgesys galėjo išprovokuoti G.B. smurtą. Liudytojos S.R. nurodyta kilusio konflikto priežastis – atnešti ne tie bokaliukai alui – tikrai nebuvo ta objektyvi aplinkybė, galėjusi sąlygoti G.B. pyktį, o juo labiau reikalą paimti peilį, einant atidaryti buto durų. Dėl to L.Š. noras gintis susidariusioje situacijoje po anksčiau jau patirto smurto kambaryje yra suprantamas ir neprieštarauja teisės normoms. Antra vertus, šioje konkrečioje situacijoje nuteistajai apsiginti nebuvo būtina panaudoti peilio, juo labiau, kad G.B. jai tiesiogiai peiliu negrasino ir būdamas labai girtas susistumdymo metu jį išmetė iš rankos. Susiklosčiusi situacija savo esme kėlė pavojų L.Š. sveikatai, kėsintis buvo realus ir akivaizdus, tai rodo jai padarytų sužalojimų pobūdis, tačiau jos sveikata sutrikdyta tik nežymiai. G.B. kilusios pasekmės, lyginant su pačiai nuteistajai gresiančiu pavojumi – tai faktorius, kuriuo remiamasi padarant išvadą, jog L.Š., gindama savo sveikatą, išties peržengė būtiną ginties ribą. Tai teismas pripažino nuteistosios atsakomybę lengvinančia aplinkybe (BK 59 str. 1 d. 9 p.)⁹¹.

10. Veika padaryta dėl didelio susijaudinimo, kuri nulėmė neteisėti nukentėjusio asmens veiksmai

Ši baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė apibūdina tiek nusikalstamos veikos padarymo situaciją, tiek psichinį subjekto ir jo vykdomos nusikalstamos veikos bei jos padarinių santykį. Ji pasireiškia tuo, kad dėl neteisėtų kito asmens veiksmų didelį susijaudinimą patyręs kaltininkas panaudoja prieš jį įvairaus pobūdžio smurtinius veiksmus, t.y. įvykdo nusikalstamą veiką, tačiau pati susiklosčiusi situacija lemia, jog kaltininkui sukelta ypatinga emocinė būsena yra pripažįstama lengvinančia aplinkybe. Taigi didelis kaltininko susijaudinimas gali būti lengvinančia aplinkybe, bet tik tuo atveju, jei: a) jis pasiekė fiziologinio afekto laipsnį ir b) jį sukėlė neteisėti pačio nukentėjusio asmens veiksmai.

---

⁹¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-20/2007.

Fiziologiniu afektu yra laikoma ypatinga asmens emocinė būseną, kai iš dalies aptemsta jo sąmonė ir susilpnėja savitvarda, tačiau neprarandamas gebėjimas suprasti savo veiksmų esmės ir juos valdyti⁹². Pažymėtina, kad tokia susilpnėjusi savitvarda nedaro asmens nepakaltinamo, nes jo sąmonės aptemimas paprastai nebūna didelis, todėl visiškas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nėra galimas. Baudžiamosios teisės teorijoje teigiama, jog didelis susijaudinimas yra pripažįstamas atsakomybę lengvinančia aplinkybe todėl, kad fiziologinis afektas kyla esant kritinėms aplinkybėms, kai žmogui sunku rasti tinkamą išeitį iš netikėtai susidariusios situacijos, ir tokiais atvejais jo dėmesys yra sutelkiamas vien tik į šią emocinę reakciją sukėlusius veiksnius⁹³. Tokia kaltininko būseną nusikalstamos veikos darymo metu dažnai netgi yra vertinama kaip tam tikras moralinis nusikalstamos veikos pateisinimas⁹⁴. Iš susiklosčiusios praktikos galima matyti, jog šiais atvejais kaltininkas paprastai neturi savanaudiškų ar kitokių žemų paskatų⁹⁵. Jo įvykdyta nusikalstama veika tėra staigi reakcija į pačio nukentėjusiojo neteisėtus veiksmus, o tai jau savaime rodo mažesnę kaltininko pavojingumą. Vis dėlto reiktų paminėti, kad fiziologinis afektas visada yra fakto klausimas, kurį teismas kiekvieną kartą nustato atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes⁹⁶.

Baudžiamosios teisės teorijoje *neteisėtais veiksmais* yra laikomi bet kokie prieš kaltininką ar kitą asmenį nukreipti priešingi teisei veiksmai, kurie gali reikštis kėsinimusi į jų gyvybę ir sveikatą, turtą, įvairaus pobūdžio smurtu, kankinimu, tyčiojimusi, įžeidimu, šantažu, bei kitokiais tyčiniaus, teisės aktų reikalavimams bei įprastoms moralės nuostatomis prieštaraujančiais veiksmais. Pabrėžtina, kad smurtiniai veiksmai yra laikomi neteisėtais tik tuomet, jei jie yra atliekami nesant būtinosios ginties, būtinojo reikalingumo ar asmens, padariusio nusikaltimą, sulaikymo aplinkybių. Būtina pažymėti, jog kaltininkui didelio susijaudinimo būseną apskritai gali būti sukelta tiek vienkartinio neteisėto nukentėjusiojo veiksmo, tiek kelių ne vienkartinių tokių jo veiksmų, besitęsiančių iki pat nusikalstamos veikos padarymo⁹⁷. Taip pat paminėtina, kad tais atvejais, kai nustatoma, jog kaltininkui minėta didelio susijaudinimo būseną buvo sukelta ne nukentėjusiojo, o kito asmens neteisėtais veiksmais, tačiau kaltininkas, vertindamas padėtį, dėl to klydo, tai vis tiek gali būti pripažinta lengvinančia aplinkybe⁹⁸.

---

⁹² *Cit. op.* 3, 330 psl.

⁹³ *Cit. op.* 11, 400 psl.

⁹⁴ *Cit. op.* 3, 330 psl.

⁹⁵ *Cit. op.* 11, 401 psl.

⁹⁶ *Cit. op.* 3, 330 psl.

⁹⁷ *Ibid.* 96, 330 psl.

⁹⁸ *Cit. op.* 11, 401 psl.

Be to, kas išdėstyta, reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad ši baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė yra netaikoma tada, kai iš byloje esančių duomenų matyti, jog kaltininko nusikalstama veika turi būti kvalifikuojama pagal BK 131 ar 136 straipsnius, nes, kaip teigiama baudžiamosios teisės teorijoje, to paties požymio inkriminavimas asmeniui du kartus yra negalimas⁹⁹. Pažymėtina, kad teismo apsisprendimas, ar kaltininko veiką kvalifikuoti pagal BK 131 ar 136 straipsnius, ar jo atžvilgiu taikyti BK 59 str. 1 d. 10 punkte numatytą lengvinančią aplinkybę, dažniausiai priklauso nuo to, koks laikas yra praėjęs nuo neteisėtų nukentėjusiojo veiksmų ir jo atžvilgiu kaltininko įvykdytos nusikalstamos veikos. Didelis susijaudinimas bus pripažintas minėtų privilegijuotų nusikalstamų veikų sudėčių požymiu tuomet, kai kaltininko nusikalstama veika buvo įvykdyta iš karto po neteisėtų nukentėjusiojo veiksmų. Tuo tarpu jei tarp tokių nukentėjusiojo veiksmų ir kaltininko atsako į juos yra praėjęs kiek ilgesnis laiko tarpas, tai gali būti vertinama kaip jo baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė¹⁰⁰.

J.J. buvo nuteista už tai, kad savo bute dėl asmeninių santykių kilusio konflikto metu su vyru M.J., tyčia dūrė vieną kartą pastarajam peiliu į krūtinės sritį, dėl ko nukentėjusysis nusikaltimo vietoje mirė. Nuteistoji J.J. apeliaciniame skunde nurodė, jog teismas neatsižvelgė į tai, kad nusikaltimą ji padarė dėl didelio susijaudinimo, kurį nulėmė vyro neteisėti, ją įžeidžiantys veiksmai. Anot J.J., jos vyras M.J. įvykio dieną prie jos kibo, jai priekaištavo, trenkė kumščiu į pakaušį. Tokie veiksmai J.J. labai įžeidė, todėl ji dūrė M.J. peiliu vieną kartą, tačiau nužudyti neturėjo tikslo. J.J. apeliacinis skundas buvo atmestas.

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo nutartyje išaiškino, jog iš apeliantės parodymų matėsi, kad su vyru ji konfliktavo dažnai. Todėl jos nurodyti M.J. veiksmai – neleidimas žiūrėti serialo, įžeidžiami žodžiai ir pastūmimas bei sudavimas per pakaušį, po ko M.J. atsisėdo ant sofos ir iki jam peiliu suduoto smūgio nieko nebedarė – nelaikytini didelį J.J. susijaudinimą sukėlusiais veiksmais. Tai patvirtina ir teismo psichiatrijos, ekspertizės aktas, kuriama nurodyta, jog apeliantės elgesys ir reagavimas įvykio metu nebuvo keistas ar jai nebūdingas, jos veikloje įvykio metu nenustatyta stipraus emocinio susijaudinimo būsenai būdingų požymių. Ji nebuvo tokioje emocinėje būsenoje, kuri galėjo turėti esminės įtakos jos sąmonei ir veiklai. Todėl pripažinti esant Lietuvos Respublikos BK 59 straipsnio 1 dalies 10 punkte numatytą atsakomybę lengvinančią aplinkybę taip pat nebuvo pagrindo¹⁰¹.

---

⁹⁹ Cit. op. 4, 292 psl.

¹⁰⁰ Ibid. 99, 292 psl.

¹⁰¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-541/2005.

11. Veiką padarė ribotai pakaltinamas asmuo

Ši baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė apibūdina nusikalstamos veikos subjektą¹⁰². Kaip žinoma, ji BK buvo įtvirtinta įstatymų leidėjui atsižvelgus į tas praktikoje pasitaikančias situacijas, kai nusikalstamas veikas įvykdo asmenys, kurių psichika pažeista ir dėlto jie nesugeba visiškai suvokti savo daromos nusikalstamos veikos pavojingumo, tačiau, įvertinus jų psichinę būklę, negalima teigti, jog jie visai nesuvokė tos veikos pavojingumo ir to pasekoje pripažinti jų nepakaltinamais. Todėl tokiais atvejais teismas paprastai daro išvadą, kad asmuo už savo nusikalstamus veiksmus turi atsakyti, nors jam skiriama bausmė, vadovaujantis BK 59 str. 1 d. 11 punkto nuostata, ir gali būti švelninama¹⁰³.

BK 18 str. 1 dalyje teigiama, jog teismas pripažįsta asmenį ribotai pakaltinamu, jeigu, darydamas baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką, tas asmuo dėl psichikos sutrikimo, kuris nėra pakankamas pagrindas pripažinti jį nepakaltinamą, negalėjo visiškai suvokti pavojingumo nusikalstamos veikos pobūdžio ar valdyti savo veiksmų. Kaip žinoma, ribotas pakaltinamumas yra nustatomas dėl konkrečios BK uždraustos veikos ir gali būti tik tos veikos darymo metu. Asmenį ribotai pakaltinamu pripažįsta teismas¹⁰⁴. Būtina pažymėti, kad įstatyme ribotas pakaltinamumas, kaip ir nepakaltinamumas, yra siejamas tik su tam tikromis psichikos ligomis (pvz. lengva silpnaprotyste ar šizofrenija, kt.). Jis neapima tokių situacijų, kai asmens suvokimas yra sumažėjęs dėl kitokių nuo jo nepriklausančių aplinkybių (pvz. asmens socialinės ar psichinės brandos ypatumų), ar, tuo labiau, dėl nuo jo priklausančių priežasčių (pvz. stipraus girtumo ar narkotinio apsvaigimo, kurį asmuo pats sau sąmoningai sukėlė)¹⁰⁵. Iš susiklosčiusios praktikos matyti, jog asmuo, teismo pripažintas ribotai pakaltinamu, paprastai už savo padarytą nusikalstamą veiką atsako pagal baudžiamąjį įstatymą bendra tvarka, tačiau, kaip jau minėta, bausmė jam yra sušvelninama atsižvelgiant į ribotą pakaltinamumą, kaip į atsakomybę lengvinančią aplinkybę. Kitais atvejais toks asmuo gali būti apskritai atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jam taikant baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio (BK 67 bei 93 straipsniai) arba priverčiamąsias medicinos poveikio priemones (BK 98 straipsnis)¹⁰⁶.

A.K. buvo nuteistas už tai, kad, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, asmeninio konflikto metu, smogė peiliu L.K. į nugaros sritį, t. y. tyčia ją nužudė. Kasaciniame

¹⁰² *Cit. op.* 3, 330 psl.

¹⁰³ *Cit. op.* 25, 347 psl.

¹⁰⁴ *Cit. op.* 3, 117 psl.

¹⁰⁵ *Cit. op.* 25, 347 psl.

¹⁰⁶ *Cit. op.* 3, 331 psl.

skunde A.K. nurodė, jog apeliacinės instancijos teismas neįvertino tos aplinkybės, kad jis yra II – os grupės invalidas dėl kepenų cirozės ir ši liga galėjo tiesiogiai sąlygoti jo įvykdytą nusikaltimą, todėl veika turėjo būti traktuojama kaip padaryta ribotai pakaltinamo asmens. Nuteistojo A.K. kasacinis skundas buvo atmestas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo priimtoje nutartyje išaiškino, jog ikiteisminio tyrimo metu A.K. psichinei būklei nustatyti buvo paskirta ambulatorinė teismo psichiatrinė ekspertizė. Ją atlikus, ekspertai konstatavo, kad kasatorius nusikaltimo padarymo metu nesirgo lėtine psichikos liga bei laikinu psichikos sutrikimu. Jis buvo paprasto girtumo būsenos, galėjo visiškai suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti, jam nustatytas psichikos ir elgesio sutrikimas, vartojant alkoholį priklausomybės sindromas, netrukdyt suprasti savo veiksmų esmės ir juos valdyti. Taigi, nesant medicininių duomenų, teismui nebuvo jokio pagrindo pripažinti A.K. ribotai pakaltinamu ir tai laikyti jo atsakomybe lengvinančia aplinkybe¹⁰⁷.

12. Veiką padarė prieš jo valią nugirdytas ar apsvaigintas asmuo

Ši baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė apibūdina tiek nusikalstamos veikos subjektą, tiek priežastis, dėl kurių nusikalstama veika buvo padaryta¹⁰⁸. BK 19 str. 1 dalyje teigiama, kad asmuo, kuris nusikalstamą veiką padarė apsvaigęs nuo alkoholio, narkotikų, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų, nuo baudžiamosios atsakomybės nėra atleidžiamas. Tačiau baudžiamasis įstatymas skiria kelias minėto apsvaigimo formas. Priklausomai nuo tokios formos skiriasi asmeniui taikomos baudžiamosios atsakomybės apimtis, o kai kuriais atvejais jis nuo baudžiamosios atsakomybės yra apskritai atleidžiamas.

Baudžiamosios teisės teorijoje yra teigiama, jog *savanoriškas fiziologinis* girtumas ar apsvaigimas būna tais atvejais, kai asmuo savo noru vartoja alkoholį, narkotines ar kitas psichiką veikiančias medžiagas ir tampa tam tikros psichinės būsenos, kai susilpnėja jo veiksmų stabdymo ir savikontrolės procesai, atsiranda laikini psichikos pakitimai¹⁰⁹. Kai nusikalstamą veiką asmuo padaro būdamas tokios fiziologinio girtumo ar apsvaigimo būklės, tai nėra jo atsakomybę lengvinanti aplinkybė. Priešingai, tai, vadovaujantis BK 60 str. 1 d. 9 punkto nuostata, yra laikoma baudžiamąją atsakomybę sunkinančia aplinkybe. Visai kitokią reikšmę sprendžiant asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą turi jo buvimas *patologinio* girtumo ar apsvaigimo būsenoje nusikalstamos veikos darymo metu.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 12 d. kasacinė byla Nr. 2K-284/2005.

¹⁰⁸ *Cit. op.* 3, 331 psl.

¹⁰⁹ *Ibid.* 108, 119 psl.

Patologinis girtumas ar apsvaigimas – tai staiga atsiradęs dėl alkoholio ar kitų minėtų medžiagų vartojimo trumpalaikis asmens psichikos sutrikimas, galintis atsirasti net ir visiškai psichiškai sveikiems žmonėms esant tam tikriems ekstremaliems veiksniams, pvz. dideliam jų nuovargiui, ilgalaikiai nemigai, stresui, kt. Asmenys, padarę nusikalstamas veikas patologinio girtumo ar apsvaigimo būsenoje, yra pripažįstami nepakaltinamais ir baudžiamojon atsakomybėn apskritai nėra traukiami¹¹⁰. Vis dėlto be šių dviejų girtumo bei apsvaigimo formų yra išskiriama ir trečioji – tai *priverstinis asmens nugirdymas ar apsvaigimas*. Tai tokie atvejai, kai asmuo yra nugirdomas arba apsvaiginamas prieš jo valią, panaudojant jo atžvilgiu fizinę ar psichinę prievartą arba apgaulę (pvz. vietoje vaistų jam yra paduodamos psichotropinės medžiagos)¹¹¹. Skirtingai nei riboto pakaltinamumo atveju, tai yra neilgalaikė asmens būseną, kuri atsiranda dėl prieš jo valią padaryto trečiųjų asmenų poveikio. Priežastys, dėl kurių asmuo yra prievarta ar apgaule nugirdomas arba apsvaiginamas, gali būti labai įvairios: noras iš jo pasityčioti, kerštas, lengvabūdiškumas, kt.¹¹² Atsižvelgiant į ypatingą tokios situacijos pobūdį bei į akivaizdžiai mažesnę, nei įprasta, nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens pavojingumą, įstatymų leidėjas BK 19 str. 3 dalyje įtvirtino taisyklę, kad prievarta nugirdytas ar apsvaigintas ir dėl to nevisiškai sugebėjęs suvokti pavojingo vykdomos nusikalstamos veikos pobūdžio arba valdyti savo veiksmų asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jei jis įvykdė sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Be to, bausmė tokiam asmeniui yra visada švelninama.

Atsižvelgiant į retą tokios situacijos susiklostymo galimybę, manyčiau, yra suprantama, kodėl nei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, nei Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje jos aiškinimo bei taikymo pavyzdžių kol kas nėra.

13. Nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką

Ši baudžiamąją atsakomybę lengvinanti aplinkybė apibūdina nusikalstamos veikos subjektą bei jo požiūrį į daromą nusikalstamą veiką¹¹³. Ji leidžia lengvinti kaltininko baudžiamąją atsakomybę tais atvejais, kai iš visų bylos aplinkybių matyti, jog jis buvo apsisprendęs atsisakyti tęsti pradėtą rengimąsi nusikaltimui ar pabaigti pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką, tačiau dėl baudžiamąjo įstatymo formuluočių ar susiklosčiusios faktinės situacijos ypatumų kaltininko padaryta veika vis dėlto laikoma

---

¹¹⁰ *Cit. op.* 25, 351 psl.

¹¹¹ *Cit. op.* 3, 119 psl.

¹¹² *Ibid.* 111., 331 psl.

¹¹³ *Ibid.* 112, 332 psl.

baigta su visais iš to išplaukiančiais padariniais. Nepaisant to, šio asmens geranoriški tikslai leidžia manyti esant mažesnę jo pavojingumą, o kartu – ir švelninti jam skiriamą bausmę.

Kaip žinoma, asmuo pradėtos nusikalstamos veikos gali nebaigti dėl įvairių priežasčių. Vienais atvejais tos priežastys nepriklauso nuo jo pastangų, valios ir norų. Tuomet toks asmuo yra traukiamas baudžiamojon atsakomybėn dėl pasikėsimo daryti tam tikrą nusikalstamą veiką. Kitais atvejais asmuo gali nebaigti pradėtos daryti nusikalstamos veikos savo noru, žinodamas, kad yra galimybės įgyvendinti visus baudžiamajame įstatyme numatytus atitinkamos nusikalstamos veikos sudėties požymius. Toks atsisakymo pabaigti nusikalstamą veiką savanoriškumas yra aplinkybė, šalinanti kaltininko baudžiamąją atsakomybę¹¹⁴. Motyvai, dėl kurių asmuo atsisako padaryti nusikalstamą veiką, gali būti labai įvairūs: baimė dėl galimos atsakomybės, savo elgesio amoralumo suvokimas, kitų asmenų įkalbinėjimas, nukentėjusiojo gailestis, sąžinės graužatis, kt. Tačiau tam tikrais atvejais, net ir esant akivaizdžiam asmens norui nutraukti pradėtą daryti nusikalstamą veiką, tiek nusikalstamos veikos, tiek jos padarinių vis dėlto išvengti nepavyksta. Tai ypač dažnai pasitaiko materialiujų nusikalstamų veikų sudėčių atvejais, kai, atlikus visus veiksmus, savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą veiką yra įmanomas tik jei tolesnis priežastinio ryšio vystymasis dar priklauso nuo vykdytojo valios (pvz. į kitą žmogų šovęs, bet nepataikęs asmuo gali vėl šaudyti, bet atsisako – jis bus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už pasikėsimą nužudyti, nes šiuo atveju jis įvykdė visus veiksmus, būtinus padariniams kilti, o priežastinio ryšio vystymasis iššovus jau nebuvo jo kontroliuojamas)¹¹⁵. Nepaisant to, išreikštas kaltininko noras atsisakyti tolimesnių savo nusikalstamų veiksmų, o kartu – išvengti jų padarinių leidžia švelninti tokio asmens baudžiamąją atsakomybę.

A.D. buvo nuteistas už tai, kad iš automobilių stovėjimo aikštelės pavogė 1500 Lt vertės R.Ž. priklausantį turtą. Nuteistasis A.D. kasaciniame skunde nurodė, jog teismai neatsižvelgė į tą aplinkybę, kad jis suprato nusižengęs įstatymui bei savanoriškai grąžino automobilį į aikštelę, kur jį ir rado, tačiau, jam išlipus iš automobilio, buvo užpultas R.Ž. ir iš įvykio vietos pabėgo. Nuteistojo A.D. kasacinis skundas buvo atmestas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija konstatavo, jog A.D. argumentai dėl jo atsakomybę lengvinančios aplinkybės, numatytos BK 59 straipsnio 1 dalies 13 punkte – nepavykęs savanoriškas atsisakymas padaryti nusikalstamą veiką, – taikymo yra nepagrįsti. Byloje nustatyta, kad A.D. R.Ž. priklausantį

---

¹¹⁴ Cit. op. 4, 79 psl.

¹¹⁵ Ibid. 114, 85 psl.

automobilį jau buvo pagrobęs ir turėjo galimybę juo disponuoti: A.D. su pagrobtu automobiliu buvo nuvažiavęs ir nukentėjęs, nežinojo, kas jo automobiliu nuvažiavo ir kur. Taigi R.Ž. priklausančio automobilio vagystė jau buvo baigtas nusikaltimas ir todėl savanoriškas atsisakymas pabaigti nusikalstamą veiką jau nebuvo galimas¹¹⁶.

---

¹¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 10 d. kasacinė byla Nr. 2K-356/2005.

**BAUDŽIAMAJAME ĮSTATYME TIESIOGIAI NEĮTVIRTINTOS
BAUDŽIAMĄJĄ ATSAKOMYBĘ LENGVINANČIOS APLINKYBĖS IR JŲ
REIKŠMĖ**

BK 59 str. 2 dalyje yra teigiama, kad „*Teismas gali pripažinti atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis ir kitas šio straipsnio 1 dalyje nenurodytas aplinkybes*“. Taigi, be jau šiame darbe minėtų bei plačiau aptartų mūsų šalies BK įtvirtintų konkrečių baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių, įstatymų leidėjas, suvokdamas, jog nėra įmanoma numatyti ir teisiškai reglamentuoti visų mažesnį nusikalstamos veikos ar ją įvykdžiusio asmens pavojingumą rodančių veiksnių, nustatė teismui teisę savo nuožiūra pripažinti lengvinančiomis ir kitokias, baudžiamajame įstatyme tiesiogiai nenurodytas aplinkybes. Kaip žinoma, kiekvienas nusikalstamą veiką padaręs asmuo turi teisę į teisingą bei pagrįstą bausmę. Tai patvirtina ir BK 41 straipsnyje numatytas teisingumo principas, kurio vienas iš aspektų pasireiškia būtinybe užtikrinti kaltininkui tokios tinkamai individualizuotos bausmės paskyrimą, kuri geriausiai atitiktų bausmės paskirtį¹¹⁷. Taigi teisingumo, o kartu ir humaniško, bausmės individualizavimo bei objektyvumo principai reikalauja, kad kiekvienu konkrečiu atveju teismas atsižvelgtų į visas bylai reikšmingas aplinkybes, ypatingą dėmesį skirdamas nusikalstamos veikos bei ją įvykdžiusio asmens pavojingumą rodančių veiksnių analizei, kas leistų paskirti tokiam asmeniui ne tik įstatymo normas atitinkančią, bet ir proporcingą bausmę. Būtent tokiam tikslui minėta BK 59 str. 2 dalyje įtvirtinta nuostata teismui buvo suteikta pakankamai plati laisvė tam tikru pagrindu švelninti kaltininko baudžiamąją atsakomybę net ir tais atvejais, kai jo atžvilgiu negalima taikyti nė vienos iš įstatyme konkrečiai įvardintų atsakomybę lengvinančių aplinkybių, jei tai yra būtina tinkamai bei teisingai bausmei paskirti. Tačiau praktikoje ši nuostata vis dėlto yra taikoma gana retai. Paprastai tokiomis individualiomis, t.y. tik konkrečioje byloje išskirtiniais atvejais teismo lengvinančiomis aplinkybėmis pripažįstamos būna sunki kaltininko liga, jaunas jo amžius, turimi išlaikytiniai, nepriekaištingas elgesys, geras mokymasis, kt. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo 2007 m. birželio 28 d. „Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54 – 64 straipsniai) apžvalgoje“ aiškino, jog teismai, naudodamiesi BK 59 str. 2 dalyje įtvirtinta teise pripažinti atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis ir kitas BK 59 str. 1 dalyje nenurodytas aplinkybes, kai kada kaltininko atsakomybę lengvinančia aplinkybe pripažįsta ir tai, kad nusikalstamą veiką padarė nepilnametis, nors toks sprendimas, anot Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, iš esmės reiškia, kad teismai tiesiog neatsižvelgia į BK XI skyriaus normas, specialiai skirtas nepilnamečių

---

¹¹⁷ *Cit. op.* 3, 265 psl.

baudžiamosios atsakomybės klausimams spręsti¹¹⁸. Toks Teismo požiūris, mano manymu, yra visiškai teisingas. BK XI skyriuje yra reglamentuojami nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai. Išanalizavus šio skyriaus nuostatas, matyti, jog jos jau pačios savaime įtvirtina žymiai švelnesnės, nei kad už tuos pačius nusikalstamus veiksmus būtų taikoma pilnamečiams asmenims, nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės galimybę. Todėl, vadovaujantis BK 59 str. 2 dalimi, pripažinti jauną kaltininko amžių papildoma, baudžiamajame įstatyme nenumatyta lengvinančia aplinkybe iš esmės reikštų dvigubą nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės švelninimą, kas, manyčiau, akivaizdžiai pažeistų asmenų lygiateisiškumo bei proceso teisingumo principus. Taigi nusikalstamą veiką įvykdžiusio asmens nepilnametystė neturėtų būti nei tiesiogiai BK įstatymų leidėjo įtvirtinta, nei teismo savo nuožiūra pripažintina lengvinanti aplinkybė. Tačiau kokios tuomet aplinkybės galėtų būti tais veiksniais, kurie, atsižvelgus į visus reikšmingus bylos duomenis, leistų teismui savo valia lengvinti kaltininko baudžiamąją atsakomybę? Čia tikriausiai būtų tikslinga paminėti šiame darbe taip pat aptariamą kitų valstybių praktiką, kur baudžiamąją atsakomybę lengvinančiomis yra laikomos tokios BK neįtvirtintos aplinkybės, kaip nusikalstamą veiką įvykdžiusios moters nėštumas, senyvas kaltininko amžius, nusikalstamos veikos įvykdymas dėl tarnybinės, finansinės ar kitokios priklausomybės, taip pat dėl atsitiktinai sutapusių aplinkybių, kaltininko atsakomybė už savo mažamečius vaikus ir kt. Kalbant apie kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose tiesiogiai nenumatytas, tačiau jų teismų praktikoje taip pat lengvinančiomis pripažįstamas aplinkybes, ypatingai įdomi yra Rusijos Federacijos baudžiamojoje teisėje susiformavusi tradicija tokiomis aplinkybėmis kai kuriais atvejais pripažinti ir visuomenei naudingą kaltininko veiklą, jo nuopelnus Tėvynės labui, dalyvavimą karinėse misijose, gautus vyriausybinis apdovanojimus, nepriekaištingą elgesį iki nusikalstamos veikos įvykdymo, teigiamą charakteristiką iš darbovietės, savo nepilnamečių vaikų ar senelių priežiūrą ir kt. Taigi, matyti, jog yra daugybė įvairių asmens baudžiamąją atsakomybę galinčių lengvinti veiksnių, kurie mūsų šalies baudžiamajame įstatyme nėra tiesiogiai tokiais pripažinti, tačiau kurie tokiais galėtų būti laikomi teismų, bausmių skyrimo proceso metu taikančių BK 59 str. 2 dalį. Visgi, kaip jau minėta, praktikoje ši norma yra taikoma retai. Panagrinėjus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei Lietuvos apeliacinio teismo praktiką, matyti, jog tėra pasitaikęs vos vienas kitas atvejis, kuomet buvo ginčijamas teismų sprendimas pripažinti ar atsisakyti pripažinti baudžiamąją atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis kitas, BK 59 str. 1 dalyje nenurodytas aplinkybes.

---

¹¹⁸ *Cit. op. 5.*

J.S. buvo nuteistas už tai, kad sunkiai sužalojo žmogų. Vilniaus apygardos prokuratūros prokuroras savo apeliaciniame skunde nurodė, jog teismas nepagrįstai pripažino J.S. atsakomybę lengvinančia tą aplinkybę, kad nusikaltimą jis padarė būdamas antros grupės invalidu, nes šiuo atveju nuteistojo invalidumas neturėjo jokio faktinio ar juridinio ryšio su jo padaryta veika, invalidumas nebuvo J.S. padarytos veikos priežastis ir niekaip neįtakoję nuteistojo veiksmų nusikaltimo darymo metu. Apeliacinis skundas buvo atmestas.

Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija konstatavo, BK 59 straipsnio 2 dalyje esanti norma nustato galimybę teismui pripažinti lengvinančiomis aplinkybėmis ir BK 59 straipsnio 1 dalyje nenurodytas aplinkybes. Mažesnę kaltininko asmenybės pavojingumą rodančiomis teismų praktikoje pripažįstamos ir aplinkybės, susijusios su kaltininko sveikatos stoviu, pvz. sunki liga, fizinė negalia. Kaip matyti iš bylos medžiagos, tokio pobūdžio aplinkybė yra ir šioje byloje. J.S. neturi vienos kojos, anksčiau dėl šios negalios buvo pripažintas pirmos grupės invalidu, šiuo metu yra antros grupės invalidas. Todėl pagrįstai apygardos teismas į šią aplinkybę atsižvelgė kaip į turinčią reikšmės nuteistojo baudmės dydžiui¹¹⁹.

R.S. buvo nuteista už tai, jog neteisėtai, turėdama tikslą platinti (duoti sūnui narkomanui, kenčiančiam nuo abstinencijos), nusipirko narkotinės ir psichotropinės medžiagos, kurias laikė name, kol kratos metu policija šias medžiagas rado ir paėmė. Kasaciniame skunde nuteistoji R.S. prašė pripažinti jos atsakomybę lengvinančia aplinkybe tai, kad ji nusikalstamą veiką padarė dėl psichinės prievartos, nes turėjo tikslą perduoti narkotines medžiagas tik savo sūnui, norėdama palengvinti šio abstinenciją ir negalėdama pakelti nuolatinio psichologinio spaudimo. Kasacinis skundas šioje dalyje buvo dalinai patenkintas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo nutartyje nurodė, jog šioje byloje nėra pakankamo pagrindo pripažinti, kad R.S. nusikalstamą veiką padarė dėl psichinės prievartos, kurią prieš ją naudojo sūnus, nes R.S. nei ikiteisminio tyrimo, nei teismo nagrinėjimo metu niekuomet netvirtino, jog jos sūnus vienaip ar kitaip būtų jai grasinęs ir reikalavęs narkotinių medžiagų. Tačiau pačios nuteistosios pirmosios instancijos teisme duoti parodymai ir kasacinio skundo argumentai patvirtina, kad R.S. elgesį iš esmės lėmė ne psichinė prievarta, bet jos gailestis narkomano sūnaus kančioms, kurias jis patiria abstinencijos būsenoje, todėl ši aplinkybė pripažintina jos atsakomybę lengvinančia vadovaujantis BK 59 straipsnio 2 dalimi, kurioje nustatyta,

---

¹¹⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. sausio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-4/2007.

*jog teismas gali pripažinti atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis ir kitas šio straipsnio 1 dalyje nenurodytas aplinkybes*¹²⁰.

Tai bene vieninteliai minėtų teismų praktikoje pasitaikę ginčų dėl BK 59 str. 2 dalyje numatytos nuostatos taikymo sprendimo atvejai. Galbūt apylinkių bei apygardų teismų nuosprendžiuose ar nutartyse būtų galima rasti daugiau praktinių baudžiamajame įstatyme tiesiogiai neįtvirtintų baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymo konkrečiose bylose pavyzdžių, tačiau visgi galima daryti išvadą, jog santykinis jų dažnumas yra iš tiesų labai mažas, o tai, manyčiau, yra pakankamai didelė teismų veiklos yda. Kaip jau buvo minėta, lengvinančios aplinkybės yra bausmės individualizavimo pagrindas. Todėl be išsamios nusikalstamos veikos bei ją įvykdžiusio asmens pavojingumą rodančių veiksnių analizės negalima įsivaizduoti teisingos ir proporcingos bausmės kaltininkui skyrimo. Taigi vengimas ieškoti konkrečioje byloje aplinkybių, galinčių lemti švelnesnę asmens baudžiamąją atsakomybę, neabejotinai užkerta kelią tokių svarbių baudžiamosios teisės principų, kaip teisingumas bei atsakomybės individualizavimas, įgyvendinimui. Kita vertus, derėtų nepamiršti BK 54 str. 2 dalyje nustatytos taisyklės, kad teismas, skirdamas bausmę, turi atsižvelgti į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, kaltininko asmenybę, atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes, kt. Tai, jog bausmės skyrimo procese nusikalstamos veikos pavojingumą rodantys požymiai bei kaltininko asmenybę atspindinantys bruožai yra vertinami lygiagrečiai su kaltininko atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis, mano manymu, iš esmės reiškia, kad ši įstatymų leidėjo suformuluota nuostata tam tikra dalimi apima minėtą BK 59 str. 2 dalyje įtvirtintą normą. Baudžiamosios teisės teorijoje yra teigiama, jog teismas kitas, įstatyme nenumatytas, aplinkybes gali pripažinti lengvinančiomis tuomet, kai jos parodo mažesnę padarytos nusikalstamos veikos ar kaltininko asmenybės pavojingumą¹²¹. Taigi, galima teigti, kad tos pačios aplinkybės teismo gali būti traktuojamos dvejopai: arba priskiriant jas konkrečioms įstatyme numatytiems bausmės skyrimą įtakojančioms veiksniams (BK 54 str. 2 d. 1 bei 5 punktai), arba laikant jas aplinkybėmis, lengvinančiomis asmens baudžiamąją atsakomybę, kas, beje, tokiam asmeniui procese automatiškai suteikia papildomų gynybos galimybių, pvz. galimybę prašyti švelnesnės, nei numatyta įstatyme, bausmės skyrimo (BK 62 str. 2 dalis). Galbūt būtent tokia galima variacija baudžiamosios teisės normomis ir lemia mažą BK 59 str. 2 dalyje įtvirtintos nuostatos praktinį taikomumą.

Be to, kas išdėstyta, vis dėlto neabejotinai reikėtų paminėti ir tai, jog teismas gali pripažinti bet kurią BK 59 str. 1 dalyje nurodytą ar, vadovaujantis to paties straipsnio 2

---

¹²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 6 d. kasacinė byla Nr. 2K-334/2008.

¹²¹ *Cit. op.* 3, 332 psl.

dalimi, savarankiškai pripažintą aplinkybę lengvinančia ir tada, kai ji nebuvo nurodyta teismui perduotame kaltinamajame akte. Nors paprastai kaltinamajame akte prokuroras išdėsto visus su nusikalstama veika bei ją įvykdžiusiu asmeniu susijusius duomenis, taip pat nurodo ir kaltinamojo baudžiamąją atsakomybę lengvinančias aplinkybes, tačiau dėl pastarųjų galutinį sprendimą vis dėlto visais atvejais priima tik teismas¹²².

---

¹²² *Ibid.* 121, 333 psl.

KITŲ VALSTYBIŲ BAUDŽIAMUOSIUOSE ĮSTATYMUOSE NUMATYTOS LENGVINANČIOS APLINKYBĖS IR JŲ REIKŠMĖ

Nagrinėjant baudžiamąją atsakomybę lengvinančias aplinkybes, gilinantį į jų turinį bei teisinį pobūdį, praktinį tokių aplinkybių taikomumą, vis dėlto nepakanka apsiriboti vien mūsų šalies baudžiamojo įstatymo normų bei susiklosčiusios teisminės praktikos analize. Žvilgtelėjus į kitų valstybių baudžiamuosius įstatymus, galima ne tik suvokti, kokie skirtumai ar panašumai vyrauja įstatymų leidėjui pasirenkant ir juose įtvirtinant baudžiamąją atsakomybę ar bausmes lengvinančias aplinkybes bei sąlygas, bet ir ieškoti sprendimų, kaip būtų galima pakoreguoti mūsų šalies BK nustatytą teisinį šių aplinkybių bei sąlygų reglamentavimą ir kaip patobulinti galbūt ne visada tinkama linkme besiklostančią mūsų teismų praktiką.

1871 m. (aktuali redakcija - nuo 1998 m. lapkričio 13 d.¹²³) **Vokietijos Federalinės Respublikos baudžiamajame kodekse** (vok. *Strafgesetzbuch*)¹²⁴, pasižyminčiame pakankamai detaliu, kartais netgi pernelyg smulkmenišku baudžiamųjų teisinių santykių bei įvairių institutų reglamentavimu, deja, nėra išskirto atskiro straipsnio, įtvirtinančio visas įstatymų leidėjo nustatytas aplinkybes bei sąlygas, galinčias įtakoti bausmės rūšies ar jos dydžio parinkimą. Priešingai, čia tėra išskiriami vos keli pavieniai atvejai, kuriems esant baudžiamoji atsakomybė kaltininkui gali būti švelninama remiantis kodekso 49 str. nuostatomis, numatančiomis galimybę teismui sumažinti paskirtosios laisvės atėmimo bausmės dydį, o tam tikrais atvejais – net pakeisti šią bausmę bauda. Tokie atskiri bendrojoje dalyje nurodyti atvejai, kuomet teismas gali palengvinti kaltininkui skiriamą bausmę, yra labai įvairūs, pvz.: kaltininko klaida suvokiant, kad jis elgiasi neteisėtai, jei tokios klaidos jis galėjo išvengti (17 str.); kai kaltininko galimybė suvokti savo vykdomų veiksmų nusikalstamą pobūdį yra žymiai sumažėjusi dėl patologinio emocinio sutrikimo, gilaus sąmonės sutrikimo, protinių negalavimų ar kitokių sunkių emocinių sutrikimų (21 str.); pasikėsinus įvykdyti nusikalstamą veiką (23 str. 2 d.) ir kiti. Specialiosios (ypatingosios) Vokietijos baudžiamojo kodekso dalies analizė leidžia suprasti, jog įstatymų leidėjas aplinkybes, galinčias įtakoti kaltininkui skiriamos bausmės dydį ar tam tikrais atvejais net leidžiančias apskritai jos neskirti, dėsto atskirose nusikalstamų veikų sudėtyse, apibrėždamas jas kaip tam tikras sąlygas, kurioms esant pastebimai skiriasi daromos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis bei pobūdis, pvz.: nusikalstamų

---

¹²³ *German Criminal Code (Strafgesetzbuch, StGB)*. [žiūrėta 2008 m. spalio 31 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.iuscomp.org/gla/> >.

¹²⁴ BIELINIS, A. *Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamajoje teisėje: lyginamoji analizė*. Iš *Teisės problemos*, Nr. 3 (57), Vilnius, 2007. 63 psl.

organizacijų kūrimo atveju – kai kaltininkas savanoriškai ir nuoširdžiai deda pastangas užkirsti kelią nusikalstamų organizacijų tolimesniam egzistavimui ar jų vykdomoms nusikalstamoms veikoms, jei tai dar galima padaryti (129 str.); kai kaltininko dalyvavimas teroristinėse organizacijose yra menkas ir mažareikšmis (129a str.); vaiko pagrobimo atveju – jei kaltininkas atsisako savo nusikalstamų kėslių ir leidžia vaikui grįžti atgal į savo normalią aplinką (239a str.); kt. Toks pernelyg detalizuotas bei į atskirus galinčius susiklostyti atvejus išskaidytas bausmę lengvinančių aplinkybių įstatyminis įtvirtinimas, mano manymu, pernelyg riboja praktinio tokių aplinkybių pritaikomumo galimybes, nes lengvinančias aplinkybes teismas iš esmės gali taikyti tik tokioje byloje, kurioje teisinė situacija yra analogiška aprašytajai baudžiamojo įstatymo normoje, ir nuo to nukrypti ar normos taikymo ribų praplėsti negalima. Be to, priešingai nei mūsų šalies BK, Vokietijos baudžiamasis kodeksas nenustato teismui galimybių pripažinti lengvinančiomis kitas, kodekse nenumatytas aplinkybes, jei jos savo esme taip pat parodo mažesnę kaltininko ar jo įvykdytos nusikalstamos veikos pavojingumą. Tai itin svarbi norma, nes teismui palikta diskrecija švelninti kaltininko baudžiamąją atsakomybę dažnai yra laikoma baudžiamųjų įstatymų teisingumo bei liberalumo garantu. Vokietijos baudžiamajame kodekse lengvinančios aplinkybės yra išdėstytos kaip vos keli galimi susiklostyti atvejai arba kaip nusikalstamos veikos sudėtį privilegijuojantys požymiai, tačiau ne kaip bausmę individualizuojančios sąlygos. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, kad nors Vokietijos teisė yra laikoma viena iš tobuliausių teisės sistemų, tačiau šiuo atveju mūsų šalies BK reglamentuojamas atsakomybę lengvinančių aplinkybių institutas yra tiek teisiškai, tiek socialiai tinkamesnis bei tobulesnis.

1965 m. sausio 1 d. įsigaliojusio **Švedijos karalystės baudžiamojo kodekso**¹²⁵ 29 skyriaus „Bausmės skyrimas ir atleidimas nuo jos“ 1 straipsnyje teigiama, kad bausmė kaltininkui yra parenkama neperžengiant įstatymo numatytų ribų, įvertinus nusikaltimo „baudžiamąją vertę“. Tokia „baudžiamoji vertė“ nustatoma atsižvelgiant į padarytos žalos dydį arba nusikalstamos veikos pavojingumą, kuri suvokė ar turėjo suvokti kaltinamasis, bei pagal jo tikslus ir motyvus. Be to, to paties skyriaus 3 straipsnyje yra numatyta, jog, skiriant bausmę, turi būti apsvarstomos ir šios lengvinančios aplinkybės: 1) nusikaltimo įvykdymas dėl nusikalstamo kito asmens elgesio; 2) dėl protinio sutrikimo, emocinio susijaudinimo ar kitų priežasčių nulemta labai ribota kaltininko galimybė kontroliuoti savo veiksmus; 3) kaltininko veiksmai susiję su akivaizdžiai nepakankamu jo išsivystymu, patirtimi ar suvokimu; 4) nusikaltimo įvykdymas dėl didelės užuojautos,

---

¹²⁵ *Criminal code of the Kingdom of Sweden*. [žiūrėta 2008 m. lapkričio 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

gailėsčio; 5) nors ir kaltas, tačiau kodekso 24 skyriaus nuostatų apimamas veiksmas (būtiniosios ginties, būtinąjo reikalingumo teisėtumo ribų pažeidimas, kt.). Taigi matyti, kad tiek Švedijos įstatymų leidėjo pasirinktas lengvinančių atsakomybę aplinkybių teisinio reglamentavimo būdas, tiek pačios numatytos aplinkybės yra pakankamai artimos mūsų šalies BK pasirinktam tokių aplinkybių reglamentavimo modeliui. Tačiau reikėtų pažymėti, kad Švedijos baudžiamasis kodeksas nenumato labai svarbios, mūsų BK įtvirtintos taisyklės, jog teismas gali lengvinančiomis pripažinti ir kitas, baudžiamajame įstatyme nenustatytas aplinkybes.

2001 m. birželio 6 d. priimtame ir 2002 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojusiame **Estijos Respublikos baudžiamojo kodekso**¹²⁶ ketvirtojo skyriaus „Bausmės skyrimas“ 56 straipsnyje yra nustatyta, kad, skirdamas bausmę, teismas ar kitas su nagrinėjama byla susijęs organas turi įvertinti lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes, galimybes paveikti kaltininką, kad šis ateityje nedarytų naujų nusikaltimų, taip pat visuomenės apsaugojimą. Tam tikslui kodekso 57 straipsnyje yra išskiriamos ir nuosekliai išdėstomos šios lengvinančios aplinkybės: 1) užkirtimas kelio sunkioms nusikaltimo pasekmėms, pagalba nukentėjusiajam iš karto po nusikaltimo įvykdymo; 2) savanoriškas padarytos žalos atlyginimas; 3) savanoriškas prisipažinimas, nuoširdus apgailestavimas ar aktyvi pagalba išaiškinant nusikaltimą; 4) nusikaltimo įvykdymas dėl sunkių asmeninių aplinkybių; 5) nusikaltimo įvykdymas dėl prievartos, tarnybos, finansinės ar šeiminių priklausomybės; 6) nusikaltimo įvykdymas dėl provokuojančio neteisėto elgesio; 7) nėštumas, senyvas amžius; 8) nusikaltimo įvykdymas peržengiant būtinąsias ginties ribas; 9) susitaikymas su auka.

1998 m. birželio 17 d. priimtame naujojo **Latvijos Respublikos baudžiamojo kodekso**¹²⁷ 5 skyriaus „Bausmės skyrimas“ 46 straipsnyje teigiama, jog teismas, skirdamas bausmę, ar kaltintojas, prašydamas atitinkamos bausmės, turi įvertinti įvykdyto nusikaltimo pobūdį ir dėl jo padarytą žalą, taip pat nusikaltėlio asmenybę bei lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes. Lengvinančios aplinkybės yra išdėstytos baudžiamojo kodekso 47 straipsnyje: 1) nusikaltėlio savanoriškas savo kaltės pripažinimas, prisipažinimas ir gailėjimas dėl įvykdyto nusikaltimo; 2) savanoriškas padarytos žalos atlyginimas, aktyvus prisidėjimas prie nusikaltimo išaiškinimo; 3)

---

¹²⁶ *Criminal Code of the Republic of Estonia*. [žiūrėta 2008 m. spalio 31 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.legislationline.org/upload/legislations/07/6a/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm> >.

¹²⁷ *Criminal Code of the Republic of Latvia*. [žiūrėta 2008 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1683/file/4b5d86c3826746957aa400893abc.htm/preview> >.

padėjimas atkleisti kito nusikaltėlio padarytą nusikaltimą; 4) padarytos žalos sumažinimas; 5) nusikaltimo įvykdymas dėl rimtų asmeninių ar šeimos aplinkybių; 6) nusikaltimo įvykdymas dėl prievartos arba finansinės ar kitokios priklausomybės; 7) nusikaltimo įvykdymas dėl neteisėto ar amoralaus nukentėjusiojo elgesio; 8) nusikaltimo įvykdymas pažeidžiant būtinąsias ginties, būtinojo reikalingumo, nusikaltimą padariusio asmens sulaikymo, pateisinamos profesinės rizikos ar įsakymo vykdyto teisėtumo sąlygas; 9) nėštumas; 10) nusikaltimo įvykdymas esant sumažėjusiam protiniam veiknumui. Pažymėtina, jog tiek Estijos, tiek Latvijos Respublikų baudžiamuosiuose kodeksuose, lygiai kaip ir mūsų šalies baudžiamajame įstatyme, yra įtvirtinta taisyklė, kad, skirdamas bausmę, teismas gali lengvinančiomis pripažinti ir kitas aplinkybes, jei yra pagrindo jas tokiomis laikyti. Taip pat yra nustatoma, jog minėtos lengvinančios aplinkybės skiriant bausmę gali būti netaikomos, jei jos yra atitinkamų įstatyme apibrėžtų nusikaltimų būtinuoju požymiu.

Panagrinėjus Vakarų ir Šiaurės Europos, o taip pat Baltijos valstybių baudžiamųjų įstatymų normas, reglamentuojančias lengvinančias aplinkybes, būtina detaliau apžvelgti ir dar vienos valstybės, kurios baudžiamoji teisė padarė itin didelę įtaką mūsų šalies baudžiamosios teisės tradicijoms bei lėmė baudžiamąjį įstatymo normų, įtvirtinančių veiksmus, lemiančius atsakomybės švelninimą, ypatybes.

Prieš analizuojant Rusijos Federacijos baudžiamajame kodekse numatytas bausmę lengvinančias aplinkybes, reikėtų paminėti, kad šios šalies baudžiamoji teisė yra paremta individualios atsakomybės principais: kaltininkui skiriama bausmė laikoma teisinga tik tuomet, kai yra nustatoma jo kaltė įvykdžius konkrečią nusikalstamą veiką, o pati bausmė atitinka bylos sudėtingumo laipsnį¹²⁸. Todėl švelninantiems bausmę veiksniams yra skiriamas ypatingas dėmesys. 1997 m. sausio 1 d. įsigaliojęs **Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas** (rus. *Уголовный кодекс Российской Федерации, УК РФ*) — tai pagrindinis ir vienintelis galiojančios Rusijos baudžiamosios teisės kodifikuotas šaltinis. Šio kodekso nuostatomis yra grindžiamas visas bausmių skyrimo procesas. Pagal Rusijos Federacijos baudžiamąjį kodekso nuostatas, skirdamas bausmę, teismas visų pirma remiasi atitinkamu Rusijos Federacijos baudžiamąjį kodekso straipsniu, numatančiu atsakomybę už padarytą nusikaltimą. Būtent tai yra atskaitos taškas, nuo kurio, individualizuojant bausmę, gali būti nukrypstama kaltininkui palankesne ar nepalankesne kryptimi. Šiame procese teismas įvertina kaltininko charakterį, asmenybės bruožus, jo pavojingumo visuomenei laipsnį, taip pat aplinkybes, švelninančias bausmę. Likusios aplinkybės konkretizuoja ir papildo išvardintąsias, tačiau gali tapti ir svarbiausiu

---

¹²⁸ *Комментарий уголовному кодексу Российской Федерации. Юристы. Москва, 1997. 266 -279 psl.*

kaltininkui skiriamos bausmės dydį lemiančiu faktoriumi. Įstatymas įpareigoja teisumą įvertinti visas bylos aplinkybes, susijusias su įvykdytu nusikaltimu: kiekvieno kaltininko veiksmus, jo asmenybės ypatumus, kalbę, priežastis ir sąlygas, paskatinusias nusikalsti¹²⁹. Vis dėlto svarbiausias dėmesys yra skiriamas bausmę lengvinančioms aplinkybėms. Pažymėtina, kad Rusijos Federacijos baudžiamajame kodekse yra kalbama apie aplinkybes, lengvinančias bausmę, bet ne apie aplinkybes, lengvinančias atsakomybę, nes atsakomybė – daug platesnė sąvoka nei bausmė¹³⁰. Nors teisinėje literatūroje nėra vieningos nuomonės dėl lengvinančių aplinkybių, tačiau iš Rusijos baudžiamosios teisės doktrinos išplaukia, jog jos visais atvejais suteikia teismui prielaidas skirti kaltininkui švelnesnes bausmes, artimesnes minimalioms ar minimalias bausmes, numatytas atitinkamuose baudžiamojo kodekso ypatingosios dalies straipsniuose¹³¹. Bausmę lengvinančių aplinkybių pagrindinis bruožas yra tas, kad jos leidžia skirti kaltininkui lengvesnę bausmę, nei už tokį patį nusikaltimą būtų nubaustas asmuo, nesant jokių lengvinančių aplinkybių¹³². Tam tikrais atvejais šios aplinkybės taip pat gali tapti pagrindu, leidžiančiu lygtinai nuteisti kaltininką ar apskritai atleisti jį nuo bausmės¹³³. Paminėtina, jog pagal Rusijos Federacijos baudžiamąjį kodeksą, teismas, priimdamas nuosprendį, neprivalo motyvuoti, kodėl nėra taikoma viena ar kita lengvinanti aplinkybė, tačiau iki priimant nuosprendį jas aptarti turi visais atvejais¹³⁴.

Rusijos Federacijos Baudžiamojo kodekso 61 straipsnio 2 dalyje¹³⁵ teigiama, kad teismas, skirdamas kaltininkui bausmę, gali taikyti ne tik įstatyme konkrečiai išvardintas, tačiau ir kitokias bausmę lengvinančias aplinkybes. Vis dėlto kaip esminės ir dažniausiai praktikoje taikomos to paties straipsnio 1 dalyje yra nustatomos šios bausmę lengvinančios aplinkybės: 1) nesunkaus nusikaltimo padarymas dėl atsitiktinai sutapusių aplinkybių; 2) jei kaltininkas yra nepilnametis; 3) nėštumas; 4) jei kaltininkas yra atsakingas už savo mažamečius vaikus; 5) nusikaltimo padarymas dėl sunkių asmeninių ar kitokių aplinkybių sutapimo arba dėl užuojautos (gailėsčio); 6) jei nusikaltimas padarytas esant fizinei ar psichologinei prievartai, arba dėl materialinės, tarnybinės ar kitos priklausomybės; 7) jei nusikaltimas padaromas pažeidžiant būtinąsias ginties; asmens, įvykdžiusio nusikaltimą, sulaikymo; būtinojo reikalingumo; įsakymo ar

¹²⁹ Уголовное право. Общая часть. Под редакцией Н.Ф.Кузнецовой, Ю.М.Ткачевского, Г.Н.Борзенкова. (Издательство Московского университета). 1993. 162 – 169 psl.

¹³⁰ Cit. op. 128, 266 – 279 psl.

¹³¹ Cit. op. 129, 162 – 168 psl.

¹³² Cit. op. 128, 266 – 279 psl.

¹³³ Cit. op. 129, 162 – 168 psl.

¹³⁴ Cit. op. 128, 266 – 279 psl.

¹³⁵ The Criminal Code of the Russian Federation. [žiūrėta 2008 m. lapkričio 23 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.russian-criminal-code.com/> >.

nurodymo vykdymo teisėtumo sąlygas; 8) neteisėtas ar amoralus nukentėjusiojo elgesys, kuris buvo nusikaltimo padarymo dingstimi; 9) kaltininko prisipažinimas; ar aktyvi jo pagalba tiriant nusikaltimą; ieškant kitų nusikaltimo bendrininkų, ieškant nusikaltimo metu pagrobto turto; 10) medicininės ar kitokios pagalbos nukentėjusiajam suteikimas, savanoriškas dėl nusikaltimo padarytų turtinių ar moralinių nuostolių atlyginimas; bei kiti tinkamo žalos atlyginimo veiksmai. Nesunku pastebėti, jog daugumą šių aplinkybių galima rasti ir dabartinio mūsų šalies BK 59 str. 1 dalyje. Įvertinus minėtų Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso nuostatų bent jau formalų humaniškumą, manyčiau, galima teigti, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas, kurdamas naująjį mūsų šalies baudžiamąjį įstatymą ir sprenddamas, kurios valstybės baudžiamąsias tradicijas reikėtų perimti reglamentuojant atskirus baudžiamosios teisės institutus, bent jau šiose srityje pasirinkdamas būtent Rusijos Federacijos baudžiamajame kodekse įtvirtintą lengvinančių aplinkybių reguliavimo modelį, priėmė teisingą sprendimą.

BAUDŽIAMĄJĄ ATSAKOMYBĘ LENGVINANČIŲ APLINKYBIŲ REIKŠMĖ BAUSMIŲ SKYRIMUI

Bausmių skyrimas yra labai svarbus baudžiamosios teisės institutas, nes skiriant bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui yra realiai įgyvendinama baudžiamoji teisė ir jos paskirtis¹³⁶. Bausmės skyrimas yra išimtinė teismo kompetencija. Tai viena iš sudėtingiausių bei svarbiausių baudžiamojo proceso stadijų. Skiriant bausmę yra įgyvendinami beveik visi baudžiamosios teisės principai, iš kurių labiausiai išsiskiria teisingumo principas¹³⁷. Teisingumas teismo veikloje nagrinėjant baudžiamąsias bylas ir skiriant bausmes ar baudžiamojo poveikio priemones iš esmės pasireiškia tuo, jog asmeniui turi būti skiriama tokia bausmė, kuri būtų parinkta tinkamai atsižvelgus į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą ir kitus jos ypatumus, kaltininko asmenybę, jo kaltę bei motyvus, ir kurios skyrimas nepažeistų BK normų¹³⁸. Tik tokia bausmė gali būti laikoma teisinga ir tai yra pagrindinis tiek įstatymų leidėjo, formuluojančio bausmių skyrimo nuostatas, tiek ir teismo, skiriančio bausmes, siekis¹³⁹. Skiriant teisingą, o tiksliau tariant – tinkamai individualizuotą bei baudžiamojo įstatymo normas atitinkančią bausmę, didelę reikšmę turi ir šiame darbe nagrinėjamas baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių institutas. Todėl tokia šių aplinkybių reikšmė neabejotinai turi būti plačiau aptarta bei paanalizuota.

Bausmės skyrimas, kaip itin sudėtingas procesas, reikalauja gerai žinoti ir suprasti tiek BK bendrosios bei specialiosios dalies nuostatas, tiek ir šioje srityje susiklosčiusią teismų praktiką. Pagrindinis šiame procese teismui nustatytas uždavinys – remiantis baudžiamuoju įstatymu visapusiškai bei objektyviai ištirti bylos medžiagą ir priimti teisėtą, pagrįstą bei teisingą nuosprendį. Įstatymų leidėjo įtvirtinti bendrieji bausmės skyrimo pagrindai yra viena iš svarbiausių tokio nubaudimo garantijų¹⁴⁰. Bendruosius bausmės skyrimo pagrindus numato BK 54 str. 1 bei 2 dalių nuostatos. Čia teigiama, jog teismas, skirdamas bausmę, iš esmės turi laikytis trijų pagrindinių taisyklių: 1) bausmę skirti pagal BK specialiosios dalies straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankciją; 2) vadovautis BK bendrosios dalies normomis; 3) skiriant bausmę įvertinti nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį, kaltės formą ir rūšį, nusikalstamos veikos motyvą bei tikslą, jos stadiją, kaltininko asmenybę, asmens, kaip bendrininko, dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį, atsakomybę

---

¹³⁶ *Cit. op.* 4, 245 psl.

¹³⁷ *Ibid.* 136, 245 psl.

¹³⁸ *Cit. op.* 25, 110 psl.

¹³⁹ *Cit. op.* 4, 245 psl.

¹⁴⁰ *Cit. op.* 3, 302 psl.

lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes. Taigi, kaip matyti, pirmosios dvi bausmės skyrimo taisyklės formuluoja teismui tam tikrus imperatyvus, kurių šis turi griežtai laikytis¹⁴¹. Todėl šioje apimtyje teismo laisvė skiriant bausmę yra akivaizdžiai varžoma. Tuo tarpu trečioji taisyklė įpareigoja teismą skiriant bausmę savo nuožiūra įvertinti tam tikras byloje nustatytas nusikalstamos veikos aplinkybes, paliekant žymiai daugiau laisvės bylą nagrinėjančio teisėjo teisinei sąmonei pasireikšti¹⁴². Būtent šioje vietoje didžiausią reikšmę iš visų BK 54 str. 2 dalyje numatytų bausmei individualizuoti skirtų veiksmų turi būtent atsakomybę lengvinančios (bei, suprantama, taip pat ir sunkinančios) aplinkybės. Paminėtina, kad nors lengvinančių aplinkybių buvimo byloje konstatavimas bei konkrečios jų įtakos bausmės rūšiai ir dydžiui nustatymas iš esmės priklauso vien tik nuo subjektyvių teismo pažiūrų bei vertinimo, šios aplinkybės vis tiek yra laikomos neatsiejamu kaltininko atsakomybės švelninimo garantu. Taigi teismas, išsiaiškinęs baudžiamojo įstatymo nuostatas ir nusprendęs, ką skirs – ar laisvės atėmimo bausmę, ar kurias nors alternatyvias bausmes, taip pat išsiaiškinęs atitinkamoje sankcijoje numatytos skirtinos bausmės minimalų bei maksimalų dydžius, kitas bausmės skyrimo sąlygas ir pereidamas prie galutinio bausmės už įvykdytą nusikalstamą veiką skyrimo etapo, kuriame turės apsispręsti dėl konkretaus laisvės atėmimo bausmės dydžio, o jei skiriama kita sankcijoje numatyta alternatyvi bausmė – ir dėl jos rūšies¹⁴³, privalo atsižvelgti į visus bausmę individualizuojančius veiksmus, o ypačingai – į atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes. Tai patvirtina ir BK 61 str. 1 – 2 dalys, kuriose teigiama: „Teismas, skirdamas bausmę, atsižvelgia į tai, ar yra nustatyta tik atsakomybę lengvinančių ar tik atsakomybę sunkinančių aplinkybių, ar yra ir atsakomybę lengvinančių, ir atsakomybę sunkinančių aplinkybių, ir įvertina kiekvienos aplinkybės reikšmę. Teismas, įvertinęs atsakomybę lengvinančias ir (ar) atsakomybę sunkinančias aplinkybes, jų kiekį, pobūdį ir tarpusavio santykį, taip pat kitas 54 straipsnio 2 dalyje nurodytas aplinkybes, motyvuotai parenka švelnesnę ar griežtesnę bausmės rūšį, skaičiuodamas nuo jos vidurkio“. Be to, to paties straipsnio 4 dalyje yra įtvirtinta taisyklė, jog „Jeigu kaltininkas savo noru prisipažino padaręs nusikaltimą, nuoširdžiai gailisi, aktyviai padėjo išsiaiškinti nusikaltimą ir nėra atsakomybę sunkinančių aplinkybių, teismas skiria jam ne didesnę kaip straipsnio sankcijoje už padarytą nusikaltimą numatytos bausmės vidurkis laisvės atėmimo bausmę arba su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę“. Taigi iš šių nuostatų akivaizdu, kad lengvinančios aplinkybės iš tiesų yra vienas iš dviejų svarbiausių bausmės individualizavimą įtakančių faktorių. Pažymėtina, jog,

---

¹⁴¹ Cit. op. 4, 248 psl.

¹⁴² Ibid. 141, 249 psl.

¹⁴³ Ibid. 142, 266 psl.

vertindamas byloje nustatytų lengvinančių aplinkybių kiekį ir pobūdį, tarpusavio santykį bei reikšmingumą, teismas privalo ne tik nustatyti tokių aplinkybių skaičių ir jų santykį su atskirais nusikalstamos veikos sudėties požymiais, bet ir priimame nuosprendyje konkrečiai nurodyti, kodėl lengvinančiomis aplinkybėmis yra pripažįstami būtent tokie mažesnį kaltininko ar jo įvykdytos nusikalstamos veikos pavojingumą rodantys veiksniai ir kaip kiekvienas iš jų keičia ar mažina kaltininkui skiriamos bausmės rūšį ar dydį. Tokia taisyklė yra akcentuojama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimo Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą” 3.1.12 punkte, kuriame teigiama, kad „*Motyvuodamas konkrečią bausmę teismas nuosprendyje aprašo byloje nustatytas BK 54 str. 2 d. nurodytas aplinkybes, įvertina kiekvienos iš jų reikšmę ir nurodo, kurios ir kaip nulemia bausmės rūšį ir dydį [...]*“¹⁴⁴.

Visų šių bausmės individualizavimo procesą reguliuojančių normų teisinė reikšmė pasireiškia tuo, jog tik vadovaujantis jomis gali būti skiriama proporcinga nusikalstamos veikos bei ją įvykdžiusio asmens pavojingumui bausmė, leidžianti realizuoti BK 41 str. 2 dalyje numatytą bausmės, kaip ypatingos valstybės prievartos priemonės, paskirtį. Kaip jau minėta, teisingumo ir atsakomybės individualizavimo principai reikalauja, kad kiekvienu konkrečiu atveju teismas atsižvelgtų į visas bylai reikšmingas aplinkybes, deramai jas įvertintų ir tik tuomet paskirtų bausmę, nes tik visapusiškai apgalvota bei tinkamai individualizuota bausmė gali būti laikoma teisinga ir efektyvia. Vis dėlto, atsižvelgus į Lietuvos teismų praktiką, matyti, jog tiek pats bausmės individualizavimo procesas, tiek ir nuo jo neatsiejamas baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių institutas vis dar nėra pakankamai plačiai taikomas. Nors kiekvieno teismo priimto apkaltinamojo nuosprendžio motyvuojamoje dalyje yra išdėstomas teismo požiūris į jo manymu reikšmingas bylos aplinkybes, lemiančias tam tikrą kaltininkui skiriamos bausmės rūšį ar jos dydį, tačiau detalesnė tokių motyvų analizė leidžia suprasti, kad iš tiesų teismai, sąmoningai ar ne, dažnai vengia gilintis į kiekvienos konkrečios bylos medžiagą ir ieškoti joje įvairių nusikalstamą veiką ar ją įvykdžiusį asmenį apibūdinančių aplinkybių, o ypatingai – tokio asmens atsakomybę galinčių švelninti veiksnių (tame tarpe - ir atsakomybę lengvinančių aplinkybių). Paprastai yra apsiribojama lakoniška kaltinamojo šeiminės (o kartu – ir materialinės) padėties, išsilavinimo bei polinkio laikytis teisės normų (pvz. ankstesni teistumai, administracinės nuobaudos), o taip pat padarytos nusikalstamos veikos rūšies bei kaltės formos aprašymu, pamirštant tokius svarbius bausmės individualizavimą įtakančius veiksnius, kaip išsamūs kaltininko

---

¹⁴⁴ *Teismų praktika*. 2003, Nr. 19.

asmenybės bruožai (amžius, sveikatos būklė, gyvenimo būdas, kt.), apsisprendimo elgtis nusikalstamai priešastys, kaltininko požiūris į savo elgesį, jo atgailos pobūdis, mažesnę ar didesnę nusikalstamos veikos pavojingumą rodantys požymiai ir kt. Visi šie veiksniai, bent jau baudžiamojo įstatymo nuostatų prasme, yra laikomi švelnesnę ar griežtesnę kaltininko baudžiamąją atsakomybę lemiančiomis aplinkybėmis, į kurias teismas, individualizuodamas skiriamą bausmę, visuomet privalo atsižvelgti. Tačiau net ir tokie aiškiai įstatymų leidėjo išreikšti bausmės švelninimą įtakojančios aplinkybės, kaip BK 59 str. 1 d. nustatytos atsakomybę lengvinančios aplinkybės, vis dėlto yra naudojami pakankamai retai. Žinoma, tais atvejais, kuomet teismai, motyvuodami skiriamą bausmę ir aptardami jos individualizavimui įtakos turinčias aplinkybes, švelnina kaltininko baudžiamąją atsakomybę, tai jie dažniausiai daro būtent byloje nustatytų lengvinančių aplinkybių pagrindu, tačiau paprastai tokiomis aplinkybėmis yra pripažįstamos vos kelios iš BK 59 str. 1 dalyje numatytų aplinkybių (pvz. prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką, nuoširdus gailėjimasis, padarytos žalos atlyginimas ar pašalinimas), vengiant ieškoti kitokių mažesnę kaltininko ar jo įvykdytos veikos pavojingumą rodančių minėtame straipsnyje įtvirtintų veiksnių. Suprantama, atsižvelgus į Lietuvoje susiklosčiusią teismų praktiką, matyti, jog teismai ir taip yra linkę skirti nusikalstamas veikas padariusiems asmenims pakankamai švelnias, dažniausiai gerokai mažesnes, nei atitinkamų BK specialiosios dalies straipsnių sankcijose numatytų bausmių vidurkis, bausmes, tačiau tokios bausmės, mano manymu, paprastai yra skiriamos ne tinkamai atliko bausmių individualizavimo proceso pasekoje, o tik dėl pastaruoju metu susiformavusios kaltininkui palankios ir jo padarytai nusikalstamai veikai ganėtinai atlaidžios daugelio iš teisėjų teisinės sąmonės. Manychiau, tokia praktika nėra teisinga. Baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės, leidžiančios švelninti nusikalstamą veiką įvykdžiusiam asmeniui skiriamą bausmę, iš tiesų turi ne tik bausmių individualizavimo procesą įtakojančią, bet kartu ir socialinę reikšmę. Visų pirma, kaltininko atsakomybės švelninimas tik esant aiškiai baudžiamajame įstatyme apibrėžtiems pagrindams, t.y. tik esant byloje nustatytoms lengvinančioms aplinkybėms, visuomet parodo teisėjų nešališkumą bei visos teismų veiklos objektyvumą. Be to, tik pagrįstas skiriamų bausmių švelninimas leidžia patiems nusikalstamas veikas padariusiems asmenims suvokti baudžiamųjų įstatymų griežtumą bei teisingos atsakomybės neišvengiamumą. Tuo tarpu šiuo metu paplitusi gerokai švelnesnių, nei atitinkamose BK straipsnių sankcijose numatytas vidurkis, bausmių skyrimo tendencija pati savaime nors ir nėra ydinga, tačiau jos įtakoje yra iš esmės iškreipiama atsakomybę lengvinančių aplinkybių instituto esmė. Lengvinančios aplinkybes, kaip jau minėta, baudžiamajame įstatyme ir yra įtvirtintos tam,

kad, atspindėdamos tam tikrus svarbiausius bei dažniausiai pasitaikančius mažesni kaltininko ar jo įvykdytos nusikalstamos veikos pavojingumą rodančius požymius, nulemtą bylą nagrinėjančio teismo sprendimą skirti kaltininkui atitinkamai mažesnę, nei BK numatytos konkrečios bausmės vidurkis, bausmę. Vengiant švelninti nusikalstamą veiką padariusio asmens baudžiamąją atsakomybę būtent lengvinančių aplinkybių pagrindu, yra sudaromos sąlygos pasitikėjimo teismų veiklos objektyvumu menkimui, o nusikalstamas veikas įvykdžiusiems asmenims yra leidžiama iš anksto tikėtis pakankamai švelnių bausmių netgi be jokių mažesni tokių asmenų ar jų veikų pavojingumą rodančių požymių byloje buvimo. Todėl akivaizdu, jog aptariama situacija negali būti toleruojama. Kaip žinoma, tikroji bausmės, kaip ypatingos valstybės prievartos priemonės, esmė ir paskirtis gali atsiskleisti tik visapusiškos bei atsakingos byloje esančių aplinkybių analizės ir tinkamo bausmės individualizavimo pasekoje, o to dabartinėje teismų praktikoje, deja, kol kas trūksta.

Nors nei iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, nei iš Lietuvos apeliacinio praktikos paprastai neatsisikleidžia tas išsamiai atliktas bei visomis bylos aplinkybėmis paremtas bausmių individualizavimo procesas, kurį galima matyti pirmosios instancijos teismų priimtų apkaltinamųjų nuosprendžių motyvuojamosiose dalyse, tačiau toliau pateikiamas pavyzdys visgi atspindi, kokie veiksniai įtakoja kaltininkui skiriamos bausmės pasirinkimą ir kokią vaidmenį šiame procese atlieka baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės.

L.P., būdamas nuteistas pagal 178 str. 2 d., savo kasaciniame skunde nurodė, kad, darant nusikalstamą veiką, jo vaidmuo buvo antraeilis ir prašė paskirti jam švelnesnę bausmę. Tačiau nuteistojo L.P. kasacinis skundas buvo atmestas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo priimtoje nutartyje konstatavo, kad, skirdamas bausmę L.P., teismas įvertino BK 54 straipsnių 2 dalyje numatytų aplinkybių reikšmę, t. y. atsižvelgė į padarytų nusikalstamų veikų pavojingumo laipsnį, kaltės formą ir rūšį, padarytų nusikalstamų veikų motyvus ir tikslus, kaltininko asmenybę, taip pat atsakomybę lengvinančią ir sunkinančią aplinkybę ir nurodė bausmės skyrimo motyvus. L.P. charakterizuojamas neigiamai, anksčiau būdamas teistas ir turėdamas neišnykusį ir nepanaikintą teistumą padarė tris tyčines apysunkes nusikalstamas veikas nuosavybei. Kartu buvo atsižvelgta į nuteistojo atsakomybę lengvinančią aplinkybę, kad jis prisipažino padaręs nusikalstamas veikas ir nuoširdžiai gailisi bei BK 60 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytą atsakomybę sunkinančią aplinkybę, kad viena iš nusikalstamų veikų buvo padaryta veikiant bendrininkų grupe. Be to, teismas tinkamai įvertino kasatoriaus vaidmenį padarant turto

grobimą kartu su E.M. Kadangi ne jis buvo nusikaltimo iniciatorius, pirmosios instancijos teismas L.P. už vagystę paskyrė žymiai mažesnę negu BK 178 straipsnio 2 dalies sankcijos vidurkis laisvės atėmimo bausmę¹⁴⁵.

---

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 5 d. kasacinė byla Nr. 2K-60/2008.

KITA BAUDŽIAMĄJĄ ATSAKOMYBĘ LENGVINANČIŲ APLINKYBIŲ REIKŠMĖ

Lengvinančios aplinkybės, kaip švelnesnės, nei įstatyme numatyta, bausmės skyrimą įtakojantis veiksnys

Kalbant apie baudžiamąją atsakomybę lengvinančias aplinkybes, kaip vieną iš svarbiausių atsakomybės individualizavimo principą padedančių įgyvendinti veiksnių, vis dėlto negalima apsiriboti vien tik jų reikšmės skiriamos bausmės rūšiai ar konkrečiam bausmės dydžiui parinkti analizavimu, nes šios aplinkybės atlieka svarbų vaidmenį ir kitų baudžiamosios teisės institutų taikymo srityse. Jau minėta, kad teismas, atsižvelgdamas į byloje nustatytą lengvinančių aplinkybių kiekį, pobūdį bei tarpusavio santykį, gali paskirti nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui švelnesnę iš atitinkamoje BK specialiosios dalies normos sankcijoje numatytą bausmės rūšį ar mažesnę tokios bausmės dydį. Tačiau reikėtų pažymėti, jog, remdamasis lengvinančiomis aplinkybėmis, teismas gali sušvelninti kaltininkui skiriamą bausmę ne tik tam tikro BK straipsnio sankcijos ribose, tačiau taip pat gali paskirti nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui švelnesnę, nei kad apskritai numatyta tokioje sankcijoje, bausmę. Šias teismo galimybes įtvirtina BK 54 str. 3 dalies bei 62 straipsnio nuostatos. Kadangi švelnesnės, negu numatyta įstatyme, bausmės skyrimas gali būti susijęs ir byloje nustatytomis lengvinančiomis aplinkybėmis, šį baudžiamosios teisės institutą būtina aptarti šiek tiek plačiau.

Kaip žinoma, baudžiamajame įstatyme yra įtvirtinta bendroji taisyklė, jog už nusikalstamos veikos padarymą gali būti skiriama tik tokios rūšies ir tokio dydžio bausmė, kokia numatyta BK straipsnio, pagal kurį asmuo teisiamas, sankcijoje¹⁴⁶. Tačiau nors yra manoma, jog įstatymų leidėjas BK specialiosios dalies normų sankcijas yra suformavęs taip, kad teismas visada galėtų tinkamai individualizuoti bausmę neperžengdamas tokių sankcijų ribų, kartais susidaro situacijos, kai net ir švelniausia sankcijoje numatyta bausmė, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, teismui gali pasirodyti per griežta ir neteisinga¹⁴⁷. Todėl įstatymų leidėjas šioje vietoje iš minėtos bendrosios taisyklės padarė išimtį ir nustatė teismui dvejopo pobūdžio teisę skirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę. Abiem tokiais atvejais teismas švelninti bausmę gali apsispręsti įvertinęs visą bylos medžiagą, tame tarpe – ir atsakomybę lengvinančias aplinkybes.

---

¹⁴⁶ *Cit. op.* 3, 349 psl.

¹⁴⁷ *Cit. op.* 4, 300 psl.

BK 54 str. 3 dalyje yra įtvirtinta taisyklė, kad „jeigu straipsnio sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismas, vadovaudamasis bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę“. Taigi švelnesnę, nei numatyta įstatyme, bausmę teismas gali skirti tuomet, kai, įvertinęs bylos aplinkybes, jis nusprendžia, jog net ir švelniausia sankcijoje numatyta bausmė nėra teisinga. Reikėtų pažymėti, jog tai nereiškia, kad teismas turi nustatyti kokias nors išskirtines, itin ypatingas bei retas aplinkybes. BK 54 str. 3 dalies nuostatų taikymas yra susijęs su bet kokių aplinkybių, apibūdinančių nusikalstamos veikos ar kaltininko pavojingumą, visumos vertinimu¹⁴⁸. Tai gali būti tiek BK 59 str. 1 dalyje išakmiai įvardintos, tiek to paties straipsnio 2 dalies pagrindu teismo savarankiškai pripažintos lengvinančios, tiek ir bet kokios kitos BK 54 str. 2 dalyje numatytos itin mažą nusikalstamos veikos ar ją įvykdžiusio asmens pavojingumą rodančios aplinkybės. Tačiau kuo tai skiriasi nuo paprasto baudžiamąją atsakomybę lengvinančių (ar kitokių) aplinkybių pagrindu atlikto bausmės švelninimo neperžengiant atitinkamame straipsnyje nustatytų sankcijos ribų? Mano manymu, esminis skirtumas yra tas, kad švelnesnė, negu numatyta įstatyme, bausmė remiantis teisingumo principu skiriama tada, kai byloje yra nustatoma tiek ir tokių lengvinančių (ar kitokių) aplinkybių, kad net ir švelniausia sankcijoje nustatyta bausmė, įvertinus itin mažą kaltininko ir jo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą, yra akivaizdžiai neproporcinga. Tai gali pailiustruoti teismų praktikoje pasitaikę BK 54 str. 3 dalies nuostatų aiškinimo pavyzdžiai.

R.G. buvo nuteistas už tai, kad, turėdamas tikslą platinti, už 60 Lt neteisėtai įgijo 6 vienetus geltonos spalvos tablečių psichotropinės medžiagos ir automobiliu, vairuojamu I.P., atgabeno į Anykščius, kur šias tabletes perdavė L.P. ir už tai gavo 25 Lt. Panevėžio apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro pavaduotojas savo kasaciniame skunde nurodė, jog apeliacinės instancijos teismas be pagrindo pritaikė byloje BK 54 straipsnio 3 dalį, pripažindamas, kad R.G. padarytas nusikaltimas buvo atsitiktinis, nuteistasis apibūdinamas teigiamai, o tai, kad jis nurodė asmenį, per kurį surado psichotropinių medžiagų platintoją Vilniuje bei to platintojo telefono numerį, įvertindamas kaip išimtinės aplinkybes. Kasacinis skundas buvo patenkintas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo priimtoje nutartyje konstatavo, jog apeliacinio teismo nuosprendyje nurodytos aplinkybės, kad R.G. nebuvo teistas, mokosi, domisi sportu ir gerai apibūdinamas sporto klubo administracijos, prisipažino padaręs nusikaltimą ir nuoširdžiai gailisi, negali būti laikomos išimtinėmis. Tokios aplinkybės dažnai teismų praktikoje sudaro kaltinamojo

---

¹⁴⁸ *Ibid.* 147, 307 psl.

portretą ir neleidžia daryti išvados, kad paskirta dvejų metų laisvės atėmimo bausmė šiuo atveju aiškiai prieštarauja teisingumo principui¹⁴⁹.

Teismų praktikos analizė parodo, kad aplinkybėmis, leidžiančiomis paskirti kaltininkui švelnesnę, nei numatyta įstatyme, bausmę gali būti pripažįstamos ar siūlomos pripažinti pačios įvairiausios, tiek kaltininko asmenybę, tiek nusikalstamą veiką ar jos įvykdymo situaciją apibūdinančios aplinkybės. Todėl tai, ar teismas laikys tokias aplinkybes išskirtinėmis ir konstatuos, jog joms esant net mažiausios atitinkamoje BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje numatytos bausmės kaltininkui paskyrimas prieštarauja teisingumo principui, iš esmės yra įrodinėjimo dalykas. Būtent dėl tokio neapibrėžtumo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas jau minėto 2003 m. birželio 20 d. nutarimo Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ 3.1.13 punkte nurodė, kad taikyti BK 54 str. 3 dalies nuostatas teismai gali tik tuomet, kai nėra BK 62 straipsnyje nurodytų pagrindų¹⁵⁰. Taip buvo numatyta todėl, jog pastarajame straipsnyje, priešingai nei BK 54 str. 3 dalyje, yra suformuluoti gana aiškūs ir griežti švelnesnės, negu įstatyme numatyta, bausmės skyrimo pagrindai. Šiame straipsnyje yra teigiama, kad „Teismas, atsižvelgęs į visas bylos aplinkybes, už kiekvieną nusikalstamą veiką gali paskirti švelnesnę, negu įstatyme numatyta, bausmę, jeigu nusikalstamą veiką padaręs asmuo pats savo noru atvyko ar pranešė apie šią veiką, prisipažino ją padaręs ir nuoširdžiai gailisi, ir (ar) padėjo ikiteisminiam tyrimui bei teismui išsiaiškinti nusikalstamą veiką, ir visiškai ar iš dalies atlygino arba pašalino padarytą turtinę žalą“. Kaip galima matyti, šis bausmės švelninimo pagrindas yra siejamas ne su tam tikromis abstrakčiomis mažesnį kaltininko ar jo įvykdytos veikos pavojingumą rodančiomis, o jau su konkrečiomis minėtame straipsnyje įtvirtintomis aplinkybėmis. BK 62 str. 1 dalyje įtvirtintų sąlygų grupę sudaro trys BK 59 str. 1 d. 2, 3 bei 4 punktuose numatytos atsakomybę lengvinančios aplinkybės¹⁵¹. Nustačius jas visas, yra laikoma, jog net ir mažiausia atitinkamo straipsnio sankcijoje numatyta bausmė kaltininkui yra per griežta ir kad jos paskyrimas būtų akivaizdžiai neproporcingas šio asmens pavojingumo laipsniui. Vis dėlto praktikoje tokie atvejai pasitaiko labai retai.

A.B. buvo nuteistas už tai, kad, veikdamas kartu su A.N., per du kartus neteisėtai įgijo labai didelį kiekį narkotinės medžiagos, ir, iš anksto susitarę, ją nugabeno į A.B. namus ir ten ją laikė. Kratos A.B. namuose ši medžiaga buvo paimta policijos pareigūnų.

---

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 5 d. kasacinė byla Nr. 2K-98/2008.

¹⁵⁰ *Cit. op.* 144.

¹⁵¹ *Cit. op.* 4, 303 psl.

Kasaciniu skundu nuteistasis A.B. prašė paskirti jam švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę. Nuteistojo A.B. kasacinis skundas buvo atmestas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo priimtoje nutartyje konstatavo, jog iš bylos medžiagos matyti, kad A.B. savo noru pats neatvyko, nepranešė teisėsaugos institucijoms apie labai didelio kiekio narkotinių medžiagų įsigijimą. Byloje nėra duomenų, kad A.B. būtų bent ketinęs kada nors atvykti ir pranešti apie padarytą veiką. Kasatorius prisipažino, iš esmės verčiamas objektyvių bylos aplinkybių, t.y. ikiteisminio tyrimo pareigūnams atvykus į jo namus daryti kratos ir aiškiai nurodžius, kad bus ieškoma narkotikų. Todėl A.B. prisipažinimas, įgijus labai didelį kiekį narkotinių medžiagų negali būti prilygintas BK 62 straipsnio 1 dalyje nurodytai švelnesnės, negu įstatyme nurodyta, bausmės skyrimo instituto taikymui būtinaai sąlygai – nusikaltimą padariusio asmens savanoriškam atvykimui ar pranešimui apie tokios veikos padarymą. Taigi, A.B. byloje taikyti BK 62 straipsnio 1 dalį nėra įstatyme nustatytų sąlygų visumos¹⁵².

Be šių dviejų su atsakomybę lengvinančių aplinkybių nustatymu byloje susijusių švelnesnės, negu numatyta įstatyme, bausmės taikymo galimybių, BK yra įtvirtintas ir dar vienas tokios teismo teisės įgyvendinimo pagrindas. BK 62 str. 2 dalyje yra numatyta, jog „Teismas, atsižvelgęs į visas bylos aplinkybes, gali už kiekvieną nusikalstamą veiką paskirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę ir tuo atveju, kai yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, bent iš dalies atlyginta ar pašalinta turtinė žala, jeigu ji buvo padaryta, ir: 1) [...]“. Taigi matyti, kad šiuo atveju švelnesnė nei mažiausia tam tikro BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje numatyta bausmė kaltininkui gali būti skiriama, kai byloje yra nustatomos bent dvi lengvinančios aplinkybės ir yra tenkinamos kitos minėtoje normoje nurodytos sąlygos. Pažymėtina, jog lengvinančiomis aplinkybėmis gali būti pripažįstamos tiek bet kurios iš BK 59 str. 1 dalyje numatytų, tiek ir bet kokios kitos teismo lengvinančiomis pripažintos aplinkybės¹⁵³. Įdomu tai, kad viena iš BK 62 str. 2 dalyje numatytų sąlygų – bent iš dalies atlyginta ar pašalinta turtinė žala, jeigu ji buvo padaryta – jau pati savaime yra atsakomybę lengvinanti aplinkybė, todėl ji gali būti įskaitoma į minėto straipsnio taikymui reikalaujamas nustatyti dvi lengvinančias aplinkybes. Taikydamas šį straipsnį, teismas turi laikytis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimo Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ 3.1.13 punkte nurodymo, jog „Skirdamas švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę (BK 62 str. 1, 2, 4

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 24 d. kasacinė byla Nr. 2K-444/2007.

¹⁵³ Cit. op. 3, 353 psl.

*dalys), nuosprendyje teismas turi išvardyti nustatytas BK 62 str. atitinkamos dalies sąlygas ir pagrįsti, kokios kitos bylos aplinkybės leidžia taip švelninti bausmę*¹⁵⁴. Be to, švelnindamas skiriamą bausmę, teismas turi laikytis ir BK 62 str. 3 dalyje įtvirtintų nuostatų. Vis dėlto šiame straipsnyje išvardintos švelnesnės, negu numatyta įstatyme, bausmės taikymui keliamos sąlygos yra pakankamai griežtos, todėl retai kada išpildomos. Be to, net ir esant visoms tokioms sąlygoms, švelninti kaltininkui skiriamą bausmę vis tiek lieka teismo teisė, o ne pareiga.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių

Kaip jau minėta, baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės, priklausomai nuo atitinkamų sąlygų, byloje gali būti vertinamos nevienodai. Vienais atvejais jos lemia tai, kad kaltininkui yra skiriama švelnesnė bausmė sankcijos ribose, kitais – švelnesnė, negu įstatymo numatyta, bausmė. Šis atvejis yra ypatingas tuo, jog bent dviejų lengvinančių aplinkybių byloje nustatymas, esant kitiems baudžiamajame įstatyme įtvirtintiems pagrindams, leidžia apskritai atleisti nusikalstamą veiką įvykdžiusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės¹⁵⁵. BK 39 straipsnyje yra teigiama: „*Asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą arba neatsargų nusikaltimą, teismo motyvuotu sprendimu gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu: 1) jis pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką ir 2) yra ne mažiau kaip dvi šio kodekso 59 straipsnio 1 dalyje atsakomybę lengvinančios aplinkybės, ir 3) nėra atsakomybę sunkinančių aplinkybių*“. Taigi esant visoms išvardintoms sąlygoms, nusikalstamą veiką padaręs asmuo nuo baudžiamosios atsakomybės yra atleidžiamas, tačiau pažymėtina, kad priimti tokį sprendimą yra teismo teisė, bet ne pareiga¹⁵⁶.

Kalbant apie baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių reikšmę šio straipsnio taikymo kontekste, reikėtų pažymėti, jog, mano manymu, įstatymų leidėjas, konstruodamas minėtas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas, atsakomybę lengvinančių aplinkybių byloje nustatymą į jas įtraukė todėl, kad tokios aplinkybės, savo pobūdžiu parodančios mažesnę nusikalstamos veikos ar ją įvykdžiusio asmens pavojingumą, neabejotinai yra vienas tinkamiausių veiksnių, leidžiančių spręsti apie tam tikro asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės konkrečioje byloje tikslingumą. Nors paprastai atsakomybę lengvinančios aplinkybės padarius nusikaltimą yra pagrindas teismui skirti bausmę, artimesnę minimaliai, o ne atleisti nuo baudžiamosios

---

¹⁵⁴ *Cit. op.* 144.

¹⁵⁵ *Cit. op.* 3, 247 psl.

¹⁵⁶ *Ibid.* 155, 247 psl.

atsakomybės¹⁵⁷, šiuo atveju BK 39 straipsnyje numatytų pagrindų visuma leidžia daryti šios bendrosios taisyklės išimtį. Vis dėlto būtina paminėti, jog nagrinėjamo straipsnio taikymui, atsižvelgiant į įstatymų leidėjo siekį kuo griežčiau apriboti nusikalstamas veikas padariusių asmenų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybę, teismas turi nustatyti tik dvi iš BK 59 str. 1 dalyje konkrečiai įvardintų lengvinančių aplinkybių, todėl net jeigu tam tikrus mažesnę kaltininko ar jo įvykdytos nusikalstamos veikos pavojingumą rodančius veiksnius jis ir pripažins baudžiamąją atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis, jomis grįsti šio straipsnio taikymo nebus galima¹⁵⁸.

V.B. buvo nuteistas už tai, kad nesunkiai sutrikdė L.I. sveikatą dėl neatsargumo. Nukentėjusioji L.I. kasaciniame skunde nurodė, jog apeliacinės instancijos teismas netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą perkvalifikuodamas V.B. nusikalstamą veiką į BK 139 str. 1 dalį, pripažindamas ją padaryta dėl nusikalstamo nerūpestingumo, be to, nepagrįstai pripažino dvi V.B. atsakomybę lengvinančias aplinkybes ir to pagrindu nepagrįstai taikė BK 39 straipsnį ir atleido V.B. nuo baudžiamosios atsakomybės. Nukentėjusiosios kasacinis skundas buvo atmestas.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija savo priimtoje nutartyje konstatavo, kad apeliacinis teismas tinkamai įvertino pirmosios instancijos teismo nustatytus, tačiau nuosprendyje neįvertintus faktinius bylos duomenis apie konflikto tarp V.B. ir L.I. priežastis, motyvus, jų elgesį po nusikalstamo įvykio – tai, kad konflikto iniciatore buvo nukentėjusioji, V.B. tuo metu ruošėsi ligonio operacijai, iki bylos nagrinėjimo teisme jis atsiprašė L.I., teisme prisipažino pastūmęs nukentėjusiąją ir išreiškė apgailėstą dėl šio veiksmo – dvi kaltininko atsakomybę lengvinančias aplinkybes, numatytas BK 59 straipsnio 1 dalies 2, 6 punktuose, ir todėl teisėtai pasinaudojo galimybe BK 39 straipsnio pagrindu atleisti V.B. nuo baudžiamosios atsakomybės¹⁵⁹.

Lengvinančios aplinkybės, kaip nusikalstamos veikos sudėties požymiai

Baudžiamosios teisės doktrinoje kartais galima rasti teiginių, jog iš esmės egzistuoja dviejų rūšių lengvinančios aplinkybės:

---

¹⁵⁷ *Cit. op.* 4, 372 psl.

¹⁵⁸ *Ibid.* 157., 373 psl.

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 4 d. kasacinė byla Nr. 2K-429/2005.

1. aplinkybės, kurios turi reikšmę skiriant bausmę (įskaitant jų reikšmę skiriant švelnesnę, negu įstatyme numatyta bausmę ar apskritai atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės);

2. aplinkybės, kurios BK specialiosios dalies normose yra sukonkretintos kaip atitinkamos nusikalstamos veikos sudėties požymiai.

Iš pirmo žvilgsnio toks atsakomybę lengvinančių aplinkybių skirstymas gali būti laikomas suprantamu, nes BK iš tiesų galima rasti normų, kuriose įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs tam tikrus požymius, labai artimus BK 59 straipsnyje numatytiems aplinkybėms. Štai pvz. 136 straipsnyje yra teigiama: „*Tas, kas sunkiai sužalojo žmogų staiga labai susijaudinęs dėl neteisėto ar itin įžeidžiančio jį ar jo artimą asmenį nukentėjusio asmens poelgio, baudžiamas [...]*“. Kaip matyti, straipsnio dalis „*labai susijaudinęs dėl neteisėto [...] nukentėjusiojo asmens poelgio*“ yra beveik identiškas BK 59 str. 1 d. 10 dalyje nustatytos lengvinančios aplinkybės atitikmuo. Tokio dviprasmio pobūdžio aplinkybių BK yra ir daugiau, pvz. 130 str. – „Nužudymas labai susijaudinus“. Kyla klausimas: ar teisiant asmenį už BK 130 ar 136 straipsniuose numatytų nusikalstamų veikų padarymą, jau ir taip pakankamai švelnias šių straipsnių sankcijose numatytas bausmes BK 59 str. 1 d. 10 punkte įtvirtintos lengvinančios aplinkybės pagrindu galima dar labiau sumažinti? Jokių būdu ne. Iš tiesų pats aukščiau nurodytas lengvinančių aplinkybių skirstymas yra visiškai neteisingas, nes antrosios rūšies aplinkybės, būdamos tam tikrų privilegijuotų nusikalstamų veikų sudėčių požymiais, turi visai kitokią praktinę reikšmę. Šių aplinkybių pagalba yra atliekamas tinkamas kaltininko padarytos veikos kvalifikavimas, o mažesnį nusikalstamos veikos ar ją įvykdžiusio asmens pavojingumą rodantis jų pobūdis savo ruožtu yra lėmęs įstatymų leidėjo sprendimą tokiose nusikalstamų veikų sudėtyse įtvirtinti gerokai švelnesnes, nei kad pagrindinėse sudėtyse, sankcijas. Todėl, skiriant bausmę, pakartotinis atsižvelgimas į tokias aplinkybes nėra galimas, nes būtų pažeista BK 2 str. 6 dalyje numatyta nuostata, jog niekas negali būti baudžiamas už tą pačią nusikalstamą veiką du kartus¹⁶⁰. Tokį draudimą patvirtina ir BK 59 str. 3 dalyje įtvirtinta taisyklė, kad „*Skirdamas bausmę, teismas neatsižvelgia į tokią atsakomybę lengvinančią aplinkybę, kuri įstatyme numatyta kaip nusikaltimo sudėties požymis*“. Reikėtų pažymėti, jog šioje vietoje kyla klausimas, ar tokia įstatymų leidėjo suformuluota nuostata iš esmės reiškia, kad teismas, skirdamas bausmę, neatsižvelgia tik į tokią atsakomybę lengvinančią aplinkybę, kuri BK yra numatyta kaip nusikaltimo, tačiau ne kaip baudžiamojo nusižengimo sudėties požymis? Tikriausiai taip. Vis dėlto toks įstatymų leidėjo pasirinkimas, mano manymu, buvo priimtas atsižvelgus į tai, jog pačiame

¹⁶⁰ Cit. op. 11, 395 psl.

BK tēra ģtvirtintos vos dvi jau minētos nusikalstamų veikų sudētyš, kurių atitinkami požymiai yra praktiškai tapatūs BK 59 str. 1 d. 10 punkte numatytai lengvinančiai aplinkybei, ir abi šios nusikalstamos veikos pagal savo pobūdi yra laikomas būtent nusikaltimais. Taigi bent jau kol kas aptariamas klausimas praktikoje neturētu kilti, suprantama, tol, kol baudžiamajame ģstatyme neatsiras naujū, tam tikrų BK 59 str. 1 d. nustatytų atsakomybę lengvinančių požymių turinčių baudžiamujų nusižengimų sudēčių.

IŠVADOS

1. Atsakomybę lengvinančios aplinkybės šiuolaikinėje baudžiamosios teisės teorijoje bei praktikoje atlieka pakankamai svarbų vaidmenį. Parodydamos teismui tam tikrus teigiamus momentus, mažinančius nusikalstamos veikos pavojingumą ir leidžiančius švelninti kaltininko baudžiamąją atsakomybę, jos tampa neatsiejama bausmių skyrimo, kaip bene sudėtingiausio ir svarbiausio baudžiamojo proceso etapo, dalimi.

2. Atsakomybę lengvinančių aplinkybių teisinio reglamentavimo Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose istorinės raidos apžvalga parodė, jog dar XX a. pradžioje jau vyravo šių dienų BK įtvirtintam lengvinančių aplinkybių institutui pakankamai artimas tokių aplinkybių reguliavimo modelis, o dauguma iš Sovietų Sąjungos okupacijos metais galiojusiam LTSR BK nustatytų lengvinančių aplinkybių, nors ir šiek tiek pakitusia formuluote, mūsų šalies baudžiamajame įstatyme išliko iki šiol. Tai dar kartą pabrėžė šio baudžiamosios teisės instituto svarbą ir aktualumą, nes net ir laikui bėgant atsakomybę lengvinančioms aplinkybėms bausmių skyrimo procese buvo teikiama vis tokia pati ypatinga bei nekintanti reikšmė.

3. Atlikta kai kurių kitų valstybių baudžiamųjų įstatymų normų, reglamentuojančių atsakomybę lengvinančias aplinkybes bei jų reikšmę bausmių skyrimui, analizė leido suprasti, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas yra pasirinkęs pakankamai liberalų bei humanišką tokių aplinkybių teisinio reguliavimo modelį. BK nustatytas platus atsakomybę lengvinančių aplinkybių sąrašas, kartu suteikiant teismui teisę tokiomis pripažinti ir kitokias, baudžiamajame įstatyme tiesiogiai neįtvirtintas aplinkybes, leidžia kiekvienoje byloje švelninti kaltininko baudžiamąją atsakomybę, jei tik tam tikri nustatyti požymiai rodo akivaizdžiai mažesnę tokio asmens ar jo įvykdytos nusikalstamos veikos pavojingumą, tokiu būdu pasiekiant ne tik kaltininko nubaudimo, bet ir įgyvendinant kitus ne mažiau svarbius bausmės tikslus.

4. BK 59 str. 1 ir 2 dalies nuostatų taikymo teismų praktikoje apžvalga parodė, jog teismai vis dar vengia pakankamai plačiai taikyti atsakomybę lengvinančių aplinkybių institutą. Todėl platesnis bei dažnesnis ne tik kelių pagrindinių, bet ir kitų BK 59 str. 1 dalyje įtvirtintų, o ypatingai – teismo savarankiškai tokiomis pripažintų lengvinančių aplinkybių taikymas, aiškesnės visų minėtų aplinkybių taikymo praktikos formavimas, taip pat griežtesnio bausmių individualizavimo principų laikymosi skatinimas turėtų būti vieni iš esminių šių dienų baudžiamosios teisės mokslo teorinių ir praktinių tikslų.

5. Baudžiamąją atsakomybę lengvinančios aplinkybės, leidžiančios švelninti nusikalstamą veiką įvykdžiusiam asmeniui skiriamą bausmę ar net, esant tam tikriems

pagrindams, visai atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės, turi ne tik bausmių individualizavimo procesą įtakojančią, bet ir socialinę reikšmę. Atsižvelgiant į tai, kad tik byloje nustatytų lengvinančių aplinkybių, o ne koku kitu pagrindu sušvelninta kaltininko atsakomybė parodo teisėjų objektyvumą, o toks pagrįstas skiriamų bausmių švelninimas patiems nusikalstamas veikas padariusiems asmenims asocijuojasi su baudžiamųjų įstatymų griežtumu bei teisingos atsakomybės neišvengiamumu, akivaizdu, jog baudžiamąją atsakomybę lengvinančių aplinkybių taikymui bausmių skyrimo procese turi būti skiriamas ypatingas vaidmuo, tačiau to, įvertinus šiuo metu susiklosčiusią mūsų šalies teismų praktiką, kol kas, deja, nėra.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Teisės norminiai aktai:

- 1.1 Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) [aktuali redakcija – nuo 2008 m. birželio 27 d.], (*Valstybės žinios*, 2000 m., Nr. 89-2741);
- 1.2 Lietuvos Tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais 1978 m. balandžio 15 d. ir su pastraipsniui susistemintos medžiagos priedu). Vilnius, 1978;
- 1.3 Criminal code of the Kingdom of Sweden (*Švedijos karalystės baudžiamasis kodeksas*) [žiūrėta 2008 m. lapkričio 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>;
- 1.4 Criminal Code of the Republic of Estonia (*Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas*). [žiūrėta 2008 m. spalio 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/upload/legislations/07/6a/4d16963509db70c09d23e52cb8df.htm>>;
- 1.5 Criminal Code of the Republic of Latvia (*Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas*). [žiūrėta 2008 m. lapkričio 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1683/file/4b5d86c3826746957aa400893abc.htm/preview>>;
- 1.6 The Criminal Code of the Russian Federation (*Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas*). [žiūrėta 2008 m. lapkričio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.russian-criminal-code.com/>>;
- 1.7 German Criminal Code (Strafgesetzbuch, StGB) (*Vokietijos Federalinės Respublikos baudžiamasis kodeksas*). [žiūrėta 2008 m. spalio 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iuscomp.org/gla/>>;

2. Specialioji literatūra:

- 2.1 ABRAMAVIČIUS, A. BARANSKAITĖ, A. ČEPAS, A. *et al.* Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai). Vilnius, 2004;
- 2.2 ABRAMAVIČIUS, A. ČEPAS, A. DRAKŠIENĖ, A. *et al.* Baudžiamoji teisė. (Trečiasis leid.). Vilnius, 2001;
- 2.3 BIELINIS, A. Tyčinė nusikalstama veika Vokietijos ir Lietuvos baudžiamojoje teisėje: lyginamoji analizė. *Teisės problemos*, Nr. 3 (57), Vilnius, 2007;

- 2.4 DAPŠYS, A. MISIŪNAS, J. ČAPLINSKAS, A. *Bausmės individualizavimo teisinės problemos: baudžiamojo įstatymo normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė*. Vilnius, 2008;
- 2.5 KLIMKA, A. APANA VIČIUS, M. MISIŪNAS, J. *Tarybinė baudžiamoji teisė: bendroji dalis*. Vilnius, 1972;
- 2.6 LIESIS, M. *Eutanazija ir padėjimas nusižudyti: kriminalizavimo ir baudžiamosios atsakomybės problemos*. (Daktaro disertacija). *Socialiniai mokslai, Teisė (OI S)*. Vilnius, 2008;
- 2.7 PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. (Antrasis leid.). Vilnius, 2009;
- 2.8 PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga: aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai*. Vilnius, 2008;
- 2.9 PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius, 2001;
- 2.10 VALIKONYTĖ, I. LAZUTKA, S. GUDAVIČIUS, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius, 2001;
- 2.11 VALIKONYTĖ, I. STEPONAVIČIENĖ, L. *Pirmasis Lietuvos Statutas ir epocha*. (Straipsnių rinkinys). Vilnius, 2005;
- 2.12 VANSEVIČIUS, S. *Lietuvos baudžiamoji teisė ir procesas 1919 – 1940 metais*. Vilnius, 1996;
- 2.13 *Комментарий уголовному кодексу Российской Федерации*. Юристы. Москва, 1997;
- 2.14 *Уголовное право. Общая часть*. Под редакцией Н.Ф.Кузнецовой, Ю.М.Ткачевского, Г.Н.Борзенкова. (Издательство Московского университета). 1993;

3. Praktinė medžiaga:

- 3.1 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 28 d. „Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54 – 64 straipsniai) apžvalga“. *Teismų praktika*, Nr. 27. Vilnius, 2007;
- 3.2 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. *Teismų praktika*, Nr. 19. Vilnius, 2003;
- 3.3 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 6 d. kasacinė byla Nr. 2K-334/2008;

- 3.4 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 5 d. kasacinė byla Nr. 2K-60/2008;
- 3.5 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 5 d. kasacinė byla Nr. 2K-98/2008;
- 3.6 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 23 d. kasacinė byla Nr. 2K-762/2007;
- 3.7 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 24 d. kasacinė byla Nr. 2K-444/2007;
- 3.8 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 2 d. kasacinė byla Nr. 2K-318/2006;
- 3.9 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 4 d. kasacinė byla Nr. 2K-429/2005;
- 3.10 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. rugsėjo 6 d. kasacinė byla Nr. 2K-502/2005;
- 3.11 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 10 d. kasacinė byla Nr. 2K-356/2005;
- 3.12 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. balandžio 12 d. kasacinė byla Nr. 2K-284/2005;
- 3.13 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 21 d. kasacinė byla Nr. 2K-430/2004;
- 3.14 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 14 d. kasacinė byla Nr. 2K-400/2004;
- 3.15 Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-20/2007;
- 3.16 Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. sausio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-4/2007;
- 3.17 Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-541/2005;

SANTRAUKA

Bausmių skyrimas yra ypatingas baudžiamosios teisės institutas, nes skiriant bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui yra realiai įgyvendinama baudžiamoji teisė ir jos paskirtis. Todėl bet kokia kaltininkui skiriama bausmė turi būti teisinga bei tinkamai individualizuota. Iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 54 str. 2 dalies nuostatų matyti, jog vienas iš tokių skiriamos bausmės individualizavimą įtakojančių veiksnių yra baudžiamajame kodekse įtvirtintos atsakomybę lengvinančios aplinkybės. Parodydamos teismui tam tikrus momentus, mažinančius nusikalstamos veikos pavojingumą ir leidžiančius švelninti tokią veiką įvykdžiusio asmens baudžiamąją atsakomybę, šios aplinkybės tampa neatsiejama bausmių skyrimo, kaip bene svarbiausio bei sudėtingiausio baudžiamojo proceso etapo, dalis. Atsižvelgdamas į tiesiogiai Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 59 str. 1 dalyje įtvirtintas ar, vadovaujantis to paties straipsnio 2 dalies nuostatomis, tik konkrečioje byloje lengvinančiomis pripažintinas aplinkybes, teismas gali paskirti kaltininkui švelnesnę iš atitinkamoje baudžiamojo kodekso specialiosios dalies normos sankcijoje numatytųjų bausmės rūšių ar mažesnę tokios bausmės dydį. Be to, remdamasis baudžiamąją atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis, teismas taip pat gali paskirti nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui švelnesnę, nei numatyta tokioje sankcijoje, bausmę (baudžiamojo kodekso 54 str. 3 d., 62 str. 1 – 2 d.) ar net apskritai atleisti minėtą asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės (baudžiamojo kodekso 39 straipsnis). Taigi, būdamas vienu iš esminių kaltininko atsakomybės individualizavimą įtakojančių veiksnių, šios aplinkybės leidžia skirti tokiam asmeniui nors ir švelnesnę, tačiau teisingą bei proporcingą bausmę, o tai yra pagrindinis teisingumo, kaip svarbiausio baudžiamosios teisės principo, įgyvendinimo tikslas.

SUMMARY

Imposing of penalties is a special institution of the criminal law because the criminal law and its assignment are practically implemented while imposing the penalty on the person, who has committed the criminal deed. Thus, any penalty, imposed on the culprit, should be just and appropriately individualized. According to the provisions of part 2 of art.54 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, the circumstances, which facilitate amenability and are fixed in the Criminal Code, are among the factors, which influence individualization of the penalty to be imposed. By revealing certain moments to the court, which reduce gravity of the criminal deed and permit to mitigate the criminal amenability of the person, who committed this deed, these circumstances become a constituent part of imposing penalties, serving as the most important and the most complex stage of the criminal process. With taking into consideration the provisions, fixed directly in part 1 of art.59 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, or being ruled by the provisions, fixed in part 2 of the same article, which acknowledge the facilitating circumstances in the definite lawsuit, the court may impose a more mitigated type of the penalty, foreseen in the appropriate sanction of the norm, defined in a special part of the Criminal Code, on the culprit. Moreover, referring to the circumstances, which mitigate the criminal amenability, the court may also impose a more mitigated penalty on the person, who committed the criminal deed, than it is foreseen in such sanction (part 3 of art.54 and parts 1-2 of art.62 of the Criminal Code) and may even release the mentioned person from the criminal amenability (article 39 of the Criminal Code). Thus, these circumstances, as the essential factors, which influence individualization of the culprit's amenability, permit to impose a more mitigated, but just and pro rata penalty on such a person, and this serves as the principal goal of implementation of justice, as the most important principle of the criminal law.